

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI**

**KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ SOSYAL HİZMET
PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL BAĞIMLILIKTA AİLENİN
FARKINDALIĞININ BELİRLENMESİ UŞAK İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NUR BANU ŞEN

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA KAHRAMAN GÜLOĞLU

**YALOVA
MAYIS 2022**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ SOSYAL HİZMET
PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL BAĞIMLILIKTA AİLENİN
FARKINDALIĞININ BELİRLENMESİ UŞAK İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nur Banu ŞEN
180203016

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA KAHRAMAN GÜLOĞLU

YALOVA
MAYIS 2022

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL BAĞIMLILIKTA AİLENİN FARKINDALIĞININ BELİRLENMESİ UŞAK İLİ ÖRNEĞİ.” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Nur Banu ŞEN

ÖNSÖZ

Pandemi olarak adlandırılan ve tüm dünyayı birçok açıdan etkileyen süreç teknoloji kullanımı da doğrudan etkilemektedir. Pandemi nedeniyle var olan iş ve eğitim süreçleri sanal ortamlara kaymakta ve bu durumda var olan dijital bağımlılık riskini arttırmaktadır. Özellikle eğitim ortamlarının sürekli olarak sanal ortamdan yürütülmek zorunda kalması çocukların denetimsiz ve kontrolsüz teknoloji kullanımını arttırmaktadır. Bu çalışma dijital bağımlılık riskine koruyucu ve önleyici bir perspektif kazandırdığı için alan yazında önemlidir.

Bu çalışma dijital çağdaki ilkökul çocuğuna sahip olan ailelerinin, çocuklarının karşı karşıya kaldıkları dijital bağımlılık riskine ilişkin farkındalıklarını keşfetmeye çalışmaktadır. Bu araştırma alanında özgün bir çalışmadır.

Bu çalışma, akademik camiada bilim insanı olarak yer edinmeye çalışan, kendisini okuyarak, yazarak, analiz ederek ifade etmeye çabalayan bir kadının uzun uğraşları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çalışma uykusuz gecelerle, mor gözüaltlarıyla ve bazen de gözyaşlarıyla yoğrulmuştur. Çalışmanın konusunun belirlenmesindeki en büyük etmen güncel olarak her çocuğun karşı karşıya kaldığı dijital bağımlılık riskine dikkat çekebilmektir. Çalışma sürecimde desteklerinden dolayı Dr. Öğr. Üyesi Fatma Kahraman GÜLOğLU'na, lisans ve yüksek lisans dönemimdeki en önemli destekçim sevgili arkadaşım Gizem ALTIN'a, araştırma sürecimde bana destek olan değerli arkadaşım Mehmet Gökay SEVİNÇ'e, bana güvenen ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen anneme ve babama, araştırma sürecinde katılımcı konusunda beni destekleyen ilkökul öğretmenim Fatma ŞİŞMAN'a teşekkür ederim.

MAYIS-2022

Nur Banu ŞEN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
ÖZET	xiii
ABSTRACT	xv
1.GİRİŞ	1
2.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1.Bağımlılık	13
2.1.1.Bağımlılık belirtileri.....	14
2.1.2. Bağımlılık döngüsü	16
2.1.3. Dijital bağımlılık	17
2.1.4. Dijital bağımlılığın olumsuz sonuçları	19
2.1.5. Bağımlılık kuramları	23
2.2.Kavramsal Açıdan Çocuk.....	25
2.2.2. İlkokul Çağındaki Çocuk.....	26
2.3. Kavramsal Açıdan Aile	30
2.3.1. Dijital bağımlılıkta ailenin yeri	31
2.4. Sosyal Hizmet	32
2.4.1. Sosyal problemlere yaklaşımı bakımından sosyal hizmet	34
2.4.1.1. Problem çözücü olarak sosyal hizmet	36
2.4.1.2. Koruyucu ve önleyici olarak sosyal hizmet	37
2.4.2. Sosyal hizmet kuramları	41
2.4.3. Sosyal hizmetin çalışma alanları.....	44
2.4.3.1. Okul sosyal hizmeti	45
3. KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL BAĞIMLILIKTA AİLENİN FARKINDALIĞI-UŞAK İLİ ÖRNEĞİ.....	47
3.1. Araştırmanın yöntemi.....	47
3.1.1.Yarı yapılandırılmış görüşme ve gözlem tekniğiyle niteliksel çalışma ...	50
3.1.2. Araştırmada karşılaşılan zorluklar	51
3.1.3. Araştırmanın kapsamı ve alanı Uşak ili	52
3.1.4. Araştırma grubu	52

3.1.5. Araştırmanın uygulaması ve verilerin toplanması	53
3.1.6. Araştırmanın veri analizi	53
3.2. Bulgular ve Yorumlar.....	54
3.2.1. Demografik bilgiler	54
3.2.2. Ebeveynlerin dijital ortamda geçirdiği süre ve çocuklarıyla geçirdikleri zaman	55
3.2.3. Ebeveynlerin gözüyle dijital dünya, dijital çağ, dijital zaman kelimelerinin değerlendirilmesi	56
3.2.4. Dijital dünyanın barındırdığı riskler ve bu konudaki ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi	58
3.2.5. Dijital dünyanın faydaları ve bu konudaki ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi	59
3.2.6. Dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin çocuklarının olumsuz örnek alacağı davranışlarının değerlendirilmesi.....	60
3.2.7. Dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin çocuklarının olumlu örnek alacağı davranışlarının değerlendirilmesi.....	61
3.2.8. Çocuklarının dijital dünyayı kullanımına ilişkin ebeveynlerinin denetim ve kontrollerinin değerlendirilmesi.....	62
3.2.9. Ebeveynler dijital dünyada aktifken çocukları iletişime geçmeye çalıştığında çocuklarıyla aralarındaki etkileşimin değerlendirilmesi	64
3.2.10. Bütün aile üyeleri evdeyken dijital dünyanın kullanım amacının ve şeklinin değerlendirilmesi	65
3.2.11. Ebeveynlerin dijital farkındalıklarının değerlendirilmesi.....	67
3.2.12. Dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin yaşadıkları bilgi eksikliklerinin değerlendirilmesi	69
3.2.13. Dijital farkındalık konusunda sosyal hizmet biliminin çalışmalarına ilişkin ebeveynlerin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi.....	70
4. TARTIŞMA.....	73
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	77
KAYNAKÇA	85
EKLER.....	90
ÖZGEÇMİŞ.....	94

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Ebeveynlerin dijital ortamda geçirdiği süre ve çocuklarıyla geçirdikleri zaman	56
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Çocuklardaki teknoloji bağımlılığı döngüsü.	17
Şekil 2.2: Temel kullanım göstergeleri tablosu	18

KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL BAĞIMLILIKTA AİLENİN FARKINDALIĞININ BELİRLENMESİ UŞAK İLİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışma dijital çağdaki ilkokula giden çocuğu olan ailelerin, çocuklarının karşılaşılabileceği dijital bağımlılık riskine ilişkin farkındalıklarını keşfetmek amacıyla ortaya konulmuştur. Günümüz şartlarını ele aldığımızda pandemi sürecindeki eğitim ortamlarının da online ortamlarda devam etmiş olması dijital dünyanın kullanımını arttırmaktadır. Aile tüm bireyler pandemi etkisiyle mecbur kaldıkları için kontrol ve denetimden uzak şekilde ekrana maruz kalmaktadır. Güncel şartlar değerlendirildiğinde ise çocuklar zincirin en zayıf halkasını oluşturmaktadır. Dijital dünyayı fazla kullanmanın getirisi olarak da dijital bağımlılık riski göze çarpmaktadır. Konjonktürle meseleye bakarsak artık dijital aletler insanlığın devamlı gereksinim duyduğu bir araç haline gelmektedir. Bu durum ise dijital bağımlılık riskini beraberinde getirmektedir. Sosyal hizmet, bireyin çevresiyle etkileşimde olduğu noktalara müdahaleler gerçekleştirmektedir. Bunu ise ya sosyal problemler oluştuktan sonra ya da sosyal problem oluşmadan önce planlı şekilde yapmaktadır. Bunun adına ise literatürde planlı müdahale yöntemi denmektedir. Sosyal hizmet disiplini sosyal sorunlara yaklaşımına ilişkin iki şekilde ele alabiliriz. Bunlardan birincisini koruyucu önleyici sosyal hizmet olarak nitelendirirken ikicisini ise problem çözmeye dayalı sosyal hizmet olarak nitelendirebiliriz. Fakat sosyal hizmet disiplini alan yazında ve uygulamada daha çok problem çözme yaklaşımıyla var olmuştur. Bu durum sosyal hizmetin tek yöntemli bir disiplin olduğunu göstermemektedir. Aynı zamanda toplum içerisinde bireylere yönelik oluşması ön görülen sosyal risklere karşı bireyleri, aileleri ve toplumu koruma ve oluşacak sosyal sorunların önüne geçmek amacıyla yürütülen bir tarafı da bulunmaktadır. Problem çözme odaklı yaklaşım tek başına toplumun psikososyal iyilik halini yükseltmek için yetersizdir. Sosyal hizmet disiplini uygulama noktasında iki koldan yürütülürse, toplumun refah ve felah düzeyini yükseltmek açısından daha işlevsel olması ön görülmektedir. Sosyal hizmet disiplinin koruyucu ve önleyici çalışma alanlarından birini de bağımlılık oluşturmaktadır. Bunu bağımlılık modeli adı altında bağımlı bireyler ve aileleriyle uygulamada çalışmalar yaparak gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda bu çalışma alanda var olan eksikliğe ve günümüzde hızla büyüyen probleme dikkat çekebilmek adına ele alınmıştır. Bu araştırmada, koruyucu önleyici sosyal hizmet perspektifinden dijital bağımlılıkta ailenin farkındalığının belirlenmesi keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu noktada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır, 14 gönüllü katılımcı ile mülakatlar gerçekleştirilmiş ve nitel bulgulara erişilmiştir. Nitel bulgular betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet perspektifinden dijital bağımlılıkta ailelerin farkındalıklarının belirlenmesi; ailelerin dijital dünyanın risklerine yönelik farkındalıkları, ailelerin dijital dünyanın faydalarına ilişkin farkındalıkları, dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin çocuklarının olumlu ya da olumsuz örnek alabilecek davranışları, çocuklarının dijital dünyayı kullanımına ilişkin ebeveynlerin denetim ve kontrol yolları, ebeveynlerin dijital farkındalıkları, dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin yaşadıkları bilgi eksiklikleri, dijital farkındalık konusunda sosyal hizmet biliminin çalışmalarına ilişkin ebeveynlerin bilgi düzeyleri başlıkları altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda ailelerin dijital süreçlere ilişkin farkındalıklarının düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: koruyucu ve önleyici sosyal hizmet, bağımlılık, dijital bağımlılık

DETERMINING THE AWARENESS OF THE FAMILY IN DIGITAL ADDICTION FROM THE PERSPECTIVE OF PROTECTIVE AND PREVENTIVE SOCIAL WORK THE EXAMPLE OF UŞAK PROVINCE

ABSTRACT

This study was conducted in order to explore the awareness of families with children attending primary school in the digital age about the risk of digital addiction that their children may face. Considering today's conditions, the fact that educational environments in the pandemic process have also continued in online environments increases the use of the digital world. Family All individuals are exposed to the screen away from control and supervision because they are forced to under the influence of the pandemic. Considering the current conditions, children are the weakest link in the chain. As a result of overusing the digital world, the risk of digital addiction also stands out. If we look at the issue with the conjuncture, now digital tools are becoming a tool that humanity constantly needs. This situation brings with it the risk of digital addiction. Social work involves interventions at the points where an individual interacts with his environment. It does this in a planned way either after the social problems have occurred or before the social problems have occurred. For this purpose, the planned intervention method is called in the literature. We can consider the discipline of social work in two ways regarding its approach to social problems. We can characterize the first of them as preventive preventive social work, and the second as problem-solving-based social work. But the discipline of social work existed mainly in the field of problem solving in the summer and in practice. This situation does not indicate that social work is a single-method discipline. At the same time, there is also a side that is carried out in order to protect individuals, families and society against the social risks that are expected to occur for individuals in society and to prevent social problems that will occur. The problem-solving-oriented approach alone is insufficient to raise the psychosocial well-being of society. If the discipline of social work is carried out in two branches at the point of application, it is expected that society will be more functional in terms of raising the level of well-being and well-being. Addiction is also one of the protective and preventive areas of social work discipline. It does this by conducting practical studies with dependent individuals and their families under the name of addiction model. In this context, this study has been discussed in order to draw attention to the existing deficiency in the field and the rapidly growing problem today. In this study, it was aimed to explore the determination of family awareness in digital addiction from the perspective of preventive preventive social work. At this point, qualitative research methods were used, interviews were conducted with 14 volunteer participants, and qualitative findings were accessed. The qualitative findings were analyzed by descriptive analysis method. Determining the awareness of families in digital addiction from the perspective of preventive and preventive social work; awareness of the risks of the digital world, families, families awareness regarding the benefits of the digital world, the digital world is on the use of positive or negative behaviors that can take a sample from parents to children, children to their parents on the use of supervision and control paths of the digital world, parents digital awareness regarding the use of the digital world, parents deficiencies in their knowledge, awareness of the Social Sciences in relation to digital studies about the level of knowledge of parents are considered under the headings. As a result of the study, it was observed that families have a low awareness of digital processes.

Keywords: Protective and Preventive Social Work , Addiction, Digital Addiction

1. GİRİŞ

Bağımlılık dünya gündeminde kritik bir noktada olan biyo-psiko-sosyal bir sorundur. Biyolojik, sosyolojik ve psikolojik boyutları vardır. “Bağımlılık, kişinin kullandığı bir nesne veya yaptığı bir eylem üzerinde kontrolünü kaybetmesi ve onsuz bir yaşam sürememeye başlamasıdır.” (Dinç, 2019: 2). Günümüzün getirisi olarak dijital dünya sürekli aşına olduğumuz hatta aşına olmak zorunda kaldığımız bir etkileşim ve iletişim aracıdır. Bu kapsamda dijital dünyanın kullanımında kontrolü elden bırakmak durumu zorlaştırmaktadır. Dijital dünyanın kontrolsüz kullanımı beraberinde bağımlılık riskini getirmektedir. Dijital bağımlılık ise diğer bağımlılık türleri gibi bireyin bağımlısı olduğu dijital ürüne ya da dijital dünyaya karşı kullanım kontrolüne ilişkin bir sınırının olmaması ve erişemediğinde ise yoksunluk içerisinde olduğu bir durum olarak literatürde var olmuştur (Yeşilay, 2019). Bu çalışmada bahsi geçen teknoloji bağımlılığı/ dijital bağımlılık ile ilgili olan durumların içerisine kontrolsüz bilgisayar kullanımı, akıllı telefonda fazla zaman geçirme, denetimsiz ve kontrolsüz tablet kullanımı, sanal oyunlarda kontrolsüz ve denetimsiz zaman geçirme, fazla televizyon izleme gibi birçok etkileşimli ve inovatif alan dâhil olmaktadır (Şen, 2021).

Küreselleşme ile birlikte hayatımıza giren ve gelişen teknoloji, hayatımızın her alanında birtakım ihtiyaçlarımızın karşılanması noktasında vazgeçemediğimiz bir unsurdur. Ülkeler için çalışma hayatında, eğitim hayatında, savunma sanayinde ve sağlıkta teknoloji kullanımı gereklilikten zorunluluğa doğru bir dönüşüm gözlemlenmektedir. Teknoloji kullanımının gereklilikten zorunluluğa dönüşümü teknolojiye erişmeyi oldukça kolaylaştırmıştır. Şu anki süreçte hemen hemen her evde, ofiste ve herkesin artık bir uzanma kadar uzağında bilgisayar ve internetin olmasının yanı sıra, akıllı telefonların hayatımıza girmesiyle teknoloji, her insanın yaşantısının bir parçası olmuştur. Akıllı telefonların ve tabletlerin olması teknolojiyi küçülterek daha kolay taşımamıza olanak sağlamıştır. Teknoloji kullanımının kişiler için vazgeçilemez bir etkinliğe dönüşmesi, teknoloji bağımlılığı/ dijital bağımlılık davranış sorununu da beraberinde getirmektedir (Karadağ ve Burcu, 2019: 102).

Dijital bağımlılığın, diğer bağımlılık türlerindeki gibi çok boyutlu yapısı vardır. Çok boyutlu yapısı onun tek bir disiplinle çözümlenmesini zorlaştırmaktadır. Dijital bağımlılık alanında birçok disiplinle birlikte sosyal hizmette sahada mücadele göstermektedir. Sosyal hizmet disiplini kişilerin, grupların ve toplumların yaşamlarını

idame ettirmeye çalıştıklarını sosyal çevre şartlarında, denetimleri dışında gelişen sorunların önlenmesini ve çözülmesini, tüm gereksinimlerin giderilmesini, sosyal refahın, sosyal adaletin yaşam standartlarının iyileştirilmesini amaçlayan, durağan olmayan bir meslektir. Bu bağlamda sosyal hizmet disiplini bireylerin, ailelerin, toplumların yaşam kalitelerini olumsuz etkileyen olgu ya da durumları ortadan kaldırmak için çabalamaktadır. Günümüz şartlarında bireyler birçok sorunla baş etmek zorundadır. Bu sorunun en başında da gelişen teknolojinin kullanımının kontrolsüzlüğüyle ortaya çıkan teknoloji bağımlılığı/ dijital bağımlılık gelmektedir.

Günümüz şartlarını ele aldığımızda pandemi sürecindeki eğitim ortamlarının da online ortamlarda devam etmiş olması dijital dünyanın kullanımını arttırmaktadır. Aile tüm bireyler pandemi etkisiyle mecbur kaldıkları için kontrol ve denetimden uzak şekilde ekrana maruz kalmaktadır. Güncel şartlar değerlendirildiğinde ise çocuklar zincirin en zayıf halkasını oluşturmaktadır. Dijital dünyayı fazla kullanmanın getirisi olarak da dijital bağımlılık riski göze çarpmaktadır. Konjonktürle meseleye bakarsak artık dijital aletler insanlığın devamlı gereksinim duyduğu bir araç haline gelmektedir. Bu durum ise dijital bağımlılık riskini beraberinde getirmektedir. Sosyal hizmet, bireyin çevresiyle etkileşimde olduğu noktalara müdahaleler gerçekleştirmektedir. Bunu ise ya sosyal problemler oluşuktan sonra ya da sosyal problem oluşmadan önce planlı şekilde yapmaktadır. Bunun adına ise literatürde planlı müdahale yöntemi denmektedir. Sosyal hizmet disiplini sosyal sorunlara yaklaşımına ilişkin iki şekilde ele alabiliriz. Bunlardan birincisini koruyucu önleyici sosyal hizmet olarak nitelendirirken ikicisini ise problem çözmeye dayalı sosyal hizmet olarak nitelendirebiliriz. Fakat sosyal hizmet disiplini alan yazında ve uygulamada daha çok problem çözme yaklaşımıyla var olmuştur. Bu durum sosyal hizmetin tek yöntemli bir disiplin olduğunu göstermemektedir. Aynı zamanda toplum içerisinde bireylere yönelik oluşması ön görülen sosyal risklere karşı bireyleri, aileleri ve toplumu koruma ve oluşacak sosyal sorunların önüne geçmek amacıyla yürütülen bir tarafı da bulunmaktadır. Problem çözme odaklı yaklaşım tek başına toplumun psikososyal iyilik halini yükseltmek için yetersizdir. Sosyal hizmet disiplini uygulama noktasında iki koldan yürütülürse, toplumun refah ve felah düzeyini yükseltmek açısından daha işlevsel olması ön görülmektedir. Sosyal hizmet disiplinin koruyucu ve önleyici çalışma alanlarından birini de bağımlılık oluşturmaktadır. Bunu bağımlılık modeli adı

altında bağımlı bireyler ve aileleriyle uygulamada çalışmalar yaparak gerçekleştirmektedir.

Okullarda uygulanan sosyal hizmet disiplini (school social work), tıp, psikiyatri, suçluluk, yaşlılık, engellilik, yoksulluk, eğitim, aile ve çocukların yüksek yararı gibi değişik departmanlarda geniş bir yelpazeye sahip olan sosyal hizmet disiplinin kritik bir uygulamalı alanıdır. Okul sosyal hizmetini öğrencilerin ve öğrencileri etkileyen sistemlere müdahale etmek olarak tanımlayabiliriz. Bu bağlamda okul içerisinde bulunan tüm bireylerle ve o bireyleri etkileyen sistemlerle çalışmaktadır. Okullarda uygulanan sosyal hizmet disiplini mikro, mezzo ve makro düzeyde çalışmalar yapılan bir alandır. Okul sosyal hizmeti okullarda yürütülen okul iklimi üzerinde pozitif yönlü etkisi olan sosyal hizmetin özel bir uygulama alanıdır (Duman, 2000: 35). Bu bağlamda okullarda çocuklarla, çocukların aileleriyle, öğretmenlerle ve okul idarecileriyle çalışılmaktadır. Aynı zamanda diğer kamu kurumlarıyla da etkileşimli bir çalışma yürütülmektedir.

Okullarda yürütülen sosyal hizmet disiplini uygulamaları, çocuğun okul başarısını etkileyen biyopsikososyal faktörler üzerinde yoğunlaşır. Okullarda görev alan meslek elemanları hem çocuklarla, hem de ailelerle uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamaları bir dengeyle yürüterek anne-babaların ebeveyn rollerini geliştirmeye çalışır. Çocuğun yüksek yararını gözeterek hem ailelerin hem de çocukların sosyal işlevlerinin iyileştirilmesi kapsamında çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda hem aile ile hem de çocuklarıyla çalışmalar yürütürler (Turner, 2005: 331). Bu bağlamda okulu bir sistem olarak gören sosyal çalışma sistemin üyelerine ve üyelerle etkileşimde olan durumlara müdahalelerde bulunmaktadır. Örneğin dijital bağımlılık çalışırken hem aile hem de çocukla çalışmaktadır. Bu çalışmayı yaparken de başka kurumlardan destek almaktadır. Aynı zamanda gerektiği noktalarda öğretmenlerle de çalışmalar yapmaktadır.

Çalışmanın Konusu:

TÜİK (2020) “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması” çıktılarına göre internet kullanımı; 16-24 yaş grubunda %90,8 olarak 25-34 yaş grubunda %91,7 olarak, 35-44 yaş grubunda %85,9 olarak, 45-54 yaş grubunda %68,5 olarak, 55-64 yaş grubunda %42,6 olarak 65-74 yaş grubunda %19,8 olarak gözlemlenmektedir. Şu anki şartlar ışığında bakıldığında teknoloji kullanımı gözle görülür şekilde artmaktadır

denebilir. Bu artış beraberinde teknolojinin kontrolsüz kullanımı ortaya çıkarmakta ve dijital bağımlılığa yol açmaktadır. Şu anki şartlar ışığında değerlendirme yapıldığında; eğitim ortamlarının da sanal ortama kayıyor olması çocukların dijital bağımlılık riskini arttırmaktadır. Bu riskler artarken sürece dâhil olan aile faktörü bir takım önlemler almak zorundadır. Bu önlemleri alabilmek için ise ailenin bu konudaki bilinç düzeyi yüksek olmak zorundadır. Bu çalışma dijital ortamlarda çocukların karşı karşıya kaldıkları bağımlılık riskini ailenin farkındalığı üzerinden ele almıştır. Günümüz şartlarında konuya bakacak olursak eğitim ve iş süreçlerinin online ortamlarda yürütülüyor olması dijital bağımlılık riskini hem yetişkinler açısından hem de çocuklar açısından arttırmaktadır. Aslına bakılacak olursa yeni bir normal düzen var olmakta ve bu yeni normal düzen içerisinde yeni kurallar belirlenmektedir. Hal böyle olunca da ebeveynler çocuklarını dijital ortamlarda denetimsiz bırakmakta ve bu da var olan bağımlılık riskini arttırmaktadır.

2020 dijital büyüme göstergeleri dijital adaptasyonun temel göstergelerindeki değişiklikleri gösteren dijital rapora göre; Ocak 2020'de Türkiye'de 62.07 milyon internet kullanıcısı varken Türkiye'deki internet kullanıcı sayısı 2019 ve 2020 yılları arasında 2,4 milyon (+%4.0) arttı. Türkiye'de İnternet penetrasyonu Ocak 2020'de %74 olarak gerçekleşti. Türkiye'deki dijital büyüme hızını nüfus bazında değerlendirecek olursak 2019 ve 2020 yılları arasındaki değişim +1.2% olarak gözlemlenmektedir. Telefon bağlantısındaki dijital büyüme hızındaki değişim ise +3.4% olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda aktif şekilde sosyal medya kullanıcı sayısında ise 2019 dan 2020 ye +4.2% bir artış mevcuttur. Pandemi sürecinin etkisiyle var olan internet kullanımında büyük bir artış meydana geldiği görülmektedir. Bu durumda var olan dijital bağımlılık riskini arttırmaktadır. Özellikle eğitim ortamlarının da sanal ortamlara kaymış olması çocukların denetimsiz teknoloji kullanımını arttırmaktadır. Hal böyle olunca aileler var olan dijital risklere karşı çocuklarını koruyamamakta ve dolaylı olarak dijital bağımlılığın farkına varamamaktadırlar (<https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey/> 16.01.2020).

Çalışmanın Amacı ve Önemi:

Pandemi olarak adlandırılan ve tüm dünyayı birçok açıdan etkileyen süreç teknoloji kullanımını da doğrudan etkilemektedir. Pandemi nedeniyle var olan iş ve eğitim

süreçleri sanal ortamlara kaymakta ve bu durumda var olan dijital bağımlılık riskini arttırmaktadır. Özellikle eğitim ortamlarının sürekli olarak sanal ortamdan yürütülmek zorunda kalması çocukların denetimsiz teknoloji kullanımını arttırmaktadır. Hızla artan teknoloji kullanımı karşısında aileler dijital ortamlarda çocuklarını denetleyememektedirler. Sonuç olarak çocuklar dijital bağımlılık riskine karşı açık hale gelmektedir. Bu çalışma dijital çağıdaki ilkökul çocuğuna sahip olan ailelerinin, çocuklarının karşı karşıya kaldıkları dijital bağımlılık riskine ilişkin farkındalıklarını keşfetmeye çalışmaktadır. Bu araştırma alanında özgün bir çalışmadır. Literatür taraması yapıldıktan sonra; koruyucu ve önleyici sosyal hizmet alanında daha önce yürütölen bir tane çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma¹ içerisinde madde bağımlılığı üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda bakıldığında kıt kaynakla bu çalışma oluşturulmuştur. Alan yazında dijital bağımlılığı ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Ama dijital bağımlılık noktasında ilkökul çocuğuna sahip ailelerin farkındalıklarının incelendiği bir çalışma bulunmaktadır. Bu noktadan bakıldığında alanında özgün bir çalışmadır. Aynı zamanda literatürdeki eksiklikler göz önünde bulundurularak bu çalışma ele alınmıştır. Eksik bir noktayı ele aldığı ve günümüz şartlarında teknolojinin kontrolsüz kullanım zorunluluğu var olan riski arttırdığı için önemlidir.

Çalışmanın Problemleri:

1. İlkokul çağındaki çocukların dijital ortamlarda karşı karşıya kaldıkları bağımlılık risklerinin aileler farkında mı?
2. Aile çocuğunu dijital ortamlarda nasıl denetleyebiliyor? Denetleyebiliyor mu?
3. Aile dijital bağımlılığın sonuçlarını biliyor mu?

Çalışmanın Yöntemi:

Bu çalışma kendisine hedef koyduğu soruların cevaplarını bulabilmek için nitel araştırma desenlerinden olan durum çalışmasını kullanmıştır. “Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 73). Çalışmanın konusu bazında araştırma desenine bakılacak olursa; dijital bağımlılık diye bir olgu vardır ve bütöncöl olarak ele alınması gerekmektedir. Bütöncöl olarak ele alınırken de etki eden bir sürecin derinlemesine

¹ Mustafa Recep Yılmazoğlu, “Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmet Bağlamında Öğretmenlerin Madde Bağımlılığına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi: Sancaktepe Örneği” Y.L. tezi, K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

araştırılması gerekmektedir. Dijital bağımlılık sürecini etkileyen aile faktörü de bu çalışma içerisinde derinlemesine incelenmiştir. Ailenin farkındalık düzeyi araştırılmıştır. “Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler, vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri üzerine odaklanır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 73). Çalışma çerçevesinde ailenin farkındalık düzeyi ortaya koyulacaktır.

“İlkokul çağındaki çocukların dijital ortamlarda karşı karşıya kaldıkları dijital bağımlılık riskinin aileler farkında mı?”, “Aile çocuğunu dijital ortamlarda nasıl denetleyebiliyor? Denetleyebiliyor mu?” ve “Aile dijital bağımlılığın sonuçlarını biliyor mu?” sorularının cevaplanabilmesi için niteliksel yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bu araştırmanın genel paradigmasını yorumlayıcı nitel yaklaşım oluşturmaktadır.

“Yorumlayıcı yaklaşımda bilimin amacı, toplumsal yaşama dair bir anlayış geliştirme ve insanların doğal ortamlarında nasıl bir anlam oluşturdıklarını keşfetmektir.” (İslamoğlu ve Alınacak, 2013: 15). Yorumlayıcı yaklaşım, yapılandırılmamış ve doğal ortamlarda insanların nasıl bir anlayış geliştirdiklerini açıklamayı hedefler. İnsanların olayları ve olguları nasıl algıladıklarını ve anlamlandırdıklarını dikkate alır. Nicel yaklaşıma göre daha derinlemesine bir çalışmayı beraberinde getirmektedir. Daha az katılımcıyla daha derinlemesine bir çalışma yapılmaktadır.

Nitel araştırmalarda, nicel araştırmalarda olduğu gibi sayılara indirgenemez, nitel araştırmada hedefi sayılar yoluyla bazı sonuçlara ulaşmak oluşturmamaktadır. Burada hedef çalışılan konuya ilişkin betimsel ve gerçeği yansıtan bir tablo sunmaktır. “Nitel araştırmada toplanan verilerin ayrıntılı ve derinlemesine olması ve araştırmaya konu olan bireylerin görüş ve deneyimlerinin mümkün olduğu ölçüde doğrudan sunulması önemlidir.” (İslamoğlu ve Alınacak, 2013: 54).

“Nitel araştırmanın herkes tarafından kabul edilen bir tanımını yapmak güçtür.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 40-41). Nitel araştırma araştırılan duruma göre şekil alabilen esnek bir kavramdır. Bu nedenle sabit bir tanımını yapmak mümkün değildir. Aynı zamanda nitel çalışma genel bir kavram olarak karşımıza çıkmakta ve birçok tanımı kapsamaktadır. Durum çalışması, eylem çalışması, yorumlayıcı çalışma, kültür analizi, kuram geliştirme, doğal çalışma gibi birçok tanımı kapsamaktadır. Fakat genel geçer bir tanım yapmak gerekirse de şu şekilde ifade edilebilir. “Nitel araştırma,

gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41).

Walliman (2006), “Araştırmacının çalışması için ihtiyaç duyduğu özgün verileri değişik araçlar kullanarak, toplaması ile oluşan verilere birincil veriler denmektedir.” (akt. Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 77). Üç farklı veri toplama yöntemi bulunmaktadır: Anket, gözlem ve mülakattır (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 78).

Dijital bağımlılık konusunda ilkökul çağındaki çocuğa sahip ailelerin farkındalıklarının ölçülmesi için yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılacaktır. Mülakat, iki veya daha fazla sayıda kişi arasında belirli bir hedef doğrultusunda yapılan görüşmedir. Özellikle bir durumun neden olduğunu, nasıl olduğunu, niçin olduğunu anlamaya çalışan, bu sorulara cevap aranılan mülakatlar olması gereken veri toplama şeklidir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 91).

Mülakatları farklı ölçütleri esas alarak tasniflendirmek mümkündür. En çok kullanılan sınıflandırmaya göre üç farklı mülakattan söz edebiliriz. Biçimsel mülakat: Önceden belirlenmiş standart sorulardan oluşan sadece o sorular özelinde cevapların alındığı mülakatlardır. Yarı biçimsel mülakat: Bu türde araştırmacının kabataslak bir yol haritası vardır, ancak mülakatın akışına göre kendisi bazı noktalarda ekstra sorular sorabilir. Biçimsel olmayan mülakatlar: Bu çeşit mülakatlar herkes tarafından bilinen bir konu hakkındaki bilgiyi ortaya çıkarmak amacıyla yapılır. Bu tür mülakatlar konuyu bilen bir araştırmacı tarafından yapılırsa daha işlevsel olması ön görülmektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 92). Bu çalışmanın kendisine hedef koyduğu soruların cevaplarının bulunabilmesi için mülakat yöntemini seçilmiştir. Mülakat türleri içerisinde de yarı yapılandırılmış mülakatı kullanacaktır.

Çalışmanın Kuramsal Çerçevesi

Araştırma; sistem kuramına ve ekolojik yaklaşıma dayandırılarak ele alınmıştır. “Sistem teorisi ile birlikte, ekolojik yaklaşım, bireylerin çevreleriyle olan ilişkilerine ve bağılıklarına vurgu yapmaktadır.” (Teater, 2015: 26). “Ekolojik yaklaşım çevresi içinde bireye ve bireyler, aileler, gruplar ve/veya topluluklar ve çevreleri arasındaki sürekli etkileşimlere odaklanır.” (Teater, 2015: 33). Bu iki yaklaşım temelde bireye

müdahale ederken odak noktaları bireyin çevresiyle olan etkileşimi olmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında bu yaklaşımların sosyal hizmet felsefesini yansıttığı görülmektedir. Yani sosyal hizmet disiplini, bireyin sosyal işlevselliğini artırmak için bireyin çevresiyle etkileşimde olduğu noktalara müdahale etmektedir. Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet türü ise sosyal sorunları önceden fark edip, onun üzerine çalışmalar yapmayı planlamaktadır. Bu durumda sosyal hizmet, sistem kuramı çerçevesinde aileyi bir sistem olarak ele almaktadır. Ailenin dijital bağımlılık konusundaki farkındalığını ölçmek amacıyla da bu çalışma yürütülmektedir. Bu bağlamda aile, bireyin içerisinde bulunduğu sosyal çevredir. Çocuk bu çevre içerisinde sosyal risklere karşı korunmaktadır. Günümüz bağlamında değerlendirilirse dijital bağımlılık da çocukların maruz kalabilecekleri bir sosyal risktir. Bu noktada sosyal hizmet disiplini ailenin farkındalığını arttırmak için çalışmalar yürütmektedir. Yani bireyin içerisinde bulunduğu sosyal çevreye müdahale etmektedir. Bu çalışmanın temelinde bu iki kuram üzerine oturtulduğu görülmektedir. Fakat çalışma süresince çalışılan konunun çok boyutlu olmasından dolayı birden fazla teoriden alıntı yapılmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları:

Çalışma; Uşak ilinde ikamet eden, ilkokul çağında çocuğa sahip olan ve çocuğu bir şekilde dijital ortamda aktif olan 14 gönüllü aile ile birlikte yürütülmektedir. Aileler seçilirken sosyo-ekonomik seviyeleri göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Çalışma kapsamında analizler yapılırken sosyo-ekonomik seviye ile araştırılan durum ilişkilendirilmiştir.

Çalışma Grubu:

Bu çalışmanın çalışma grubunu belirlerken, amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Marshall & Rossman (2014), ölçüt örnekleme ise daha öncesinde belirlenen ölçüt dizinini karşılayan bütün durumların ele alınması olarak tanımlanmaktadır. Ölçütler ya da ölçüt çalışmayı yürüten kişi aracılığıyla düzenlenir ya da çalışma öncesinde hazırlanmış ölçütler listesi de tercihe bağlı olarak kullanılabilir (akt., Baltacı, 2018: 254). Bu bağlamda bakıldığında araştırmanın çalışma grubu için ilkokul çağında çocuğu olma ve bu çocuğun bir şekilde dijital ortamda aktif olma ölçütü vardır. Mülakat yapılacak aileler seçilirken bu ölçütler göz önünde bulundurulmuştur.

Literatür İncelemesi:

Literatür taraması yapıldığında; teknoloji bağımlılığı ve dijital bağımlılık konusunda; “Teknoloji bağımlılığının psikolojik iyi oluş ile ilişkisinde bilinçli farkındalık ve belirsizliğe tahammülsüzlük değişkenlerinin aracı rolünün incelenmesi”², “Adölesan kızlarda teknoloji bağımlılığı ile sosyal kaygı arasındaki ilişki”³, “Teknoloji bağımlılığı ve sosyal kimlik oluşumu: Y nesli”⁴, “Teknoloji bağımlılığının sınıf ortamında yarattığı sorunlara ilişkin öğrenci görüşleri”⁵, “Lise öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyi ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi”⁶, “Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi”⁷ gibi yüksek lisans tezleri yazılmıştır. Genellikle gençleri ve yetişkinleri kapsayan çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Ama ilkökul çağındaki çocukları kapsayan bir çalışma yapılmamıştır. “Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet bağlamında öğretmenlerin madde bağımlılığına yönelik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi: Sancaktepe örneği”⁸ literatür analizi sonucu sosyal hizmetin koruyucu ve önleyici rolüyle ilgili yapılan bir tane çalışma görülmüştür. Bu çalışma da koruyucu ve önleyici sosyal hizmeti madde bağımlılığını farkındalık boyutuyla ele alan bir çalışmadır. Aynı zamanda bu çalışma kapsamında öğretmenlerle çalışılmıştır. Yine çocuklarla ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla; koruyucu ve önleyici sosyal hizmet kapsamında dijital bağımlılık üzerine yapılan bir çalışma bulunmamaktadır. Aynı zamanda Uşak ilinde daha önce koruyucu ve önleyici boyutu ele alan bir tez çalışması yapılmamıştır. Yapmakta olduğum çalışma; koruyucu ve önleyici sosyal hizmet perspektifinden dijital bağımlılıkta ailenin farkındalığının belirlenmesi uşak ili örneğidir.

² Feyzanur Koçyiğit, “Teknoloji bağımlılığının psikolojik iyi oluş ile ilişkisinde bilinçli farkındalık ve belirsizliğe tahammülsüzlük değişkenlerinin aracı rolünün incelenmesi” Y.L. tezi, İ.M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

³ Behiye Dilmen Bayar, “Adölesan kızlarda teknoloji bağımlılığı ile sosyal kaygı arasındaki ilişki” Y.L. tezi, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2019.

⁴ Işıl Avşar Arık, “Teknoloji bağımlılığı ve sosyal kimlik oluşumu: Y nesli” Y.L. tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

⁵ Fatih Aydın, “Teknoloji Bağımlılığının Sınıf Ortamında Yarattığı Sorunlara İlişkin Öğrenci Görüşleri” Y.L.tezi. A.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017.

⁶ Aygöl Balkın, “Lise öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeyi ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi” Y.L.tezi İ.A.Ü. ve Y.Ü. Eğitim Programları ve Öğretim Programları, 2020.

⁷ Abdullah Manap, “Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi” PhD.tezi İ.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2020.

⁸ Mustafa Recep Yılmazoğlu, “Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmet Bağlamında Öğretmenlerin Madde Bağımlılığına Yönelik Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi: Sancak Tepe Örneği” Y.L. tezi. K.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Tanımlar:

Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmet: Bireyleri, grupları, toplumu korurken mikro, mezzo ve makro düzeyde, aynı zamanda sosyal problem ortaya çıkmadan, sosyal problemi önleyici olacak şekilde makro çalışmalar yapmak şeklinde tanımlanmaktadır.

Bağımlılık: Bağımlılık, günümüzde kritik bir noktada olan biyo-psiko-sosyal bir sorundur. Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutları vardır. “Bağımlılık, kişinin kullandığı bir nesne veya yaptığı bir eylem üzerinde kontrolünü kaybetmesi ve onsuz bir yaşam sürememeye başlamasıdır.” (Dinç, 2019: 2).

Dijital Bağımlılık: Günümüzün getirisi olarak teknoloji sürekli iç içe olduğumuz hatta olmak zorunda kaldığımız bir etkileşim ve iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda dijital dünyanın kullanımında kontrolü elden bırakmak, dijital dünyaya karşı koyamamayı beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa kontrolsüz kullanım beraberinde dijital bağımlılık riskini getirmektedir. Alan yazında dijital bağımlılık ise diğer bağımlılıklardaki gibi bireyin bağımlısı olduğu dijital ürüne karşı kullanım kontrolünü elden bırakması ve erişemediğinde yoksunluk içerisinde olduğu bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Yeşilay, 2019). Bu çalışmada bahsi geçen teknoloji bağımlılığı/ dijital bağımlılık ile ilgili olan durumların içerisine kontrolsüz bilgisayar kullanımı, akıllı telefonda fazla zaman geçirme, denetimsiz ve kontrolsüz tablet kullanımı, sanal oyunlarda kontrolsüz ve denetimsiz zaman geçirme, fazla televizyon izleme gibi birçok etkileşimli ve inovatif alan dâhil olmaktadır.

Çalışmanın İçeriği:

Çalışmanın birinci bölümünde araştırma problemi çerçevesinde bağımlılık, bağımlılık belirtileri, bağımlılık döngüsü ve dijital bağımlılığın olumsuz sonuçları anlatılmaya çalışılmıştır. Dijital bağımlılığın olumsuz sonuçları anlatılırken dijital dünyanın barındırdığı riskler ele alınmaya çalışılmıştır. Akabinde ilköğretim çağındaki çocuk kavramı üzerinde durulmuştur. Sonrasında dijital bağımlılıkta ailenin rolüne değinilmiştir. Son olarak dijital bağımlılıkta sosyal hizmetin rolü açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın metodolojik çerçevesi çizilmiştir. Antipozitivist bir bakışısıyla çalışma yürütülmüştür. Araştırmanın genel amacı çerçevesinde ailelerin dijital dünyanın çocukları için barındırdıkları risklere ilişkin farkındalıklarını keşfetmektir. Bu hedef doğrultusunda çalışmaya katılan kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Konuyla bağdaşık düşünceleri, sorulan sorulara verdikleri

yanıtlar betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiş ve mülakatlardan direkt olarak alıntı yapılarak veriler yorumlanmıştır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırma problemi çerçevesinde bağımlılık, bağımlılık belirtileri, bağımlılık döngüsü ve dijital bağımlılığın olumsuz sonuçları anlatılmaya çalışılmıştır. Akabinde ilkokul çağındaki çocuk kavramı üzerinde durulmuştur. Sonrasında dijital bağımlılıkta ailenin rolüne değinilmiştir. Son olarak dijital bağımlılıkta sosyal hizmetin rolü açıklanmıştır.

2.1.Bağımlılık

Bağımlılık, günümüzde kritik bir noktada olan biyo-psiko-sosyal bir sorundur. Biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutları bulunmaktadır. “Bağımlılık, kişinin kullandığı bir nesne veya yaptığı bir eylem üzerinde kontrolünü kaybetmesi ve onsuz bir yaşam sürememeye başlamasıdır.” (Dinç, 2019: 2). Hatta kendi kontrolünü de bağımlılığı olduğu maddeye ya da eyleme bırakması ve kendi yaşamı üzerinde söz hakkını kaybetmesidir.

“Bağımlılık kronik bir hastalık olarak kabul edilmektedir.” (Aktürk vd., 2019: 11). Neticede biyolojik bir seyir izleyerek, kişiyi etkisi altına almaktadır. Kronik rahatsızlıkların hepsinde olduğu gibi bağımlılıkta da bir seyir söz konusudur. Kişi bağımlı olduktan sonra sürekli olarak kendini o maddeden uzak tutmak zorundadır. Çünkü yeniden kullanmaya başladığında süreç kaldığı yerden devam edecektir.

“Bağımlılık bir beyin hastalığıdır.” (Aktürk vd., 2019: 11). Bu açıdan bakıldığında ise bağımlılık beynin belirli noktalarını etkileyen ve bir süre sonra da beyinde var olan hayır deme mekanizmasının işlevselleşmesine neden olmaktadır. Bu süreç ise bireyi sosyal açıdan olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda bağımlılık sürecinin bireyin beyinde yol açtığı hasar giderilememektedir.

Küreselleşme ile birlikte hayatımıza giren ve sürekli gelişim gösteren teknoloji, hayatımızın her alanında birtakım ihtiyaçlarımızın karşılanması noktasında vazgeçemediğimiz bir unsurdur. Ülkeler için çalışma hayatında, geçmişte ve özellikle günümüzde eğitim alanında, savunma alanında ve sağlık alanında teknoloji kullanımı gereklilik hatta bazen zorunluluk olarak görülmektedir. Teknoloji kullanımının gerekliliği ve zorunluluğu teknolojiye ulaşımı oldukça kolaylaştırmıştır. Günümüzde artık her evde, ofiste ve herkesin artık bir uzanma kadar uzağında bilgisayar ve internetin olmasının yanı sıra, akıllı telefonların ve tabletlerin de hayatımıza

girmesiyle teknoloji, her insanın yaşantısının bir parçası olmuştur. Akıllı telefonların ve tabletlerin olması teknolojiyi küçülterek daha kolay taşımamıza olanak sağlamıştır. Teknoloji kullanımının kişiler için vazgeçilemez bir etkinliğe dönüşmesi, sürekli vakit geçirin bir mecra olması dijital bağımlılık davranış sorununu da beraberinde getirmektedir (Karadağ ve Burcu, 2019: 102).

Bağımlılık alan yazında tekrar etme isteği uyandıran, kontrolsüz şekilde ilerleyen, giderek doğrusal şekilde artan zaman ve enerji gerektiren, kullanımı azandığında ya da engellendiğinde keyifsizlik meydana getiren, bireyin yaşamsal ve sosyal işlevlerini kritik şekilde etkileyen biyopsikososyal bir davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013). “Bağımlılık kriterlerinde kimyasal ya da davranışsal bağımlılık arasında fark gözetilmemektedir.” (Yıldırım, 2019: 68). Bu kapsamda konuya bakıldığında dijital dünyanın denetimsiz ve kontrolsüz şekilde kullanılması da dijital bağımlılığı beraberinde getirmektedir.

2.1.1.Bağımlılık belirtileri

Alan yazında görülmüştür ki dijital dünya; dijital ortamı, akıllı telefonu, televizyonu, bilgisayar oyunlarını ve interneti kapsamaktadır. Gençlerin ve çocukların aynı zamanda toplumdaki bütün bireylerin gün içerisindeki hayat akışlarının dikkat noktası haline gelmiştir. Bu durum da özellikle çocukların biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimi olumsuz etkilemektedir (Güçlü, 2015: 32).

Dijital bağımlılık: Bilgisayarda kontrolsüz zaman geçirmek, interneti denetimsiz ve kontrolsüz kullanmak, video oyunlarını kontrolsüz izlemek ve mobil cihazları aşırı kullanmak sonucunda oluşan bireyin, dijital dünyanın zararlı olabilecek sonuçlarıyla karşılaştığı halde dijital dünyayı bırakamaması, onu kullanmaya devam etmesi halinde oluşan dürtü kontrol bozukluğudur. Dijital bağımlılık aynı zamanda dijital bağımlılık kavramı, oyun bağımlılığı, bilgisayar bağımlılığı ve internet bağımlılığı gibi çeşitli adlarla literatürde yer edinmiştir (Göç, 2019, <https://www.mentalup.net/blog/teknoloji-bagimliliği>).

- a. “Yalnızca birkaç dakika diyerek saatler harcamak.
- b. Çevrenizdekilere ekran karşısında geçirdiğiniz zaman hakkında yalan söylemek.
- c. Uzun süre bilgisayar kullanmaktan dolayı fiziksel sorunlardan şikâyet etmek.
- d. Anonim bir kişiliğe bürünmek, insanlarla internet üzerinden konuşmayı yüz yüze konuşmaya tercih etmek.

- e. İnternete girmek için yemek öğünlerinden, derslerden ya da randevulardan ödün vermek.
- f. Bilgisayarınızın başında çok fazla zaman geçirdiğiniz için suçluluk duyuyorken bir yandan da büyük bir zevk almak ve bu iki duygular arasında gidip gelmek.
- g. Bilgisayarınızdan uzak kaldığınız zaman gergin ve boşluktaymış gibi hissetmek.
- h. Gece geç saatlere kadar bilgisayar başında kalmak” (Yeşilay, 2019).

“Griffiths, (1995, 1996a) teknoloji bağımlılığını, makinelerle insanların etkileşimini içeren davranışsal bir bağımlılık olarak nitelendirmektedir.” (akt., Karadağ ve Burcu, 2019: 102). Teknoloji bağımlılığında televizyon, tableten ve telefondan izlenen videolar kişileri pasifleştirirken; bilgisayar oyunları, telefon ya da tablet üzerinden girilip takımla oynan oyunlar kişileri aktifleştirir ve daha ilgi çekicidir (Karadağ ve Burcu, 2019: 102). Aynı zamanda oyunu kazanma hazzı da bulunmaktadır. Bu da kişinin ödüllendirilerek oyunun içinde çekilmesine neden olmaktadır. Bu durumdan en çok savunmasız ve bilinçsiz şekilde akışa kapılan çocuklar etkilenmektedir.

Griffiths (2005, 2013) ve Young (1997), literatür incelendiğinde bağımlılığın yalnızca madde bağımlılığı tanı kriterleri kapsamında ele alınması hatalı bir yaklaşım olmakta ve tam olarak bize doğru kavramları vermemektedir. Bağımlılık tanısının konulmasında dijital bağımlılık ile bağdaşık belirtileri de kapsayacak şekilde tanı kriterlerinin kullanılmasının gerektiğinin de altını çizmektedir. Bu tanı kriterleri aşağıdaki gibidir:

1. “Belirginlik (Salience): Belirli bir eylem, kişinin yaşamında en önemli şey haline geldiğinde oluşur. Bu durum kişinin düşüncelerine, duygularına ve davranışlarına hakim olur. Örneğin, internet kullanıcıları internette değilken bile bir sonraki internet kullanacakları zamanı düşünürler.
2. Duygudurum Değişimi (Mood Modification): Bu durum, belirli bir etkinlik ile uğraşma sonucu kişinin belirttiği öznel deneyimleriyle ilgili olup bir baş etme stratejisi olarak görülebilir. Örneğin, birey internete bağlandığında kişide bir canlanmanın olması gibi.
3. Tolerans (Tolerance): Öncekilere benzer etkinin oluşması için, belirli eylemin miktarının artırılması sürecidir. Örneğin, bir internet kullanıcısının başlangıçta daha az sürede yaşadığı ruh haline erişebilmesi için internette geçirdiği zamanı arttırmasının gerekmesi gibi.
4. Yoksunluk (Withdrawal Symptoms): Belirli bir eylem devam etmediğinde ya da aniden kesildiğinde ortaya çıkan hoş olmayan duygular ya da fiziksel belirtilerdir. Örneğin, internet kullanıcısının internete girmesi engellendiğinde, kişide titreme, huzursuzluk ve sinirlilik hallerinin oluşması gibi.

5. Çatışma (Conflict): Bağımlı kişiler ile çevresindekiler arasındaki iş, sosyal yaşam, hobi ve ilgiler ile ilgili çatışmaları ya da kişinin kendi iç çatışmalarını kapsar. Bilgisayar oyunu bağımlılığı olan kişinin, aşırı oyun düşkünlüğü sebebiyle sosyal çevresi ve ailesi ile sorunlar yaşamasıdır.

6. Nüksetme (Relapse): Belirli bir etkinliğin daha önceki örüntüleriyle tekrar oluşması eğilimi olup, yıllar süren kaçınma ya da kontrolden sonra tekrar bağımlılığın en uç düzeyine dönülmesidir” (akt., Ektiricioğlu, Arslantaş ve Yüksel, 2018: 6-7).

2.1.2. Bağımlılık döngüsü

Teknolojinin gelişmesi teknolojik ürünlere ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Toplumdaki tüm bireyleri etkisi altına alan bir akım söz” konusudur. Genellikle bağımlılık ve dijital bağımlılık döngüleri yetişkinleri baz alarak hazırlanmıştır. Yeşilay’ın çocuklar için hazırladığı teknoloji bağımlılığı döngüsü şekil 2’de verilmiştir. Aşağıdaki döngü irdelendiğinde; merak ve istekle başlayan süreç bir süre sonra kişinin kontrolünden çıkarak, kişiyi kontrol altına almaktadır. Bu bağlamda kişinin kullanım kontrolünü kaybetmesi bağımlılıkla sonuçlanmaktadır.

Teknoloji bağımlılığının çok boyutlu olması, neden olduğu sorunların da çok boyutlu olmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda biyolojik sorunlar başta olmak üzere bireylerin özellikle çocukların psikolojik ve sosyal yaşantısını da etkilemektedir. Alan yazı incelendiğinde görülmüştür ki; iletişimde yaşanan sorunların çoğunda çocukların internette vakit geçirdikleri süreler arasında pozitif ve anlamlı ilgileşim var olduğu ortaya çıkmıştır. Birtakım fizyolojik sorunlar yaşandığı da görülmüştür; İnternette geçirilen süreler ile bütün fiziksel sorunlar arasında pozitif yönde manalı ilişki bulunmuştur (Güneş, 2008: 73-85).

Kaynak: (Yeşilay, 2019)

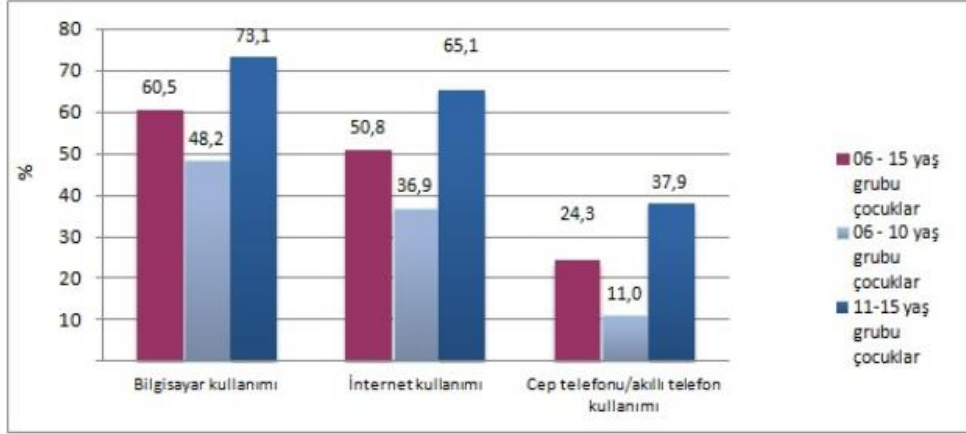
Şekil 2.1. Çocuklardaki teknoloji bağımlılığı döngüsü.

2.1.3. Dijital bağımlılık

2013 yılının Nisan ayında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilen Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasının kapsamı ilk kez 06-15 yaş grubu çocukları da kapsayacak şekilde ele alınmıştır. Bu araştırma sonucunda ulaşılmıştır ki; 06-15 yaş grubundaki bilgisayar kullanan çocukların bilgisayar kullanmaya başlama yaşı ortalama 8'dir. 06-10 yaş grubunda ortalama başlama yaşı 6'dır. 11-15 yaş grubunda ise bu yaş 10'dur. 06-15 yaş grubundaki İnternet kullanan çocukların İnternet kullanmaya başlama yaşı ise ortalama 9 olarak gözler önüne serilmektedir. İnternet bağlamında bakarsak; İnternet kullanan çocukların İnternet kullanmaya ortalama başlama yaşı 06-10 yaş grubunda 6'dır. 11-15 yaş grubunda ise 10'dur. Yine bu bahsi geçen araştırma göstermiştir ki; 06-15 yaş grubundaki çocukların %24,4'ü kendi kullanımına ait bilgisayara sahiptir. %13,1'i cep telefonuna ve %2,9'u oyun konsoluna sahiptir. 06-15 yaş grubundaki çocukların bilgisayar kullanım oranı %60,5, İnternet kullanım oranı %50,8 ve cep telefonu kullanım oranı %24,3'tür. Bu oranlar 06-10 yaş grubundaki çocuklarda sırasıyla %48,2, %36,9 ve %11, 11-15 yaş grubundaki çocuklarda ise sırasıyla %73,1, %65,1 ve %37,9'dur (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013). Bu kullanım oranları şekil 1'de görselleştirilmiştir

([https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2013-13569/](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2013-13569/) 11.12.2021.)

Temel göstergeler

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

Şekil 2.2: Temel kullanım göstergeleri tablosu

Haftalık ortalama İnternet kullanım süreleri dikkate alındığında, 06-15 yaş grubundaki İnternet kullanan çocukların %38,2'si İnterneti iki saate kadar, %47,4'ü üç ile on saat arasında, %11,8'i on bir ile yirmi dört saat arasında %2,6'sı ise yirmi dört saatin üzerinde kullanmıştır (TÜİK, 2013).

Bütün bu oranlar ışığında bakıldığında ve araştırmanın 2013 yılında yapıldığı göz önünde bulundurularak şu sonuca varılabilir; çocuklarda teknoloji kullanımı oldukça fazladır. “İnternet kullanım oranı 2020 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde %79,0 oldu.” (TÜİK, 2020). “Hanelerin %90,7'sinin evden İnternete erişim imkânına sahip olduğu gözlemlendi.” (TÜİK, 2020). Bütün güncel bilgiler ışığında 2021 yılı da göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde; dünya ve Türkiye genelinde teknoloji kullanımı artarak devam etmektedir. Bu durumda kontrolsüz teknoloji kullanımını ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda bu kontrolsüzlüğe karşı en savunmasız kesim çocuklardır. Bilinçsiz olarak teknolojik aletlerle fazlaca vakit geçirmekte ve bu durum çocuğun teknoloji bağımlısı olmasına neden olabilmektedir. Aynı zamanda çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişimini olumsuz etkilemektedir.

“Bağımlılık, kişinin kullandığı bir nesne veya yaptığı bir eylem üzerinde kontrolünü kaybetmesi ve onsuz bir yaşam sürememeye başlamasıdır.” (Dinç, 2019: 2). Dijital bağımlılık diğer bağımlılıklar gibi bireyin bağımlısı olduğu dijital ürüne karşı kullanım kontrolünü elde tutamaması ve erişemediğinde yoksunluk hissettiği bir durum olarak

karşımıza çıkmaktadır (Yeşilay, 2019). İnternet/bilgisayar bağımlılığı, olağan bağımlılık kıstasına karşı gelecek şekilde dijital ortamda ve dijital ortamın sunduğu görüntülerle çok fazla şekilde iç içe olmak olarak tanımlanır (Tarhan ve Nurmedov, 2015). Teknoloji bağımlılığının biyolojik, sosyal ve psikolojik belirtileri bulunmaktadır. Bunları aşağıdaki gibi toparlamak mümkündür. Dijital bağımlılık, davranışsal bağımlılıklar kapsamında değerlendirilmektedir. İnsan-makine iletişimine ve etkileşimine dayanmaktadır (Arısoy, 2009: 58).

Yeşilay teknoloji/dijital bağımlılığının neden olduğu sorunları bu şekilde sınıflandırmış ve sıralanmıştır;

“Teknoloji/Dijital bağımlılığının neden olduğu sorunlar

Fiziksel şikâyetler

- Gözlerde yanma
- Boyun kaslarında ağrı ve sertleşme
- Beden duruşunda bozukluk
- Elde uyuşukluk
- Halsizlik

Sosyal alanda görülen şikâyetler

- Akademik başarıda düşüş
- Kişisel, aile ve okul sorunları
- Zamanı idare etmede başarısızlık
- Uyku bozuklukları
- Yemek yememe
- Aktivitelerde azalma
- İnternet arkadaşları dışında izolasyon” (Yeşilay, 2019).

2.1.4. Dijital bağımlılığın olumsuz sonuçları

Dijital oyun oynamanın çocukların ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerine olumsuz etkileri isimli çalışmada araştırmacı Mustafaoğlu ve Yasacı şu şekilde sonuçlara erişmiştir; ebeveynlerin dijital oyun oynayan çocuklarında ruhsal sağlığı üzerine gözlemledikleri üç en sık olumsuz etkinin sırasıyla; %87,1’i uzun süre dijital oyun oynamaları oyun

bağımlılığına neden olması, %74,8'i şiddet içerikli oyunların çocukların ruh hallerini etkileyerek anksiyete ve agresif tutum sergilemelerine neden olması ve %69,7'i depresyon, asosyalleşme ve aile içi iletişimde azalmaya neden olması olarak bildirildi. Fiziksel sağlığı üzerine gözlemledikleri üç en sık olumsuz etkinin sırasıyla; %72,5'i aşırı kullanıma ve oyun oynama sırasında duruş bozukluklarına bağlı olarak omurga, omuz, el-el bileği gibi vücut bölümlerinde kas-iskelet sistemi problemlerine neden olması, %70,0'ı gözlerde kuruluk, ağrı ve kızarıklığa neden olması ve %62,2'si geç uyuma, geç uyanma ve uyuma süresinde azalma gibi uyku kalitesinde bozulmaya neden olması olarak bildirildi (Mustafaoğlu ve Yasacı, 2018: 54).

Dijital bağımlılığının zararlı etkileri duygusal ve fiziksel olabilir. Bu bağlamda alan yazında aşağıdaki gibi teknoloji bağımlılığının/dijital bağımlılığın zararları görülmektedir.

“Teknoloji bağımlılığının duygusal zararları:

- Depresyon
- Suçluluk duygusu
- Anksiyete
- Teknoloji/internet kullanırken öfori duyguları
- Öncelikleri belirleyememek veya planları sürekli ertelemek
- Dış dünya ve sosyal çevreden izolasyon
- Zaman kavramını yitirmek
- Aşırı savunmacılık
- İşten sakınmak; mesai veya okuldaki görevlerini yerine getirmemek
- Sorumlulukları sürekli erteleme ve aksatma
- Ani ruh durum değişiklikleri
- Korku
- Yalnızlık hissi
- Rutin işleri yerine getirirken sıkılma

Teknoloji bağımlılığının fiziksel zararları:

- Sırt ağrıları
- Karpal tünel sendromu
- Baş ağrıları
- Uykusuzluk (insomnia)
- Sağlıksız beslenme (sürekli bilgisayar başında yemek ve bilgisayardan uzaklaşmak yoksunluk duygusu yarattığı için)

- Kişisel bakım ve hijyeni aksatmak
- Boyun ağrıları
- Göz kuruluğu ve diğer görüş problemleri
- Aşırı kilo kaybı veya obezite” (Göç, 2019: <https://www.mentalup.net/blog/teknoloji-bagimliliği>).

Dijital dünya çocuklar için birçok riski barındırmaktadır. Bu risklere çocuk bir defa da maruz kalabilir ya da birden fazlada maruz kalabilir. Bu noktada çocukların maruz kalabilecekleri bir diğer risk de siber zorbalık riskidir. Çocuklar dijital dünyada kontrolsüz ve denetimsiz olarak var oldukça risklere açık konumda olacaklardır.

Günümüzde dijital dünya sosyal ve fiziksel yaşamın bir parçası olarak yaşamımıza birden fazla fayda ve kolaylık sağlamıştır. Sağladığı yararların ve kolaylıkların yanında dijital dünyanın bilinçsiz ve kontrolsüz kullanılması kişisel ve kamusal yaşama karşı tehditleri ve riskleri de içerisinde bulundurmaktadır. Özellikle çocuklar için birçok riski barındırmaktadır. Denetimden ve kontrolden uzak olarak kullanılan dijital dünya çocukların biyopsikososyal durumlarına zarar vermektedir.

Dijital dünyada gözlemlenen hızlı ilerlemelerle beraber bireyler arasında var olan iletişimin, etkileşimin ve ilişkinin de dijital platformlara taşındığı gözlemlenmektedir. Bireylerin sosyal medyada birbirleriyle tanışması, sosyal medya aracılığıyla iletişime geçmesi, var olan sosyal mecralarda paylaşımında bulunması, sosyal medyada konuşma ortamı meydana getirmesi ve ortak ilgi noktalarının etrafında online sosyal grupların oluşturulması sürekli gelişen ve yenilenen dijital dünya ile birlikte hayatımıza giren bir durumdur. Dijital dünyanın dünyada ve Türkiye’de kullanıcı sayısının süratli bir şekilde arttığını gözlemlemekteyiz. Gerçek dünya ile sanal dünya arasındaki ayrımın giderek ortadan kalktığını görmekteyiz. İnsanların dijital dünyada çok fazla aktif olmasıyla beraber internet ortamları ve sosyal ağlar, ne olduğu bilinmeyen, riskleri fark etmesi veya akışı algılaması zor, birçok tehdit ve tehlikeyi de yanında getirmiştir. Bu durumdan en çok etkilenen kesim ise çocuklardır.

Bu tehlikelerden biri de siber zorbalıktır. Siber zorbalık alan yazında utanç verici olacak şekilde kaba davranışların, argo konuşmaların ve diğerlerine karşı kötücül çevrimiçi ileti, tehdit, taciz ve negatif yorumların, izinsiz fotoğraf paylaşımının, e-posta, web siteleri, sosyal ağlar ve mesajlaşmalar aracılığı ile kasıtlı olarak gerçekleştirilmesi eylemi olarak tanımlanmaktadır. Şu şekilde diğer tanımını da

görmekteyiz; kullanıcılara karşı teknik veya ilişkisel tarzda zarar verecek bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak yapılan paylaşımlarını ve davranışların siber zorbalık kapsamına girdiğini görmekteyiz. Dijital ortamlarda yapılan zorbalığın literatürde birçok anlamı vardır bunları “elektronik zorbalık”, “sanal zorbalık” veya “siber zorbalık” olarak sıralayabiliriz. Dijital ortamlarda kullanıcıların davranış biçimleri gerçek hayattaki davranış biçimlerinden farklılık göstermektedir. Dijital ortamda kendini var eden bireyler sanal kimlikler oluşturmakta, duygu, düşünce ve çeşitli bilgileri tanınma korkusu yaşamadan rahatlıkla paylaşımda bulunabilmektedir Bunun bir sonucu olarak dedikodular, tehditler ve uygunsuz içerikler dijital ortamlarda çok hızlı bir şekilde yayılım göstermektedir. Bu durum ise şu anki güncel kullanıcıları hem siber zorba hem de siber mağdur yapabilmektedir (Siber Zorbalık ve Güvenli İnternet Projesi, 2019, <https://siberzorbalik.com.tr/siber-zorbalik-nedir/>).

Dijital ortamları tek tipleştirmek mümkün olmamaktadır. Örneğin dijital oyunların barındırdığı şiddet ya da sosyal ağlarda maruz kalınan kötü konuşmalar da siber zorbalık türü olarak göze çarpmaktadır. Siber zorbalık toplum içerisinde herkesi etkileyen ama özellikle çocukların fiziksel, ruhsal, sosyolojik gelişimine karşı olumsuz bir etkisi olan durumdur. Özellikle sosyal gelişimi ele alacak olursak süreç içerisinde çocuğun akranlarıyla olan ilişkileri de durumdan negatif yönlü şekilde etkilenmektedir. Siber zorbalıkta fail ile mağdur arasında fiziksel bir temas bulunmamaktadır. Mağdur kişi psikolojik ve sosyolojik açıdan zarar görür. Bu durumda da çocukların biyopsikososyal açıdan olumsuz etkilendiğini görmekteyiz. Bu noktada çocukların dijital dünyadan öğrendiği birçok olumsuz davranış olduğunu gözlemlemekteyiz. Aynı zamanda siber zorbalık kavramı çocukları istismara açık konuma da getirmektedir.

Aynı zamanda çocuklar sanal dünyada geçirdikleri zamandan dolayı gerçeklik ve zaman algılarını kaybetmektedirler. Çocuklar sanal dünyada çok hızlı bir akışla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda normal zaman akışını geçirmek çocuklar açısından zorluk oluşturmaktadır. Bir oyunda ya da filmde yaklaşık olarak iki saat içerisinde birçok zaman dilimi yaşanmaktadır. Çocuklar bunlara maruz kalarak gerçek zaman algılarını kaybetmektedirlerdir. Aynı zamanda çocukların sanal mecrada kurgulanan dünyaya çok fazla aşına olması gerçek dünya ile olan bağının kopmasına neden olmaktadır. Bu durumda çocuk gerçek dünya ile yüz yüze geldiğinde şaşkınlık

içerisinde kalmaktadır. Yaşama ayak uydurma konusunda zorlanmakta bazı zamanlarda temel yaşam becerilerini gerçekleştirme yetisinden uzaklaşmaktadır. Bu durumlar da çocuklar için bir diğer riski içermektedir.

2.1.5. Bağımlılık kuramları

Bu başlık altında dijital bağımlılık özelindeki kuramlar ele alınması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda da alan yazındaki kuramlar çalışmanın perspektifini yansıtacak şekilde anlatılmıştır. Bunlardan birincisini Jonathan Kandell'in 1998 senesinde ortaya koyduğu "araştırma modeli" oluşturmaktadır. Kandell'in bahsi geçen çalışmasına göre kişiler internet ve sanal ortamı, var olan yaşamlarından uzaklaşmak, yaşamlarındaki problemleri ötelemek/ertelemek, bilinçlerini farklı noktaya çekmek için kullanım göstermektedir. Kandell'in çalışmasında özellikle altını çizmek istediği durum; kişilerin var olan yaşamdan kaçış amacıyla kullandığı internet aracının aslında problemleri ötelediğidir. Bu noktada kişiler teknoloji kullanımını bıraktıkları anda var olan hayata döneceği için ertelenmiş sorunlarla karşı karşıya gelmektedir. Bu da kişilerin yaşamlarındaki problemlerin tekrar tetiklenmesine yol açacaktır. Ayrıca Kandell'e göre, madde veya alkol kullanımına benzer bir şekilde bireyin dijital dünyayı aşırı kullanması bunu yaşamındaki var olan sorunlarla baş etme mekanizması olarak kullanmasına yol açmaktadır. Ancak Kandell, özellikle internet bağımlılığının tek başına sorunlara yol açmak yerine var olan sorunları ortaya çıkartma konusunda itici bir durum olduğunu vurgulamaktadır (akt. Küçükvardar, 2019: 104-105; Kandell, 1988: 11-17).

Dijital bağımlılık konusunda alan yazında var olan diğer bir teorik yaklaşım ise Scott Caplan'ın diğer teknolojik bağımlılık modellerinden faydalanarak ortaya çıkarttığı *sosyal etkileşim modelidir*. Caplan, dijital aletlerin kişilerin psikolojik sorunlarını ortaya çıkartma noktasında güdüleyici bir yapıda olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle dijital dünyada gerçekleşen iletişim ve etkileşimin yüz yüze yapılan iletişim ve etkileşime tercih edildiğini dolayısıyla bireylerin dijital ortamda kendilerini daha huzurlu, daha rahat, daha iletişime açık hissettiğini vurgulamıştır. Ancak dijital dünyada aktif olan kişinin var olan hayattan uzaklaşması beraberinde yeni sosyal sorunları meydana getirmiştir. Bireyin ev, iş, okul ve sosyal hayatını da negatif yönlü etkilemektedir. Bir sorun silsilesinin meydana gelmesine neden olmaktadır. Kompulsif kullanım olarak tanımladığı bu yaklaşımda Caplan, dijital dünya kullanıcılarının dijital

gereçlerle ilgili girdapsal düşünceler içerisine girdiği ve bu gereçleri kullanmadan duramadıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda bakıldığında bu teorinin bağımlılığı kullanım üzerinden açıkladığını görmekteyiz (akt. Küçükvardar, 2019: 104-105;Caplan, 2002).

Scott E. Caplan “A Social Skill Account of Problematic Internet Use (Sorunlu İnternet Kullanımının Sosyal Beceri Hesabı)” isimli çalışmasında sosyal beceri ve kendini toplum içerisinde tanıtmaya araştırmalarını yakın zamana entegre etmektedir. Scott bu çalışmasında genelleştirilmiş problemleri internet kullanımının bilişsel-davranışçı teorisini anlatmaktadır. Bilişsel davranışçı teoriye göre kişi günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukları kendi iç dünyasında çözümlemeye çalışmaktadır. Scott’un çalışmasında önerilen ve test edilen model, kendini toplum içerisinde tanıtmaya becerisine sahip olmayan bireylerin özellikle yüz yüze iletişim yerine çevrimiçi sosyal etkileşimi tercih etme ihtimalinin yüksek olduğunu ön görmektedir. Tercih edilen sosyal etkileşimin, olumsuz sonuçlara yol açma ihtimali olan zorlayıcı internet kullanımına teşvik edeceğini ortaya attı. Scott’un çalışmasına katılanlar, sosyal beceri ölçütlerini, tercihlerini tamamladılar. Çevrimiçi sosyal etkileşim, zorlayıcı internet kullanımı ve internet kullanımı ile ilgili olumsuz sonuçlar ortaya çıkarttı. (Caplan, 2005). Alan yazında yapılmış çalışmanın da gösterdiğini gibi dijital dünyanın sosyal etkileşim alanı olarak tercih edilmesi beraberinde dijital bağımlılık olan sosyal riski getirmektedir. Toplum içerisinde çocukların da en savunmasız kesim olmasından yola çıkarsak bu sosyal riskle aslında en çok onlar yüz yüze kalmaktadır. Şu anki şartlar ışığında da eğitim ve iş ortamlarının da online platforma taşınması sosyal etkileşimin dijital dünyada olmasına neden olmaktadır. O nedenle çocuklara doğru kullanım konusu öğretilmelidir. Doğru ve kısıtlı kullanımla bu sosyal riskin önüne geçilebilmektedir.

Dijital dünyanın kullanım bozukluğuna ilişkin alan yazında teorik yaklaşımların çok az olduğunu gözlemlemekteyiz. Bunun böyle olmasının nedenini ise diğer konulara kıyasla görece dijital bağımlılık alanının yeni olmasıdır. Bu nedenle teorik bir alt yapısının oluşmadığını görmekteyiz. Fakat var olan teorik yaklaşımların da dile getirdiği gibi dijital dünyanın kullanımı beraberinde birçok sosyal sorunu getirmektedir. Bu sosyal sorunlara karşı en dirençsiz olan kesim ise çocuklardır. Bu nedenle çocukların bu sosyal sorunlara karşı dirençli hale getirilmesi gerekmektedir.

O nedenle sosyal hizmet biliminin uygulama alanı bu nokta önem arz etmektedir. Sosyal hizmetin uygulama alanlarından olan bağımlılık alanı ve çocuk alanı kesiştirilerek oluşması muhtemel yeni sosyal sorunların önüne geçilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet bilimi bunu doğrudan çocukla çalışarak ya da dolaylı olarak aile ile çalışarak yapabilir. Bu noktada geniş bir perspektif oluşturulması da toplumun sosyal risklere karşı korunmasını sağlayacaktır. O nedenle makro yaklaşımın bu noktada kullanılması gerekmektedir. Makro sosyal hizmet yaklaşımıyla toplumun her kesimiyle dijital bağımlılık alanında çalışılabilir. Bu çalışma farkındalık çalışmaları ile yürütülebilir. Bu çalışma yöntemi de dolaylı olarak çocukların korunmasını sağlayacaktır.

2.2.Kavramsal Açıdan Çocuk

“On sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” (BM, 1989). BM’nin bu şekilde tanımladığı birçok ülkenin de bu tanımlamayı kendisine örnek aldığı çocuklar için belirli bir yaş sınırı bulunmaktadır. “Birleşmiş Milletler ’in yaşa yönelik bu sınırlaması, çocuk olmak olgusuna ve kimlerin çocuk olarak kabul edilmesi gerektiği konusuna, bir norm getirmek amacı gütmektedir.” (Sunall, 2009: 51). BM dünya üzerinde bütün çocukların eşit haklara sahip olması, aynı değeri görmesi için sınırlama getirmek istemektedir. TDK’nin (www.tdk.gov.tr) çocuk tanımı; bebeklik ve erginlik arasındaki gelişim döneminde bulunan oğlan veya kız şeklindedir. Belli bir yaş sınırı olmamakla birlikte çocuk diye adlandırılan birey içinde yaşadığı sosyal çevrenin de etkisiyle farklı tanımlamalara maruz kalmaktadır. “Çocuğun tanımının yapıldığı 1.madde’ye bazı delegeler karşı çıkmıştır. Buna göre, bazı ulusal yasalar göz önüne alındığında 18 yaşın, çocuk kabul edilmek için biraz ileri bir yaş olduğunu ve bu nedenle tanımdaki yaş sınırının düşürülmesi gerektiğini savunanlar olmuştur.” (Sunall, 2009: 58). Her ülkede aynı yaş sınırlaması kesin olarak kabul olmamakla birlikte çocuğun tanımı da farklılık göstermiştir. Bu nedenle bazı delegeler bu kabul edilecek yaş sınırına karşı çıkmışlardır, bunun asıl nedeni çocuk atfedilen değer olmaktadır.

Dünyaya geldiği zamandan beri kendine has karakter, davranış, duygu, zekâ ve görüntüye sahip, ayrı ayrı yaratıcılık gücü ilgi ve yeteneklerle donatılmış bireyin en küçük halini oluşturan kişiye çocuk denir. Bu tanımdan da hareketle hem sosyal çevrenin hem de bireysel farklılığın etkisiyle her insan yavrusunun belli bir sınırlama içinde çocuk olarak tanımlanamayacağı anlaşılmaktadır. Belli kalıplara ve

sınırlamalara sığmayan insan yavrusu Cüceloğlu'nun da dediği gibi yargılamadan, ötekileştirmeden olduğu gibi kabul edilecek bir küçük insan (Cüceloğlu, 2017: 18).

“Çocuklar etken, yaratıcı toplumsal öğelerdir. Kendi yegâne çocuk kültürlerini üretirler, yapılandırırlar. Yetişkin dünyasının üretimine katkıda bulunurlar.” (Tezcan, 2012: 1). Yetişkin dünyasına katkıda bulundukları ifade edilmiştir. “Margaret Mead (1930), çocuk gelişiminde kültürel etkinin araştırılmasına öncülük etmiştir. Çocukların toplumsallaşmanın edilgen nesneleri olmayıp kendi dünyaları olduğunu da vurgulamıştır.” (akt., Tezcan, 2012: 1). Sadece toplum tarafından yönlendirilen pasif bireyler olmadığı kendilerinin de bilinç düzeylerinin olduğu söylenmektedir.

Çocuk olmanın belli bir yaş aralığında olmak olduğunu hem kanunlarda hem de literatürde görmekteyiz. Bu yaş aralığı da 0-18 olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat toplumlar arası çocukluk olgusu farklılık göstermektedir. Toplumların çocuklara attettikleri değer ile birlikte bu yaş aralıklarında değişimler gözlemlenmektedir. Aynı zamanda toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin de çocuğuna attettiği değere göre aile içerisinde de çocuk olma yaş aralığında değişimler gözlemlenmektedir. Aynı zamanda çocuklar küçük bireyler olarak kabul edilmektedir. Kendilerine özel duygu ve düşünceleri olan bireyler olarak alan yazında karşımıza çıkmaktadır.

Dijitalleşen dünyada her şeyin değişmesi ve gelişmesiyle birlikte çocuğun da tanımına yeni bir farklılık getirilmiştir. Konjonktürel olarak konuya bakılacak olursa çocukların çok fazla ekrana maruz kaldıklarını gözlemlemekteyiz. Bu maruz kalmayı gerek eğitim amaçlı gerek eğlence amaçlı yaptıklarını gözlemlemekteyiz. Fakat çocukların risklere en açık birey oldukları gözden kaçırılmaktadır. Kontrolsüz şekilde kendilerine dijital dünya sunulmuştur. Hatta bazı durumlarda aile içerisinde çocuk tamamen dijital bir dünyaya doğmaktadır. Bu nedenle alan yazında çocuklar için daha çok dijital dünyanın yerlileri kavramı kullanılmaktadır. Bu durum ebeveynler açısından ise dijital dünyanın göçmenleri şeklindedir. Ebeveynlerin göçmen olarak tanımlanmasına neden olan durum ise kendilerinin bir noktada yabancı oldukları hatta sonradan öğrendikleri bir dünya içinde var olmaya çalışmalarıdır. Bu nedenle çocuklar bu noktada öğretici aile ise öğrenen konumuna gelmektedir. Durum böyle olunca erişken olmayan çocuk bilinmeyen bir dünyada ailesine kullanıma ilişkin öğreticilik yapmaya çalışmaktadır. Bu noktada aile çocuğu öğretici olarak kullanmaktadır (Songur vd, 2019).

2.2.2. İlkokul Çağındaki Çocuk

6 ile 13 yaşları arasına tekabül eden dönemdir. Bu dönem çocuğu artık okula başlamıştır, sosyal çevresinin etkisine girmeye hazır hale gelmektedir. Günün birçoğunu okulda öğretmenleriyle ve akranlarıyla geçirmektedir. Günümüzdeki pandemi şartları değerlendirildiğinde çocukların akranlarıyla bile tek sosyalleşme alanları sosyal ağlar ve dijital ortamlar olmaktadır. Bu dönemde çocuklar okula başlamış ve pandemiden dolayı yüz yüze eğitimden mahrum kalmışlar bu nedenle de son çocukluk olarak adlandırılan bu dönemi evde duvarların arasında ama dijital dünyada sosyalleşerek geçimektedirler.

Çalışmada bahsi geçen çocuk; son çocukluk döneminde olup ilköğretim seviyesinde olan çocuklardır. Pandemi şartlarında değerlendirildiğinde bu çocukların yüz yüze eğitime devam edemediği ve eğitim ortamlarının dijital mecralara taşındığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle bu çocuklar dijital ortamda gereğinden fazla vakit geçirmek zorunda kalmıştır.

“Son çocukluk döneminin başlarında dengesiz ve olumsuz bir gelişim dikkatimizi çeker. Özellikle 6 yaşa rastlayan bu gelişim özellikleri, 7 yaştan itibaren yerini giderek düzenli ve dengeli bir döneme bırakır.” (Yavuzer, 2016: 109). 6 yaş çocuğu bir geçiş dönemi içindedir, artık okula başlama yaşı gelmiş ve bilişsel olarak birçok şeyi oturtmaya, çevresinin farkında olmaya başlamıştır. ““ Somut İşlemler Dönemi” adı verilen 7-11 yaşları arasında çocuklarda, mantıksal düşünme ve sayı, zaman, mekân, boyut, hacim, uzaklık kavramları yerleşmeye başlar.” (Yavuzer, 2016: 109). Zihinsel olarak gelişiminin büyük çoğunluğunu tamamlamıştır. Bu dönemde artık çocuk yavaş yavaş 2+2 işleminin sonucunu zihninden söyleyebilmektedir. “Su miktarının her iki koşulda da aynı olduğunu söyleyen çocukların zihinsel yetenekleri yetişkinlerinki gibi olmaya başlar.” (Yavuzer, 2016: 109). Önceden sadece gözüyle gördüklerine inanan çocuk şimdi görmese de onun var olduğuna inanmaktadır. Bireysel farklılıklar göz önüne alınarak elbette bu işlemleri yapabilmek için kesin bir yaş sınırlaması olmamaktadır. “Son çocukluk döneminde çocuk; motor ve dil gelişimi açısından büyük aşamalar kaydetmiş ve dengenin gelişmesi sonucu hızlı yürüyebilen, futbol oynayabilen, ok atabilen, göz-el koordinasyonun gelişmesi sonucunda iki elini bağımsız kullanabilen bir birey haline gelmiştir.” (Yavuzer, 2016: 109). Eskiye göre daha geç yorulan ve gösterilen herhangi bir şeyi daha kolay yapabilen biri haline dönüşmektedir.

Bu dönem çocuğunda, mantıksal düşünme gelişir, sayı, kütle ve ağırlık korunumu kavramları edinir. Yine bu dönemde çocuk nesneleri farklı özelliklerine göre sınıflandırabilir, zaman kavramı gelişmeye başladığından geçmişte yaşadığı bir anısını kolaylıkla hatırlayabilmektedir. Benmerkezci tavrı merkeziyetsizliğe doğru evrilmektedir. Artık sadece kendisi yoktur, diğer insanların farkına varmaya başlamıştır ve onların duygu ve düşüncelerini anlamlandırmaya başlamaktadır(<http://talataksu.blogcu.com/piaget-in-bilissel-gelisim-onemleri/49128/> 10.01.2021).

Son çocukluk döneminde görülen; kolay etkilenme, karşıt görüşte olma, rekabet ve sorumluluk almak-alabilmek bazı toplumsal özellikleri kazanır (Yavuzer, 2016: 112-113) Daha çok akranlarıyla vakit geçirdiği için ailesiyle genelde karşıt görüşte olur, kendi aralarında gruplaşmaları olmakla birlikte bu gruplar arası rekabette mevcuttur. Okula başladığı için okulda verilen sorumluluklarını yerine getirmek için çabalar. Artık bazı sorumluluklarını hem evde hem okulda alabilir. Örneğin; evde üzerini değiştikten sonra kıyafet dolabını ve ödevini yaptıktan sonra kitaplığıyla çalışma masasını düzenleyebilmektedir. Artık içinde bulunduğu evre bu gibi durumları yerine getirmesi için müsait olmuştur.

Son çocuklukta kritik yaşlar olarak nitelendirilen iki yaş vardır. Bunlar 6 ve 10 yaşlardır;

“Son çocukluk dönemine giren çocuk, 6 yaşına geldiğinde, 2,5 yaşındayken görülen olumsuz evrenin belirtilerini göstermeye başlar. Dengesiz, kurallara karşı olan, isyankar bir tutum ve davranış içine girer.” (Yavuzer, 2016: 113). Bunun sebebi ise 6 yaşın bir geçiş evresi olmasıdır, artık ilk çocukluktan son çocukluğa doğru adım atan küçük insan fiziksel, zihinsel ve toplumsal değişimler yaşamaktadır bu durum da onun davranışlarına yansımaktadır. “Gesell, çocuğun eylemlerinde bir tür çift motivasyondan oluşmuş görünen iki kutupluluktan söz eder. Örneğin, çocuk bir an annesini sever, biraz sonra ona nefret duyar.” (Yavuzer, 2016: 113). Bu dönemde çocuk ne eskisi kadar çocuk ne de yeni geçeceği evredeki gibi özelliklere sahip çocuktur. Yavaş yavaş büyümeye devam ederken aynı zamanda toplumsallaşır, bakımını üstlenen kişiyle bağımlı azaltmaya başlamaktadır. “Çocuğun okula başlamasıyla birlikte, okulöncesine oranla, daha çok sayıda arkadaşla ilişki kurduğu, bunun yanında aile ilişkilerinin zayıfladığı, bireysel oyunun yerini, grup oyunun aldığı

görülür. Başka bir deyişle, çocuğun okul çağıyla birlikte grup çağına girdiği ve sosyal bilincin arttığı dikkati çeker.” (Yavuzer, 2016: 114). Bu onun hem bireyselleşmesi hem de toplumsallaşması için atıldığı ilk adım olmaktadır.

“10 yaş; düzenli, huzurlu ve elde edilen bilgilerin özümlendiği, toplandığı ve dengelendiği bir ara evredir. Tipik bir 10 yaş çocuğu, çocukluğun gerek kendine özgü, gerekse genel tüm özelliklerini kendinde toplamıştır.” (Yavuzer,2016: 114). Artık çocuk son çocuk evresinin altın çağını yaşamaktadır. 10 yaş çocuğu çevresiyle ve ailesiyle uyum içinde yaşamayı özümsemiş bir küçük insan hüviyetine bürünmektedir. “9 yaşındaki çocuk gerginlik içinde olmasına karşılık, 10 yaşında bu gerginlik tümüyle gitmiş, onun yerine uysallık ve uyumluluk geçmiş, bu da 10 yaş çocuğunu daha hoşgörülü yapmıştır.” (Yavuzer, 2016: 114). Kurallara uyum sağlayan, arkadaşlarıyla geçinen, çocuk olmanın gereklerini yerine getiren biri olmaktadır. “10 yaş çocuğunun sosyal ilişkilerinde öğretmeni, arkadaşları ve özellikle annesiyle kurduğu yakın ilişkiler ön plana geçer. Onlarla olan ilişkileri diğer ilişkilerini de etkiler, benmerkezci değildir.” (Yavuzer, 2016: 114). Bu yaşta çocuk çevresindeki herkesle olumlu iletişim kanalları geliştirmiş ve ona göre hayatını devam ettirmektedir. Artık bu evrede toplumla uyum içinde yaşamaya başlamış ve diğer insanların da fikirlerine ve ihtiyaçlarına cevap veren biri olmuştur.

“Son çocukluk döneminde çocuk, bireyselleşmenin adımlarını atarak, bir birey olarak toplumda yer almaya başlar. 6-11 yaş döneminde çocuğun zihinsel ve sosyal becerileri oldukça gelişir. Zihinsel becerileri, temel matematik ve fizik prensipleri öğrenebilecek düzeye ulaşır. Düşünme, öğrenme, diğer bireyleri ve sosyal yapıyı anlama biçiminde önemli değişiklikler olur. Daha önceki dönemlerde çocuk, birinin düşüncesini başkalarından ayıramazken, yavaş yavaş başkalarının duygu ve düşüncelerinin farklı olduğunu anlamaya başlar. Hiç görmediği yerler ve hiç karşılaşmadığı insanlar hakkında düşünür. Yıldızları, gezegenleri, güneş sistemini, cenneti merak eder. Yine bu dönemde hayal kurma, canlandırma ve espri yetenekleri de gelişir.” (Aydoğmuş vd, 2006: 79).

Bu dönemde çocuk artık toplumun bir parçası olarak hareket etmeye ve çevresinin farkında olmaya başlamaktadır. Toplumsallaşmasındaki büyük etkinin okul olduğundan bahsedilmektedir. Son çocukluk döneminde 6 ve 10 yaş kritik yaşlar olarak adlandırılmaktadır. Bu yaşlar bu dönemde kendi içlerinde birer geçiş dönemi olmaktadır. Okul hayatına başlayan çocuğu etkileyen etkenlerin arasına anne-babanın yanında okul da eklenmektedir. Çocuk sosyal hayatta tutunabilmek için bireyselleşirken sosyalleşmektedir. Çocuğun toplumsal yönüyle daha çok sosyal

hizmet ilgilenmekte ve çocuğun sağlıklı sosyal ilişkiler kurabilmesi için çocuğa biyo-psiko-sosyal bakış geliştirmektedir.

2.3. Kavramsal Açıdan Aile

Aile çocuğun ilk sosyal çevresi olmaktadır. Toplumdaki rollerini ilk olarak ailesinden öğrenmektedir. Aile çocuğun sosyal kabul görmesi için gerekli ortamı hazırlamakta ve çocuğunu da buna göre eğitmektedir. Bunu farkında olarak ya da olmayarak yapmaktadır (Kandır ve Alpan: 2008).

“Ana-baba, çocuk üzerinde çift etki oluşturlar. Bunlar: 1. Çocuğun cinsiyetini uygun davranış üzerinde yapıcı etki, 2. Sevgiyi öğreten duygusal etkidir.” (Yavuzer; 2007: 41) Anne ve babanın çoğun üzerindeki etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Yaşamının ilk yılından beri birlikte yaşamalarından tutun da aynı genlerden oluşmalarına kadar birçok benzerlikleri mevcuttur. Bu durumda anne-babanın yaşam tecrübesinin olmakla birlikte çocuk böyle bir durum söz konu olmamaktadır. Bu da çocuğun şekil almamış bir yaşantısının olduğunun göstergesidir ve anne baba bu şekil almada farkında olarak ya da olmayarak etkili olmaktadır. “Aile, çeşitli roller çerçevesinde birbirine etki eden insanlardan meydana gelir.” (Kılıçgün, 2015, akt., Cuningham, 2001: 1). Sadece anne-baba çocuğu etkilemez çocuk da anne babayı etkileyebilmektedir. Çocuğun sosyalleşebilmesi yaşamını devam ettirebilmesi ailesinden etkilenmek zorundadır. “Okulöncesi dönemde, çocuğun yaşamındaki en etkili sosyalleştirme kurumu, ailesidir. Bu dönem çocukta başkalarını taklit eğiliminin en yüksek olduğu evredir.” (Yavuzer, 2016: 132). Bu durumda çocuk taklit ettiği davranışın olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğunun farkında değildir.

Anne ile çocuk arasında anne karnında başlayan ve doğumla devam eden bir bağ vardır ve bu bağın olumlu olması hem anne hem de çocuk için önem arz etmektedir. Özellikle çocuğun bakımını sağlayan annenin davranışları, kişiliği ve yaşam tarzı çocuğun şu anki yaşamında ve ileriki yaşamında büyük etkileri olmaktadır. Anne çocuk ilişkisinde fiziksel temas çocuğun anneyle olan ilişkisinin ilk adımı olmaktadır. Annenin çocuğa davranışı etkileyen etmenlerden biri de baba olmaktadır. Eğer çocuğun dünyaya gelmesine isteksiz bir baba modeli varsa bu da çocuğu anne karnından başlayarak yaşamının her evresinde etkilemektedir. Çocuğun eğitilmesinde anne ve babanın farklı farklı rolleri mevcuttur. İkisinden biri diğerinin yerini dolduramamaktadır. Çocuğun ikisiyle de verimli vakit geçirmesi ve ikisinden de öğrenmesi gereken şeyler vardır.

Anne ve baba uyum içinde çocuklarının toplumsallaşmasında görev almaktadırlar (Günel, 2007).

Dijital ebeveynlik kavramının kullanımını ile alan yazında yürütülen araştırmalara göre dijital ebeveynlik literatürde anne babaların çocuklarına ilişkin dijital dünyanın barındırdıkları risklerin ve fırsatların farkına varan, çocuklarının kontrolsüz ve denetimsiz kullanmalarını görmezden gelmeyen, çocuklarını dijital ortamlarda kontrol altında tutabilen ve dijital dünyanın kullanımına ilişkin olumlu örnek olabilen, gerektiğinde var olan problemleri kullanım için çözüm üretebilen ebeveynlik rolü şeklinde açıklanmıştır. Bu tanımdan anlaşılıyor ki gelişen ve değişen dünyada aile tanımına da yeni bir soluk getirilmiştir. Aynı zamanda ailelere yeni sorumluluklar da yüklenmiştir. Bu bağlamda günümüzdeki ailelerin dijital farkındalıklarının yüksek olması beklenmekte ve dijital ebeveynlik misyonunu gerçekleştirmeleri beklenmektedir (Manap, 2020: 27).

2.3.1. Dijital bağımlılıkta ailenin yeri

Bağımlılık alanında aile oldukça temel bir konudur. Aile her bireyin yaşama ilk başladığı kurum olarak dikkate gelmektedir. Bu noktada aile insanın yaşantısında önemli bir konumda yer almaktadır. Toplumun en küçük yapı taşı oluşturulan aile de bir sistemdir. Sistem kuramı çerçevesinde konuyu ele alacak olursak sistemin bir parçasını etkileyen durumlar diğer parçalarını da etkilemektedir. Bu noktada bir aile üyesini ilgilendiren bir problem diğer aile üyelerini de etkilemektedir. Bağımlılık konusunda aile üyeleri süreçten etkilendiği gibi sürece de etki etmektedir. Yani bu sürecin oluşmasında temel etkenlerden biri de bireyin ailesi ile olan ilişkisidir. Bir noktada aile bireyin fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan toplumun en küçük yapı taşıdır. Bu noktada aile içerisinde yeterince doyuma ulaşamayan çocukların dijital dünyada daha aktif olduklarını gözlemlemekteyiz. Sürecin en temel konusunu oluşturan iletişim konusu ele alındığında aile içi iletişim bazında değerlendirildiğinde aile içi iletişimin zayıf olması ya da çocuğun anne/baba ile olan ilişkisinin zayıf olması bu noktada çocuk dijital ortama kaymasına neden olmaktadır. Bir diğer konu ise aile üyelerinden birinin dijital ortamlarda çok fazla zaman harcaması çocuğun bu durumda olumsuz örnek alabileceği bir süreç olarak değerlendirilebilir. Neticede çocuklar davranışları ebeveynlerinden öğrenmektedir. Bu noktada ebeveyn

olumsuz bir öğretici konumunda olmaktadır. Aynı zamanda çocuk sosyal risklere açık hale gelmesine de neden olmaktadır (Yaman ve Karaman, 2020: 254-257).

2.4. Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet disiplinin uygulama noktasında değerlendirecek olursak bireylerle, ailelerle, gruplarla, örgütlerle ve toplumlarla onların iyilik hallerini arttırmaya yönelik planlı değişim müdahaleleridir şeklinde ele alınabilir. Toplum içerisinde yaşamını idame ettirmeye çalışan bireylerin ve aile üyelerinin tek tek ve ailecek olacak şekilde dolaylı yoldan ise toplumların değişimleri için soruna bireylere, ailelere, gruplara ve toplumlara birlikte planlı şekilde çalışmaktır. “Sosyal hizmet içerisinde, müracaatçılara, planlanan değişimin sağlanmasına yardım eden uzman çabalarına *müdahale* adı verilir. Bunlar *planlı değişiklikler* olarak tabir edilir.” (Sheafor ve Horejsi, 2014: 149). Meslek elemanları uygulamada bu müdahaleleri bireylerin sosyal yaşantıya katılımlarını artırmak ve yaşamları üzerindeki kontrollerini sağlamaları için gerçekleştirir. “Müdahaleler, müracaatçının sosyal işlevselliğini ya da mutluluğunu daha olumlu bir hale getirebilmek adına belirlenmiş durum, davranış şekli ya da olaylar zincirini değiştirmek için planlanır.” (Sheafor ve Horejsi, 2014: 149). Sosyal hizmet literatürü değerlendirildiğinde var olan uygulamalardaki süreçler analiz edildikten sonra uygulamaya dayalı bir meslek olduğu kanısı gün yüzüne çıkmıştır. Aynı zamanda akademik olarak tanımlanmasına bakılacak olursa toplumsal olarak değişmeyi ve gelişmeyi, bir arada sosyal uyumu ve bireylerin güçlenmesini ve özgürleşmesine basamak olan uygulamalı bir disiplin olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda sosyal hizmet mesleğini ve disiplinin kişinin sosyal çevresi ile etki halinde olduğu her noktaya müdahale etmesiyle tanımlanmaktadır. Bireyin sosyal, biyolojik ve psikolojik çevresi ile etki halindeyken bir problem oluştuğundan sonra ya da bir problem oluşması muhtemel olduğunda ona göre planlı müdahale yöntemi gerçekleştirilmektedir.

Sosyal hizmet disiplinini sosyal problemlere yaklaşımı bakımından iki şekilde ele alabiliriz. Bunlardan birincisini koruyucu ve önleyici sosyal hizmet yaklaşımı olarak nitelendirirken ikicisini ise problem çözme odaklı sosyal hizmet yaklaşımı olarak nitelendirebiliriz. Fakat sosyal hizmet disiplini alan yazında ve uygulamada daha çok problem çözme yaklaşımıyla var olmuştur. Bu durum sosyal hizmetin tek yönlü bir disiplin olduğu anlamına gelmemektedir. Eş zamanlı şekilde toplum içerisinde var

olan sosyal risklere karşı kişileri, grupları ve toplumu koruma ve oluşması muhtemel sosyal problemlerin önüne geçmeye çalışma şeklinde bir yönü de vardır. Problem çözme odaklı yaklaşım tek başına bireylerin, grupların ve toplumun psikososyal iyilik halini artırmak için yetersizdir. Sosyal hizmet çalışmaları iki boyutu da kapsayacak şekilde çok yönlü yürütülürse, toplumun refah ve felah düzeyini yüksek seviyelere çıkarma noktasında daha yararlı olması öngörülmektedir. Sosyal hizmet disiplinin koruyucu ve önleyici çalışma alanlarından birini de bağımlılık oluşturmaktadır. Bunu bağımlılık modeli özelinde yapmaktadır. Bunu yaparken hem bağımlı bireyle hem de onun ailesi ile çalışmalar yürütmektedir (Şen, 2021: 548).

Sosyal hizmet uygulamaya dönük bir meslek olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kişilerin, ailelerin, grupların ve toplumun psikososyal iyilik halini artırmak amacıyla sosyal değişime, sosyal gelişmeye, kişiler arasındaki ilişkilerdeki sorunları çözmeye, bireylerin ve dolaylı olarak grupların ve toplumların güçlenmesine ve bireylerin özgürleşmesine katkı veren bir meslek olarak tanımlanmaktadır. Sosyal hizmet uygulaması özü itibariyle genelci olarak tarif edilir. Çünkü insanların yaşamlarında değişim yaratmak için onları bir bütün olarak ele alır. İnsanı kuşatan çevresini, o anın şartlarını göz önüne alarak irdeler. Bu nedenle genelci sosyal hizmet, geniş bir bilgi dağarcığına ve beceriye sahiptir. Çeşitli perspektiflerle birçok sosyal bilim alanının teorilerini kullanan bireyi kuşatan her şartı göz önünde bulunduran bir meslektir (Sheafor ve Horejsi, 2014: 110).

Sosyal hizmet sahadan beslenerek akademik bilgisini sürekli yenilemektedir. Sosyal hizmet mesleği birçok bilim dalından faydalanarak sosyal sorunlara çözüm üretmesi onun multi disiplinler yanını ortaya koymaktadır. Akademik bir disiplin olarak sosyal hizmet ise; psikoloji, sosyoloji, felsefe, antropoloji ve sosyal antropoloji gibi birçok bilim dalından yararlanarak, kendi özgün teorisini üretir. Bu bağlamda bakıldığında sosyal hizmet interdisipliner bir bilim dalı olmaktadır. Toplum içindeki birçok insana, gruba ve dolaylı olarak topluma hizmet etmek amacıyla bilgi üretir. Akademik bir disiplin olarak sosyal hizmeti sahadan bağımsız yürütmek oldukça zordur. Bir ayağının sahada olması sürekli yeni teori üretmesine destek verecektir.

“Sosyal hizmet uygulamaları arasında bağımlılık modeli de mevcuttur. Müracaatçının bir bağımlılığında ya da benzer kompulsif örüntüyü denetlemesine yardımcı olmadaki özel durumlarında ona destek olmaktadır” (Sheafor ve Horejsi, 2014: 128). Bu modeli

öncelikle dijital bağımlılık özelinde düşünecek olursak konjonktürle birlikte hızla artan dijital aletler ve onların kontrolsüz kullanımı ile dijital bağımlılık arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu bağlamda dijital bağımlılığı çocuklar özelinde değerlendirdiğimizde ise; toplum içerisinde en savunmasız ve risklere açık olan çocuklar bu durumdan oldukça olumsuz etkilenmektedir. Sosyal hizmet bağlamında dijital bağımlılıkta farkındalık konusunu ön plana çıkararak çocuklar özelinde dijital bağımlılığı değerlendirecek olursak; çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak dijital bağımlılık riskine karşı çocukları konu alan koruyucu ve önleyici çalışmalar yapılması gerektiğini toplum içerisinde gözlemlemekteyiz. Bu ihtiyacın sinyallerini bize toplum içerisindeki bireyler vermektedir (Şen, 2021: 549).

Bir süreç içerisinde gelişen ve çeşitli aşamalardan oluşan bağımlılığın tedavisinde ve önlenmesinde etkin şekilde rol oynayan meslek alanlarından birisi de sosyal hizmettir. Sosyal hizmet toplum içerisindeki var olan ya da var olma ihtimali olan sosyal problemlerin hepsiyle ilgilenmektedir. Bunu yaparken de hedefi sosyal adaleti sağlamak ve insan haklarına bağlı çeşitli müdahaleler yapmaktadır. Aynı zamanda sosyal hizmet bilimi içerisinde bulunduğu sosyal, ekonomik, politik ve siyasi konjonktürden bağımsız değerlendirilemez. Aynı zamanda evrensel bakış açısına sahip olması sosyal politikalar konusunda da etkin olduğunun göstergesidir. Durumları hem özelden hem de genelden değerlendirmektedir. Ona uygun olarak şekilde hem müdahale yöntemi geliştirmekte hem de politikalar üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Sosyal çalışma mesleği tüm bu sistemlere gerekli konularda mikro, mezzo ve makro olarak müdahalelerde bulunmaktadır. Sosyal hizmet toplum içerisindeki bireylere 3 farklı boyutta hizmet götürmektedir (Aktürk, 2019:70-71). Örneğin dijital bağımlılık özelinde değerlendirecek olursak; öncelikle bu noktada çocuklarla çalışmak mikro ve mezzo çalışmanın örneğini oluşturmaktadır. Sonrasında sürece aileleri, öğretmenleri ve idarecileri dahil etmek yine mikro ve mezzo çalışmanın örneğini oluşturmaktadır. Bu durumu politika yapıcıların dikkatine getirmek bu alanda akademik çalışmalar yapmak bunların pilot uygulamalarının gerçekleşmesini sağlayarak yeni kanunların koyulmasında rol almak makro düzeyde çalışmaya örnek oluşturmaktadır. Aynı zamanda genel olarak toplumun bilinçlendirilmesini sağlamak da bir makro çalışma örneğini gözler önüne sermektedir.

2.4.1. Sosyal problemlere yaklaşımı bakımından sosyal hizmet

Sosyal hizmet mesleğini sahada uygularken bireyin sosyal çevresi ile etki halinde olduğu her durumda var olduğunu görebiliriz. Sosyal hizmet disiplini sahada bireyin biyo psiko sosyal çevresiyle olan etkileşiminde bir problem meydana geldiğinde ya da bir problem meydana gelmesi öngörüldüğünde bireylerle, gruplarla ve ailelerle planlı müdahaleler gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet disiplini var olan ya da olması öngörülen sosyal sorunlara yaklaşımı bakımından iki şekilde ele alabiliriz. Birincisini koruyucu ve önleyici sosyal hizmet yaklaşımı ikicisini ise problem çözme odaklı sosyal hizmet yaklaşımı olarak nitelendirebiliriz.

Problem çözme odaklı yönüyle literatürde var olan sosyal hizmet, kişinin biyopsikososyal çevresiyle etki halinde olduğu noktada problem oluştuktan sonra müdahale yaklaşımının müracaatçı ile seçilerek var olan sosyal soruna müdahale edilmesi sonucu oluşmaktadır. Oluşan probleme çözüm üretebilmek amacıyla probleme yaklaşılr. Başka bir ifadeyle problem meydana geldikten sonra sosyal probleme müdahale etme yöntemidir. Burada amaç var olan problemin müracaatçı ile birlikte ele alınıp çözümlenmesidir.

“Korumak, güçlü bir kimse veya kuruluş, güçsüz birini veya bir şeyi desteklemek, himaye etmek anlamına gelmektedir.” (TDK, 2019). Önlemek, ortaya çıkan, çıkacağı düşünülen, ortaya çıkması muhtemel bir tehlikeyi durdurmak, tehlikenin önüne geçmek anlamını ifade etmektedir (TDK, 2019). Buradan hareketle koruyucu ve önleyici hizmet, sosyal risk analizi yapıp, oluşması öngörülen sosyal sorunlara karşı tedbirler almak şeklinde anlamlandırılmaktadır.

Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet yaklaşımı ise uygulamada daha çok farkındalık çalışmaları yapılarak yürütölmektedir. Farkındalık çalışmalarının mantalitesinde sosyal sorunları önlemek amacı yatmaktadır. Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet çalışmaları, bireyleri, grupları, toplumu oluşması muhtemel sosyal sorunlara karşı koruyucu olacak şekilde ve sosyal problem meydana gelmeden önce sosyal problemin oluşmasını önlemeyi amaç edinerek önleyici amaçlı çalışmalar yürötmek anlamına gelmektedir. Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet ise; problem ortaya çıkmadan oluşabilecek sosyal problemin önüne geçebilmek amacıyla müracaatçılarla yürötülen planlı müdahale biçimidir. Bu modelde amaç sosyal problemlerin meydana gelmesine engel olmak amacıyla toplumları güçlendirmektir. Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet modelini sosyal politikalar içerisinde görebiliriz. Toplumun biyopsikososyal

durumunu ele alarak oluşması muhtemel sosyal sorunlara karşı yürütülen sosyal çalışma olarak tanımlanabilir (Şen, 2021: 550).

Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet modelini çocukları önceleyerek düşünecek olursak çocuklar toplum içerisinde var olan sosyal risklere karşı en savunmasız kesim olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici sosyal çalışma yapmak zorunluluk olmaktadır. Bu çalışmaları doğrudan çocuklarla ya da dolaylı olarak çocukların içerisinde bulundukları sosyal çevre ile yürütebiliriz. Çocuklar dijital dünyada bilinçsiz ve kontrolsüz şekilde kullanım göstermektedirler. Dijital dünyanın kullanımı çocukluk döneminden başladığında dijital dünyanın kullanımı ileriki yaşlarda artarak devam etmektedir. Bu kapsamda kontrolsüz şekilde devam eden dijital dünyanın kullanımının önüne geçebilmek için önleyici çalışmaların yürütülmesine çocukluk döneminden başlanmalı ve farkındalık düzeyi yükselterek çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. Eğer çocukluk döneminde çalışmalar hem çocuklarla hem de sosyal çevreleriyle yürütülürse tam iyilik hali sağlanmış olur.

2.4.1.1. Problem çözücü olarak sosyal hizmet

Problem çözme yaklaşımının zamanla hem sosyal bilimlerde hem de fen bilimlerinde, efektif olarak tercih edildiğini gözlemlemekteyiz. Problem çözme yaklaşımı, insanların yaşamlarında var olan problemlerin çözümünü kişilerle birlikte çözmeyi hedeflemektedir. Problemler bireylerin, grupların ya da toplumların karşısına süregiden hayatın her noktasında çıkabilmektedir, önem şekline ve boyutuna göre, bireylerde, gruplarda ve toplumda gerek psikolojik, hem sosyolojik, hem de fiziksel anlamda izler bırakabilmektedir. İnsanların yaşamlarını güçleştiren sosyal problemlerin çözülmesi onların yaşam standartlarını arttıracaktır ve tam iyilik hali sağlanacaktır (Danış ve Kara, 2016: 2).

Problemlerin bırakacakları izlerden daha az negatif olarak etkilenmek, sorunları hızlı ve efektif müdahale yöntemleriyle çözümlmek için bilim insanları, bu konuyla ilişkili çeşitli müdahale şemaları-aşamaları meydana getirmişler. Problem çözme odaklı yaklaşım gerek sorunların çözümünde bir pratik oluşturması, gerekse bu müdahaleyle beraber edinilen kazanımların kişilerin süregelen yaşamlarında, karşılımlarına çıkması muhtemel yeni sorunlarda, bu birikmişten yararlanarak, daha az zararlı çıkabilmeleri açısından, işlevsel bir yaklaşım olarak kendisini var etmiştir. Problem çözüm sürecini

bir uzman yardımıyla yürütülmesi süreci profesyonelleştirmiştir. Aynı zamanda sosyal hizmet perspektifinden problemin çözümü sağlanmıştır (Danış ve Kara, 2016:2).

Sosyal hizmet mesleği eskiden beri alan yazında ve uygulamada problem çözücü yönüyle var olmuştur. Sosyal hizmet mesleğinin amacını basit şekilde ifade edecek olursak; insanların yaşam standartlarını yükseltmek amacıyla yaşamlarındaki problemlerin çözümleri için müracaatçı ile birlikte mesleki çalışma yapmaktır. Var olan sosyal problemlerin artması daha pratik bir çözümü zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle de alan yazında ve pratikte sosyal hizmet problem çözücü yönüyle var olmak zorunda kalmıştır.

“Sosyal hizmet mesleği sosyal değişimi, insan ilişkilerinde sorun çözme ve insanların esenliğini arttırmak için (onların) güçlendirilmesini ve özgürlüklerini sürün. İnsanların çevreleri ile etkileşimlerinde insan davranışları ve sosyal sistem bilgilerini, sosyal hizmet kullanımlarını kullanma. İnsan hakları ve sosyal adalet prensipleri sosyal hizmette esastır.” (IFSW, 2014).

Uluslararası sosyal hizmet çalışanları federasyonun tanımında da görüldüğü üzere sosyal hizmet mesleği genelde problem çözücü yönüyle kendini var etmiştir. “Sistematik bir yaklaşım olarak problem çözme, bir uzmanın rehberliğinde ve başvuranla birlikte, problemin çözümüne yönelik, ortak bir irade gösterilerek gerçekleştirilmesi gereken bir süreçtir.” (Danış ve Kara, 2016: 2). Bu nokta sosyal hizmet mesleğinin işlerliğini gözlemlemekteyiz. Sosyal hizmet mesleğini eskiden beri var olan sosyal politika uygulamalarını göz önünde bulundurarak değerlendirirsek sadece problem çözücü yönüyle var olduğunu, sosyal sorunlar ortaya çıktıktan sonra müdahale ettiğini görebiliriz.

2.4.1.2. Koruyucu ve önleyici olarak sosyal hizmet

Korumak ve önlemek kavramlarını irdelediğimizde; korumak, herhangi bir sorun ya da durum karşısında güçsüz kalması durumunda kişileri, grupları ya da toplumu koruma işini ifade etmektedir. Önlemek, aynı şekilde herhangi bir sorunun oluşmasının öngörülmesi halinde tedbirler almak anlamına gelmektedir. Sosyal ve insani hizmetler müdahalelerindeki program modelleri, sadece uygulayıcıların aile odağı sorunlarının çözümlerini değil aynı zamanda uygulayıcıların ailelerin yaşamlarını iyileştirmelerine yardımcı olmada oynadıkları rolleri de bulunmaktadır (Carl J. Dunst, 2002). Bu noktada da ailelerin yaşamlarını iyileştirmeleri için koruyucu

ve önleyici hizmetler göze çarpmaktadır. Sadece çözüm odaklı yaklaşım toplumun iyilik halini artırmak için yeterli olmamakta bununla birlikte yürütülen koruyucu ve önleyici hizmetler toplumun refah düzeyini üst seviyelere çıkarmaktadır.

Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet, bir taraftan var olan sorunların çözümleri için çaba harcamak diğer taraftan olası sorunların önlenmesi ve kişilerin, grupların dolaylı olarak toplumların iyilik hallerinin korunması için çaba sarf etmektir. Sosyal hizmet mesleği de bireyi, çevresi ile karşılıklı ilişki içinde ve karşılıklı bağımlı olarak kabul etmektedir (Tearter, 2015: 25-46).

Sosyal refah, bir topluluğun, bireylerin, grupların sürekliliği için dayanak olan sosyal, ekonomik, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını karşılayan sistemler bütünüdür şeklinde tanımlanabilir (Robert, 2003, akt., Zastrow, 2013: 39). Sosyal refah, bireylerin ve grupların yeteneklerini tam olarak ilerletebilmeleri; ailelerini ve içerisinde yaşadığı toplumların gereksinimlerini karşılayarak refaha erişebilmeleri için doyum sağlayan bir hayat ve sağlık hizmetlerine ulaşmaları, aynı zamanda bireysel ve sosyal ilişkilerini dengede tutacak şekilde devam ettirmelerini sağlamak amacı ile sosyal hizmetlerin ve sosyal hizmet veren kurumların organize edilmiş sistemli halidir (Özütmte, 2010, <https://akademiksunum.com/index.jsp?modul=document&folder=c9870d1cec5192399ce9e1b1edece4ec7a141733>). Sosyal refah kavramının tam olarak işler hale gelmesi için sosyal hizmetin sosyal adalete uygun şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

“Sosyal refah kurumlarının amaçları, bireylerin, grupların, ailelerin, örgütlerin ve toplumların iyilik hallerini doğrudan geliştirmek için, tanımlanan sosyal sorunların çözümüne katkı vermek veya bu sorunları azaltmaktır.” (Zastrow, 2013: 40). Sosyal sorunlar, birbirine bağlı zincir silsilesine benzemektedir. Bir sosyal sorun ilerde başka bir sosyal soruna neden olmaktadır. Bu bağlamda var olan sorunlara çözüm üretilirken aynı zamanda koruyucu ve önleyici hizmetler yapılmalı ki ilerleyen süreçte ortaya çıkabilecek sorunların önüne geçilebilsin.

“Sosyal refah, sosyal hizmete göre daha kapsamlı bir terimdir; sosyal refah sosyal hizmeti kapsamaktadır.” (Zastrow, 2013: 42). Sosyal refah kavramının gerçekleştirilebilmesi için sosyal hizmetin işler hale gelmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet, Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS) tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: “*Sosyal hizmet, bireylerin, grupların, toplumların sosyal işlevsellikleri açısından kapasitelerini geliştirmek ve hedefleri için uygun koşullar yaratmak için*

yardım eden bir etkinliktir.” (Zastrow, 2013: 42). Bu bağlamda sosyal hizmet uygulamaları sosyal refahın alt dalıdır. Bireylerin, grupların ve toplumların sosyal işlevselliklerinin artması amacıyla yapılan çalışmalar dolaylı yoldan sosyal refahın sağlanmasına zemin hazırlamaktadır.

“Sosyal hizmet, uygulamaya dayalı bir meslek ve toplumsal değişimi ve gelişmeyi, sosyal uyumu ve insanların güçlendirilmesini ve özgürleşmesini destekleyen akademik bir disiplindir.” (<https://www.ifsw.org/tr/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/18.03.2020>). Sosyal hizmet, sosyal refahın gerçekleşmesi için insanlarla çevreleri arasındaki ilişkilere müdahalelerde bulunur. İnsan ilişkilerinde sorun çözmeyi hedef alır ve sosyal değişimi destekler.

“Sosyal hizmet uygulamaları, bireylere, ailelere, gruplara, örgütlere ve toplumlara yönelik planlı değişim müdahaleleridir.” (<https://www.ifsw.org/tr/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/18.03.2020>). Sosyal hizmeti üç boyutlu şekilde uygulamada görmekteyiz. Mikro düzeyde kişiler arası ilişkilere odaklanır, Mezzo düzeyde grupta kişi arası ilişkilere odaklanır, Makro düzeyde ise sosyal çevre içerisindeki bireylerin sosyal problemlerine yönelik politikaların, toplum ve mahallelerin değişimi için kolektif bir biçimde yapılan düzenleme ve planlamalara odaklanmaktadır.

Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet de bir toplumla çalışma örneğini oluşturmaktadır. “Toplumla çalışma, “bir topluluğun parçası olarak bireyleri anlamaya ve üyelerinin karşılaştığı sosyal, ekonomik veya politik zorluklarını gidermek için bu topluluğun kapasitesini yükseltmeye odaklanan bir dizi yaklaşım” olarak tanımlanmaktadır.” (Healy, 2012 akt., Tearter, 2015: 247). Toplumla çalışmanın odağında bireylerin ve grupların dolaylı olarak da toplulukların farkındalıklarını artırmak amaçlanmaktadır. Aynı zamanda kişilere rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunmak kişilerin sosyal sorunlarının çözümü kolaylaştırmaktadır.

“Sosyal sistem kuramı ve ekolojik perspektifi sosyal çalışma pratiğine uygularken topluluklar önemli bir bileşendir.” (Tearter, 2015: 247). Koruyucu ve önleyici sosyal çalışma, hem var olan sorunların çözümleri için çaba harcanmak hem de olası sorunların önlenmesi ve kişilerin, grupların dolaylı olarak toplumların iyilik hallerinin korunması için çaba sarf etmektir.

Sosyal risk, kişilerin toplum içerisinde birlikte yaşamalarından kaynaklanan temel yaşamsal ihtiyaçlarına ve hayat kalitelerine ulaşmalarını engelleyecek, her türlü durumun gerçekleşme ihtimali olarak tanımlanmaktadır (Sosyal Risk Haritası Kitap Taslağı, 2011). Sosyal risk, toplum içerisinde bireylerin, ailelerin yaşamlarını etkileyecek ve kişileri dezavantajlı konuma düşürebilecek riskler anlamına gelmektedir. Riskler, gerçekleşme olasılığı ve risklerin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak sonuçların etkileri göz önünde bulundurularak ölçülür. Riskin tanımlanabilmesi için amaçların belirlenmiş olması gerekmektedir. Amaçlar belirlendikten sonra amaçlara ulaşılmasını engelleyebilecek riskler tanımlanır, değerlendirilir ve alınacak tedbirler kararlaştırılır. Riskin iki temel özelliği vardır. İlki, belirli bir sonuca ulaşamama olasılığı ya da istenmeyen bir olayın oluşma olasılığı yani meydana gelme ihtimalidir. İkincisi, riskin oluşması durumunda, bu durumların sonuca etkisi yani kaybın büyüklüğüdür (Sosyal Risk Haritası Kitap Taslağı, 2011).

Sosyal koruma kişilere ailelere ve topluluklara karşılaşılabilecekleri sosyal riskleri daha iyi yönetmelerine yardımcı olabilmek adına ve yaşamlarında bir noktada eksiklik yaşayan kişilere destek sağlamak için yapılan kamu müdahaleleri olarak adlandırılmaktadır (Robert Holzmann, 2001). Sosyal koruma kişilerin karşılaştıkları sosyal riskleri yönetmeleri konusunda kişilere farkındalık kazandırmak, destek olmak anlamındadır. Bu noktada dijital bağımlılık konusunda ailelere de farkındalık kazandırılması bir sosyal koruma olarak değerlendirilmektedir. Bu durumda ailelerin desteklenmesidir.

Sosyal çalışma mesleği çeşitli alanlarda koruyucu ve önleyici hizmetler yürütmektedir. Bunlardan biri 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunudur. Çocuk Koruma Kanunu 5.maddesinde koruyucu ve destekleyici tedbirler bulunmaktadır. Bunlardan biri Danışmanlık tedbiridir. Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitimleri ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye (5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır. Buradan anlaşılacağı gibi sosyal hizmetin koruyucu ve önleyici hizmetleri birçok alanda da farklı farklı kendini göstermektedir.

Koruyucu ve önleyici sosyal hizmetin işlerliği topluma sosyal destek sunmakla başlamaktadır. Sosyal destek sunarken; bireylerin ya da ailelerin karşılaştıkları sosyal

sorunları çözülmekte aynı zamanda da oluşabilecek olan sosyal sorun zincirinin önüne geçilmektedir.

2.4.2. Sosyal hizmet kuramları

Bu başlık altında sosyal hizmet bilimi ve dijital bağımlılık konusunun kesiştiği sosyal hizmet teorileri ele alınmıştır. Bu bağlamda sistem kuramı, ekolojik yaklaşım, güçlendirme yaklaşımı ve biyopsikososyal yaklaşım konu bazında bağdaştırılarak anlatılmıştır.

“Sistem teorisinin temelleri Ludving von Bertalanffy tarafından atılmıştır. Bertalanffy karmaşık parçaların bir araya gelerek fonksiyonlara sahip bir bütün yarattığını irdelemiştir.” (Tearter, 2015: 25). Bu noktada aile kendi içinde bir sistem oluşturmaktadır. “Sistem teorisi insanlara uygulandığında; Aileler, farklı üyelerin parçalarından (anne, baba, kardeş, evlat gibi) ve ilişkilerin farklı türlerinden (eş/çift, ebeveyn- çocuk, kardeşlik gibi) oluşur.” (Tearter, 2015: 27). Sistem teorisine göre bu parçalardan herhangi biri ortadan kalktığında sistemin işlevinde aksaklıklar meydana gelmektedir. Sistem teorisini dijital bağımlılık kapsamında da değerlendirirsek; eğer aile üyelerinden biri dijital bağımlılık riskiyle karşı karşıya kalırsa bütün sistemin dengesi bozulmuş olur. Sistemin dengesinin bozulmaması için aile üyelerinin tek tek desteklenmesi gerekmektedir. Bunu da farkındalık çalışmaları ile uygulamada görebiliriz.

“Sistemin bütünü, parçaların toplamından daha fazladır.” (Tearter, 2015: 30). Yani sistem anlamlı bir bütün oluşturması için parçalar arası ilişki olması gerekmektedir. Parçalar arası ilişkileri işin içine kattığımızda sistem parçaların toplamından daha geniş bir kavrama sahip olmaktadır. Aile de küçük bir sistemdir. Üyeler ve üyeler arası ilişkilerden oluşur. Bu durumda aile, üyelerin toplamından daha fazla anlam ifade etmektedir. Daha anlaşılır olması bakımından örneğin fen bilimlerinde bütünü oluşturan parçaların verdikleri reaksiyon ile birlikte çıktı olarak; hem parçalar hem de parçalar arası ilişki mevcudiyeti gibi. Aile üyelerinden herhangi birinin dijital bağımlılık sosyal riskiyle karşı karşıya kalması bütün sistemin dengesini bozacaktır. O nedenle aile üyelerinin dijital bağımlılık riskinden korunması gerekmektedir.

“Sistemin parçaları birbirine bağlı ve karşılıklı bağımlıdır.” (Tearter, 2015: 30). Sistem kuramının varsayımlarından olan bu cümleyi aileye uyarlayacak olursak; aile bir sistemdir. Aile üyeleri sistemin parçalarıdır. Bu parçalar ise birbirine bağlıdır ve

karşılıklı olarak bağımlıdır. Bu durumda eğer aile üyelerinden birinin bir sosyal riskle karşı karşıya kalması tüm ailenin dengesini ve bütünselliğini etkileyecektir. O nedenle ailenin dengesinin ve bütünselliğinin bozulmaması için koruyucu ve önleyici perspektifle sosyal sorunlara yaklaşılmaması gerekmektedir.

“Sosyal çalışma mesleği de bireyi, çevresi ile karşılıklı ilişki içinde ve karşılıklı bağımlı olarak kabul etmektedir.” (Tearter, 2015: 29). Bu noktada sosyal çalışma mesleği birey ve çevresi arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Aile sistemi de bireylerden oluşmakta ve bireyler arası ilişkileri barındırmaktadır. Sosyal çalışma aile üyelerinin birbirleriyle etkileşimde olduğu noktalarda vardır. Bir sistem olarak değerlendirilen aile, bazı durumlarda dışsal ya da içsel bir sebepten dolayı sorunlarla karşılaşmaktadır. Dijital bağımlılık riski ise ailenin dışsal olarak karşılaştığı sorun olarak ele alınabilir. Bu dışsal sorunun çok yönlü çözümlenebilmesi için koruyucu ve önleyici perspektif gerekmektedir. Bu noktada ailelerle çalışmak önem arz etmektedir.

Ekolojik yaklaşım ise tıpkı sistem kuramı gibi bireyin çevresiyle olan etkileşimine odaklanır. Bu bağlamda değerlendirilen çevre ise psikolojik, sosyolojik dengeyi içeren çevredir. “Bu yaklaşım insanlar ile sosyal ve fiziksel çevreleri arasındaki bozuk iletişimi vurgulayarak ve kavramsallaştırılarak sağaltımı ve reformu birbiriyle bağdaştırır.” (Zastrow, 2013: 16). Dijital bağımlılık özelinde ekolojik yaklaşım ele alınacak olursa aile içerisindeki çocukların dijital ortamlardaki riskle karşılaşmaları ailesi ya da sosyal çevresi ile olan ilişkisini etkileyecektir. Bu nedenle ekolojik yaklaşım bireyin çevresi ile olan etkileşimine odaklanarak hem bireyin sosyal iyilik halini hem de bozulan iletişimi düzeltmeyi hedefler. Fakat çocukların hem sosyal çevreleri ile hem de aileleri ile sosyal ilişkilerinin bozulmaması adına koruyucu ve önleyici perspektifle ekolojik yaklaşım dijital bağımlılık alanında uygulanabilir.

Güçlendirme yaklaşımı yönetsel açıdan kendisini yönetme konusunda yoksun olanların kendileri hakkında daha fazla söz sahibi olarak daha güçlü hale geldiği ya da gelmesi için kişi ile birlikte yürütülen psikososyal süreç olarak alan yazında açıklanmaktadır (Tearter, 2015: 68). Saleebey’e göre güçlendirme yaklaşımı kişilere, ailelere, gruplara ve toplumlara çevrelerindeki ve kendi içlerindeki kaynakları keşfetme noktasında yardımcı olmaktadır. Güçlendirme aslında bir süreci ifade etmektedir. Bu süreci sosyal çalışmacılar müracaatçılarla birlikte yürütürler. Sosyal

çalışmacılar bu süreci yürütürken psikolojik boyutla kısıtlı kalmayıp sosyal çevreyi de işin içerisine dahil etmektedir. Sadece bireyin baş etme kapasitesini arttırmaz aynı zamanda çevresinde onu etkileyen süreçleri de bireyin lehine etkilemeye gayret eder. Dijital bağımlılık özelinde konuya bakacak olursak; aile bir sistemdir. Aile üyeleri bu sistemin birer parçasıdır. Bu parçalardan herhangi birinin sosyal riskle karşı karşıya kalması sistemin aksamasına neden olur. Sistemin doğru çalışabilmesi için sistemin parçalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Güçlendirme yaklaşımı ise farkındalık çalışmalarıyla yürütülebilir.

Güçlendirmenin üç farklı düzeyde kendisini ortaya koyduğunu görmekteyiz. Bu üç düzey kişisel, kültürel ve yapısal olarak özetlenebilir. Kişisel güç derken psikolojik olarak sağlıklı olmaktan ve psikolojik olarak güçlenmekten bahsedilmektedir. Kültürel yani söylemsel olarak güçlenmek ise kullandığımız dilin daha güçlendirici olarak içerisinde yaşadığımız kültürü olumlu yönde etkilemesi olarak ele alınmaktadır. Yapısal olarak güçlendirme ise toplumun bir konudaki bilincinin arttırılması olarak ele alınabilir (Thompson, 2016: 42). Bu bağlamda dijital bağımlılık konusu bu çalışmanın amacı kapsamında ele alınacak olursa ailelerin farkındalıklarının arttırılması toplumun yapısal olarak güçlenmesini sağlamaktadır. Bu noktada toplumla çalışma yöntemiyle makro bakış açısını kullanarak güçlendirme perspektifiyle ailelerin bu konudaki farkındalıkları arttırılabilir.

Güçlendirme yaklaşımındaki güçlendirme kavramını Barker kişilere, ailelere, gruplara ve topluluklara kişisel, kişilerarası, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve politik güçlerini pozitif yönlü olarak etkileme, var olan yaşam şartlarının iyileştirmeye amaçlı bir etki geliştirme süreci olarak tanımlamaktadır (Zastrow, 2013: 21). Makro yaklaşımla ailelerin güçlenmesi var olan yaşam şartlarının iyileştirilmesini, ailelerin sosyal sorunlarının çözümlenebilmesi için sosyal destek olunmasını içermektedir. Bu noktada iki perspektif gözler önüne gelmektedir. Sosyal sorun ortaya çıktıktan sonra destek olmak ve sosyal sorun ortaya çıkmadan destek olmak şeklinde. Güçlendirme yaklaşımı hem var olan sosyal sorunların çözümlenmesi için hem de oluşması muhtemel sosyal sorunların oluşmaması için yürütülebilir. Bu çalışmanın konusu çerçevesinde güçlendirme yaklaşımı oluşması muhtemel sosyal sorununun önlenmesi için ailelerle sosyal çalışma yapılmasını içermektedir.

Ailenin güçlendirilmesi var olan alan yazında; ailelerin sosyal yaşamda desteklenmesi, sosyal yaşama hazırlanması ve sosyal yaşama tam ortak olarak katılmasının desteklenmesi olarak tanımlanmaktadır. Ailelerin güçlendirilmesi ve ailelerin yetkinlik kazanması konusunda desteklenmesi ise çocuklarının yaşamlarını olumlu açıdan etkileyebilmesi açısından önem arz etmektedir. Ailelerin güçlendirilmesi onların hayatlarını efektif ve bilinçli sürdürebilmesine zemin oluşturmaktadır (Duenas, 2012: 24). Dijital bağımlılık özelinde konuya bakılacak olursa; çocukların yüksek yararı gözetilerek ailelerin güçlendirilmesi önemlidir. Bu nedenle aileyi güçlendirmek dolaylı olarak çocukların güçlenmesini desteklemektedir.

Bağımlılık alanının ve sosyal hizmet biliminin kesiştiği bir diğer yaklaşım ise biyopsikososyal yaklaşımdır. Alan yazındaki çalışmalara bakıldığında bu yaklaşımın madde bağımlılığı alanındaki medikal yaklaşımın yetersiz kalmasıyla ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu yaklaşıma göre bağımlılık tek bir disiplinle çözümlenemez. Bağımlılık bir sosyal sorundur. O nedenle bağımlılığın çözümlenebilmesi için çok boyutlu bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Çok boyutlu yaklaşım ise birçok disiplinin çalışmaya dâhil edilmesiyle elde edilebilir. O nedenle tüm bağımlılık alanlarına sosyal hizmet disiplini de dâhil edilmiştir. Bağımlılığın sosyal ayağı çözümlenmeye çalışılmıştır (Ögel, 2010). Dijital bağımlılık alanı özelinde bu yaklaşıma bakılacak olursa; dijital bağımlılık alan yazına yeni kazandırılan bir kavramdır. Bu kavram yeni olmasının yanı sıra diğer bağımlılıklara göre daha sosyallik içeren bir durumdur. Kişilerin psikolojilerini ve sosyal ilişkilerini etkilemektedir. Makine insan etkileşimi üzerine kurulu bir ilişkidir. Kimyasal bir boyutu bulunmamaktadır. Dijital bağımlılık alanında farkındalık çalışmaları dijital bağımlılığı önleme açısından önem arz etmektedir. Bu farkındalık çalışmalarının kilit noktasını ise aileler oluşturmaktadır. Bu nedenle ailelerle sosyal çalışma yürütülerek koruyucu ve önleyici perspektifle bu sosyal riskin önüne geçilebilir.

2.4.3. Sosyal hizmetin çalışma alanları

Sosyal hizmet mesleği birçok çalışma alanına sahiptir. Sosyal çalışma mesleği toplum içerisinde ilişkinin olduğu her yerde kendisini göstermektedir. Bu noktadan bakılınca insan ilişkisinin olduğu her yerde sosyal çalışmadan bahsedebiliriz. Bu çalışma alanlarını, yoksulluk, aile içi sorunlar, madde kullanım bozukluğu, engellilik, tıbbi sosyal hizmet, okul sosyal hizmeti gibi sıralayabiliriz (Zastrow, 2013). Aynı zamanda

sosyal çalışma mesleğinin içerisinde dâhil edilen grupları ise; yoksul insanlar, çocuklar, şiddet sarmalındaki kadınlar, engelli bireyler, yaşlılar, göçmenler, bağımlılar gibi sıralayabiliriz (Kahraman Güloğlu, vd., 2020). Bu bağlamda bakılırsa aslında sosyal hizmet çok geniş bir yelpazeye sahiptir. Toplum içerisindeki tüm insanlarla ilgilenir. Sistem kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde sosyal çalışma toplumu bir sistem olarak görmektedir. Toplum içerisindeki aile ve bireylerle mesleki çalışmalar yürütmektedir. Sistemin parçaları olan kişilerle yürüttüğü sosyal çalışma mikro, mezzo ve makro düzeyde olabilmektedir. Sosyal hizmet, çalışma alanlarından birini oluşturan çocuklar için farkındalık çalışmaları da yürütmektedir. Aynı zamanda çocukların iyilik hallerinin yükselebilmesi için ailelerle de mezzo düzeyde sosyal çalışma yürütmektedir. Özellikle bağımlılık konusu ele alınınca aile ile çalışmak kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü sadece bireyle çalışmak sonuca ulaşmayı güçleştirmektedir. Bu bağlamda tezin konusu değerlendirildiğinde koruyucu ve önleyici sosyal hizmet perspektifinden ailenin farkındalığı ele alınmaktadır. Aile ile yürütülen çalışma sonucunda sosyal hizmetin çalışma alanlarından olan dijital bağımlılık alanında farkındalık geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu çalışma neticesinde aileler çalışma alanları oluşturulabilir. Eğer negatif yönlü bir hipotez ortaya çıkarsa bu bağlamda ailelerle çalışılması şart olmaktadır. Aile ile çalışılabilecek en kolay alan ise çocuklarının devam ettiği okullardır. Bu nedenle okul sosyal hizmeti özel olarak ele alınacaktır.

2.4.3.1. Okul sosyal hizmeti

Okullarda uygulanan sosyal hizmet disiplini (school social work), tıp, psikiyatri, suçluluk, yaşlılık, engellilik, yoksulluk, eğitim, aile ve çocukların yüksek yararı gibi değişik departmanlarda geniş bir yelpazeye sahip olan sosyal hizmet disiplinin kritik bir uygulamalı alanıdır. Okul sosyal hizmetini öğrencilerin ve öğrencileri etkileyen sistemlere müdahale etmek olarak tanımlayabiliriz. Bu bağlamda okul içerisinde bulunan tüm bireylerle ve o bireyleri etkileyen sistemlerle çalışmaktadır. Okullarda uygulanan sosyal hizmet disiplini mikro, mezzo ve makro düzeyde çalışmalar yapılan bir alandır. Okul sosyal hizmeti okullarda yürütülen okul iklimi üzerinde pozitif yönlü etkisi olan sosyal hizmetin özel bir uygulama alanıdır (Duman, 2000: 35). Bu bağlamda okullarda çocuklarla, çocukların aileleriyle, öğretmenlerle ve okul

idarecileriyle çalışılmaktadır. Aynı zamanda diğer kamu kurumlarıyla da etkileşimli bir çalışma yürütülmektedir.

Okullarda yürütülen sosyal hizmet disiplini uygulamaları, çocuğun okul başarısını etkileyen biyopsikososyal faktörler üzerinde yoğunlaşır. Okullarda görev alan meslek elemanları hem çocuklarla, hem de ailelerle uygulamalar yapmaktadır. Bu uygulamaları bir dengeyle yürüterek anne-babaların ebeveyn rollerini geliştirmeye çalışır. Çocuğun yüksek yararını gözeterek hem ailelerin hem de çocukların sosyal işlevlerinin iyileştirilmesi kapsamında çalışmalar yapmaktadır. Bu bağlamda hem aile ile hem de çocuklarıyla çalışmalar yürütürler (Turner, 2005: 331). Bu bağlamda okulu bir sistem olarak gören sosyal çalışma sistemin üyelerine ve üyelerle etkileşimde olan durumlara müdahalelerde bulunmaktadır. Örneğin dijital bağımlılık çalışırken hem aile hem de çocukla çalışmaktadır. Bu çalışmayı yaparken de başka kurumlardan destek almaktadır. Aynı zamanda gerektiği noktalarda öğretmenlerle de çalışmalar yapmaktadır.

Okul sosyal hizmeti, ayırım gözetmeksizin bütün “öğrencilerin eğitimsel potansiyellerinin en üst seviyesine ulaştırılmasını amaçlamaktadır” (Constable, 2009’dan akt. Richard & Sosa, 2014, akt. Özüçelik, ve diğerleri, 2010: 28). Bu nedenle okul sosyal hizmeti uzmanları, okuldan kaçma (Dube & Orpinas, 2009; Flaherty, Sutphen & Ely, 2012 akt: Özüçelik, ve diğerleri, 2010: 28), risk altındaki çocuklar ve aileleri (Duyan, vd., 2008:32 akt: Özüçelik, ve diğerleri, 2010: 28), sokakta yaşayan çocuklar (Canfield, 2014 akt: Özüçelik, ve diğerleri, 2010: 28), özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler (Sabatino, 2009 akt: Özüçelik, ve diğerleri, 2010: 28), LGBT öğrencilerin sorunları (McCormick, Schmidt, Clifton, 2015 akt: Özüçelik, ve diğerleri, 2010: 28), dini-etnik azınlık ve mülteci konumundaki öğrencilerin sorunları (Dupper, Forrest-Bank & Lowry-Carusillo, 2015; Greenberg, 2013 akt: Özüçelik, ve diğerleri, 2010: 28), kuruluş bakımı altında olan çocukların sorunları (Day, Somers, Darden & Yoon , 2015 akt: Özüçelik vd., 2010: 28), istismar mağduru çocuklar ve sorunları gibi, çok geniş bir yelpazede hizmet sağlamaktadır. Bu noktada alan yazında henüz yer edinmeyen bir konu gündeme gelmektedir. Günümüzde çocukların en çok karşı karşıya kaldıkları risk olarak adlandırılan dijital bağımlılık riski göze çarpmaktadır. Bu noktada okul sosyal hizmeti kapsamında okullarda hem çocuklarla hem de ailelerle koruyucu ve önleyici nitelikte çalışmalar yapılabilir.

3. KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DİJİTAL BAĞIMLILIKTA AİLENİN FARKINDALIĞI-UŞAK İLİ ÖRNEĞİ

Bu bölümde araştırmanın metodolojik çerçevesi çizilmiştir. Antipozitivist bir bakışısıyla çalışma yürütülmüştür. Araştırmanın genel amacı çerçevesinde ailelerin dijital dünyanın çocukları için barındırdıkları risklere ilişkin farkındalıklarını keşfetmektir. Bu amaç doğrultusunda katılımcılarla mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda katılımcıların konuyla ilgili görüşleri, sorulara verdikleri cevaplar betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiş ve doğrudan alıntılar verilerek görüşme notları yorumlanmıştır.

3.1. Araştırmanın yöntemi

“Araştırmanın modeli; araştırma probleminin en güvenilir bilimsel yolla nasıl çözüleceğini gösteren mantık düzeni yani, yoludur.” (İslamoğlu & Alınacak, 2013: 95). Araştırma modelini teknikle karıştırmamak gerekir. Bir araştırma modelinde birden çok teknik kullanılabilir. “Bir araştırmanın yönteminin belirlenmesi, içeriği ile bağlantılıdır.” (Ceylan, 2015: 127). Bu araştırmanın genel paradigmasını yorumlayıcı nitel yaklaşım oluşturmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşım alan yazında antipozitivist/pozitivist ötesi olarak tanımlanmaktadır. “Antipozitiviste göre sosyal bilimin amacı, sosyal gerçeği, farklı insanların gördüğü şekilde anlamak ve bu insanların görüşlerini, yaptıkları eylemleri nasıl şekillendirdiğini göstermektedir.” (Balcı, 2016: 29). Antipozitivist/pozitivist ötesi yaklaşıma göre; “Düşünce ile dış dünya bilimsel kuram ile olgu arasındaki ilişki bir denklik ilişkisi değil, bir oluşum ya da kuruluş ilişkisidir.” (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 10). Pozitivist yaklaşıma karşı çıkarak bilginin sunulmasında ve örgütlenmesinde en doğru ve tek bir biçim yoktur düşüncesinden yola çıkan antipozitivistler fen bilimlerin kavramları ve yöntemlerinin yanında kendine özgü kavramlar ve araştırma yöntemleri bulmaya başlamaktadırlar. Sosyal bilimciler gittikçe nesnellikten uzaklaşmakta ve bakış açısını ön plana çıkarmaktadırlar. Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda olay ve olgular doğası içinde incelenmekte ve araştırmacı tarafından bu olay ve olgular detaylı ve derinlemesine açıklanmaya ve yorumlanmaya çalışılmaktadır. Sosyal bilimlerde olay ve olgulara ilişkin tek bir gerçeklik ya da tek bir doğru yoktur. Olay ve olgularla ilgili katı kurallar genellemeler oluşturulamaz. Her olay ve olgu kendine özgüdür, tektir, biriciktir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 34). Nitel yöntem, olayların ve algıların

doğal bir ortamda gerçekçi ve bütüncül olarak ortaya konulmasını sağlayan nitel bir sürecin izlendiği araştırmalar olarak tanımlanabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45). Creswell (2013), Hatch (2002), Marschall ve Rossman (2011) gibi birçok araştırmacı nitel araştırmada araştırmacıların verilerini doğal ortamda toplamaya eğilimli olduğunu, temel veri toplama aracının araştırmacı olduğunu ifade etmiştir. Yani bu nokta araştırmacının kendisi veri toplama aracıdır, çoklu veri kaynağının olduğunu ifade etmiştir. Yani bu nokta araştırma yapılırken hem mülakat hem gözlem kullanılması çoklu bir veri toplama yöntemini göstermektedir. Süreç içerisinde toplanan veriler alan yazına göre; tümevarımsal ve tümdengelimci veri analiziyle, katılımcıların kast ettikleri anlamla, süreç içerisinde gelişen ve değişen desenle, araştırmacının süreci derinlemesine incelemesi ve yorumlamasıyla ve bütün süreci bütüncül bakış açısıyla değerlendirmesiyle analiz edilir (Creswell, 2017: 185-186). “ Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler, vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri üzerine odaklanılır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 73). Bu çalışma “İlkokul çağındaki çocukların dijital ortamlarda karşı karşıya kaldıkları bağımlılık risklerinin aileler farkında mı?”, “Aile çocuğunu dijital ortamlarda nasıl denetleyebiliyor? Denetleyebiliyor mu?”, “Aile dijital bağımlılığın sonuçlarını biliyor mu?” sorular üzerine temellendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Bir bireyden bir okula kadar değişik birimlerin ele alınabileceği durum çalışmaları araştırmacılara zengin ve ayrıntılı veriler sunmaktadır. Diğer nitel araştırma yaklaşımlarında olduğu gibi durum çalışması genelleme amacı taşımamaktadır (Lichtman, 2006: 73-77). Durum çalışmasında amaç bir veriyi çok detaylı olacak şekilde ele almak ve onu yorumlamaktır. Durum çalışmasında bir ya da birden fazla olay, psikososyal ortam, program, sosyal grup, toplum ya da diğer sınırlandırılmış bir sistemin derinlemesine analizi ve yorumlanması söz konusudur. Durum çalışması bütüncül bir sistemi ifade etmektedir. Bu noktada bir durumu etkileyen tüm etkenler derinlemesine ele alınır. Yani süreci etkileyen tüm etmenlerin ele alınması olarak tanımlanabilir. Durum çalışması ise güncel bir olgunun gerçek bağlamında derinlemesine araştırılması biçiminde tanımlanmaktadır (Stake, 1995:2, akt., Yin, 2003: 13). Bu çalışmada araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda veriler

temel olarak gözlem, görüşme, doküman incelemesi gibi tekniklerle toplanılır. Görüşme, sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir. Görüşme, çoğunlukla yüz yüze yapılıyor olsa da telefon ya da görüntülü konuşma gibi ses ve görüntü iletiliciler ile yapılabilmektedir (Karasar, 2019: 210). “Stewart ve Cash (1985) görüşmeyi, “önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlamıştır” (akt., Yıldırım ve Şimşek, 2018: 129). Görüşme formları standartlaştırılmış açık uçlu görüşme sorularından oluşmaktadır. Yani dikkatlice yazılmış ve belirli bir sıraya konmuş bir dizi sorudan oluşur ve her görüşülen bireye bu sorular aynı tarzda ve sırada sorulur (Patton, 1987: 112, akt., Yıldırım ve Şimşek, 2018: 132). Bu noktada görüşme soruları bütün katılımcılara aynı tarzda ve aynı sırada sorulmuş ve verdikleri cevaplar aynı sırayla not edilmiştir. Bu araştırmada veriler görüşme ve gözlem tekniği ile toplanmıştır. “Gözlem, herhangi bir ortamda ya da kurumda oluşan davranışı ayrıntılı olarak tanımlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 173). Bu çalışmada yapılandırılmamış bir gözlem tercih edilmiştir. Çalışma sırasında katılımcılarla bazen sesli bazen hem sesli hem görüntülü olacak şekilde iletişim kurulmuştur. Bu noktada görüntülü konuşma esnasında katılımcıların jest ve mimikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların sorulara yanıt verişlerine göre kendileri hakkında sosyokültürel analiz yapılmıştır. Yapılan sosyokültürel analizler görüşme sonrasında not edilmiştir. Mülakatlar farklı ölçütler temel alınarak sınıflandırılabilir. Yaygın olarak yapılan sınıflandırmaya göre üç çeşit görüşme ya da mülakattan söz edilebilir; Biçimsel mülakatlar, yarı- biçimsel mülakatlar ve biçimsel olmayan mülakatlar (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010: 92).

- Biçimsel mülakatta, ne tür soruların sorulacağı ve hangi verilerin toplanacağı en ayrıntılı biçimde belirlenmiştir.
 - Yarı-biçimsel mülakatta, görüşme soruları önceden belirlense bile görüşme sırasındaki gelişmelere göre, yeni sorular sorulabilir.
 - Biçimsel olmayan mülakatta, önceden belirlenmiş soru seti yoktur. Ancak mülakatçı tartışılan konunun hangi boyutlarını ortaya çıkarmaya çalıştığını bilmek ve mülakatı o zemin üzerinde yürütme becerisini göstermelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 150-151).
- Yarı- biçimsel mülakatta, görüşmeci önceden hazırladığı konu ve alanlara sadık kalarak, hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha

ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 150). Bailey (1982)'e göre “Görüşme yönteminin güçlü yönleri vardır. Bunlar esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, soru sırası, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi, tamlık ve derinlemesine bilgi olarak sıralanabilir.” (akt., Yıldırım ve Şimşek, 2013: 151). Yarı biçimsel mülakat tekniği, sahip olduğu standartlar ve esnekliği nedeniyle sosyal bilimler araştırmaları için uygun bir teknik olarak görülebilmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın verileri görüşme türlerinden yarı biçimsel görüşme ile toplanmıştır.

3.1.1.Yarı yapılandırılmış görüşme ve gözlem tekniğiyle niteliksel çalışma

Görüşme nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracı olarak görülmektedir. Görüşmenin etkili bir veri toplama aracı olarak kullanılabilmesi için güçlü ve zayıf yönlerini iyi analiz etmek gerekmektedir. Görüşme kolay bir veri toplama yöntemi olarak görülmektedir. Konuşma ve dinleme gibi herkes tarafından kullanılan bir beceri olduğu düşünülmektedir. Patton (1987)'e göre “Nitelikli bir görüşmenin “beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, bireylerarası anlayış, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi pek çok boyutu kapsamı açılardan hem sanat hem de bilimdir.” (akt., Yıldırım ve Şimşek, 2013: 147).

Yarı yapılandırılmış görüşmelerde, sorular mutlaka önceden hazırlanmalıdır. Görüşme sorularında belli özellikler aranılmaktadır.

- Anlaşılabilirlik: Soru araştırmacının ne istediğini ve ne tür bir bilgi istediğini açıkça belirtmelidir.
- Tek amaçlı ve varsayımsız olma: Görüşme soruları kişide “acaba” dedirtiren türden olmamalıdır.
- İstenilen verilerin bilinirliği: Görüşmede sorulan sorular kaynak kişinin bildiği şeyleri içermelidir.
- İstenilen verilerin vermek istediği: Sorulacak sorulara kaynak kişilerin gönüllü olarak cevap vermek isteyeceği türden olması ve doğru ifadelerle sorulması önemlidir.
- Yansızlık: Görüşme soruları yansız olmalıdır, kaynak kişiyi yönlendirici nitelikte olmamalıdır (Karasar, 2019: 213-214).

İyi hazırlanmış bir görüşme formu görüşmenin etkili olması için gereklidir ancak yeterli değildir. Görüşme sürecinde, zamanın iyi kullanılması amaca uygun bir biçimde sürdürülmesi gerekmektedir. Görüşme ile elde edilen verilerin kaydedilmesinde iki temel yöntem kullanılmaktadır, cihaz ile kayıt etme ve not alma. Kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler araştırmacı açısından kolaylık sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 170). Kaynak kişinin kabul etmesi ve imkânların uygun olması halinde ses ve görüntü kaydı için fiziki cihaz kullanılmaktadır. Bu yöntemle hem görüşme süreci engellenmemiş olmakta hem de görüşme sonuçları daha ayrıntılı değerlendirilebilmektedir (Karasar, 2019: 217). “Nitel gözlem, araştırmacının, araştırma yerinde bireylerin etkinlikleri ve davranışlarına ilişkin alan notları almasıdır.” (Creswell, 2017: 190). Bu noktada araştırmacı mülakat esnasında araştırmacı yapılandırılmamış sorular sorarak katılımcının kendisini özgürce ifade etmesine alan tanımaktadır. Sonrasında ise; katılımcının davranışlarını gözlemlemekte ve kendisine bir takım gözlem notları çıkartmaktadır. Bu noktada çalışmanın analiz kısmını besleyici notlar oluşmaktadır. Görüşme soruları hazırlanırken katılımcıların profillerine uygun olacak şekilde sorular anlaşılır hale getirilmiştir. Görüşme soruları açık uçlu olarak düzenlenmiştir. Açık uçlu düzenlenen soruların tek bir cevabı vardır. Katılımcıların zihninde “acaba” şeklinde bir varsayım oluşmamıştır. Görüşme soruları hazırlanırken katılımcıların bildikleri alanlar üzerine odaklanılmış ve katılımcıların alanı tanımaları kriter olmuştur. Sorular katılımcılara yöneltirken zorlama yoluyla cevaplar alınmamıştır. Katılımcılar çalışmaya gönüllü olarak katılım sağlamıştır. Sorulara da gönüllü olarak cevaplar vermişlerdir. Görüşme soruları katılımcılara sorulurken yansız şekilde sorular ifade edilmiştir. Onların kendi düşüncelerini anlatmalarına alan açılmış sohbet havasında bir görüşme ortamı oluşturulmuş ve katılımcıların cevapları yönlendirilmemiştir.

3.1.2. Araştırmada karşılaşılan zorluklar

Araştırmanın covid19 pandemi döneminde gerçekleştiriliyor olması katılımcılarla yüz yüze görüşmeye engel teşkil etmiştir. Bu nokta sesli ve görüntülü iletişim kurulmak zorunda kalınmıştır. Çalışmada nitel yöntem benimsenmesinden dolayı derinlemesine inceleme gerektirmektedir. Fakat çalışmanın sanal ortamda gerçekleştirilmesi nitel araştırmanın getirisi olan derinlemesine incelemenin önünde engeldir. Bu nokta katılımcılarla görüntülü konuşma esnasında olabildiğince iletişim kurulmaya

alışılmış ve güven bağı inşa edilerek katılımcıların samimi cevaplar vermesi sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcılarla öncesinde telefonla görüşme ayarlanmış sonrasında uygun tarih ve saatte mülakat için randevular verilmiştir. Bu nokta ilk başta çalışmaya katılmayı sözel olarak onaylayan danışanlar süreç içerisinde mülakat tarihinde ve saatinde çalışmaya katılım sağlamamıştır. Katılım sağlayan bazı danışanlar ise belirlenen saate riayet etmemiştir. Çalışma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmeler esnasında zaman zaman katılımcılar sosyokültürel seviyelerinin düşük olmasından dolayı soruları anlayamadıkları gözlemlenmiştir. O nedenle araştırma kapsamında sorulan soruların bazılarına efektif cevaplar alınamamıştır.

3.1.3. Araştırmanın kapsamı ve alanı Uşak ili

“Uşak, Ege Bölgesi’nde Batı ve Orta Anadolu’yu birbirine bağlayan İ Ege Bölümü’nde Gördes - Uşak Platosu üzerinde bulunan il. 2019 Yılı verilerine göre nüfusu 370.509’dur.” (Wikipedia, 2021, [https://tr.wikipedia.org/wiki/U%C5%9Fak_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/U%C5%9Fak_(il))). Çalışma; Uşak ilinde ikamet eden, ilkokul çağında çocuğa sahip olan ve çocuğu bir şekilde dijital ortamda aktif olan 14 gönüllü aile ile birlikte yrtlmştir. Çalışma konuyla ilintili 14 gönüllü ebeveyni kapsamaktadır. Aileler seçilirken sosyo-ekonomik seviyeleri göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Çalışma kapsamında analizler yapılırken sosyo-ekonomik seviye ile araştırılan durum ilişkilendirilmiştir.

3.1.4. Araştırma grubu

Çalışma grubunu Uşak ilinin sosyoekonomik ve sosyokültürel olarak düşük olan mahallerinde ikamet eden, ilkokula giden çocuğu olan aileler oluşurmaktadır. Çalışmanın araştırma grubunun belirlenmesinde, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt rnekleme literatürde örneklemin problemle ilgili olarak belirlenen niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesneler ya da durumlardan oluşturulmasıdır şeklinde tanımlanmaktadır (Büyüköztürk, Akgün, Karadeniz, Demirel ve Kılıç, 2014). Ölçüt rnekleme yönteminde temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların ele alınmasıdır. Bahsi geçen ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve şimşek, 2018: 12). Bu çalışmaya katılacak ailelerin seçiminde; ilkokula giden çocuğu olma, sosyokültürel ve sosyoekonomik olarak düşük bir mahallede oturma ltleri kullanılmıştır.

3.1.5. Araştırmanın uygulaması ve verilerin toplanması

Katılımcıların dijital bağımlılığına ilişkin farkındalıklarının ölçülmesi amacıyla hem çocuklarını ilgilendiren hem de kendilerini ilgilendiren kişisel bilgi formlarının yanı sıra ebeveynlere önceden hazırlanan açık uçlu standartlaştırılmış 18 adet kılavuz soru sorulmuştur. Sorular daha önce alan yazında yazılan doktora tezi⁹ çalışmasından alınmış ve üzerinde çeşitli düzenlemeler ve eklemeler yapılmıştır. Düzenleme ve ekleme yapılan standartlaştırılmış sorular katılımcılara yöneltilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, görüşme talebine olumlu yanıt veren aileler ile yapılmıştır. Görüşmeler 19 Eylül ve 9 Kasım 2021 tarihleri arasında yapılmıştır. Korona virüsü salgın hastalığı sebebiyle çalışmalar online olarak yürütülmek zorunda kalmıştır. Bu nokta ailelerle ya zoom aracılığıyla ya da telefonla sesli görüşme aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

3.1.6. Araştırmanın veri analizi

Katılımcılarla telefon veya zoom programı üzerinden gerçekleştirilen görüşmelerde ses ve görüntü kayıtları alınmıştır. Süreç içerisinde kayıtlar deşifre edilmiştir. Deşifre edilen görüşme notları görüşme sırasında metin haline getirilmiştir. Literatür aracılığıyla ulaşılan bilgiler ve araştırma hedefleri ışığında ahenkli ve işlevsel çıktılar sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Çıktıların analizinde betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Bu yaklaşımda hedef mülakat ve gözlem sonucu elde edilen bulguların doğrudan alıntı yöntemiyle düzenlenip yorumlanmış şekilde okuyucuya aktarılmasıdır. Veriler analiz öncesinde belirli temalara göre sınıflandırılıp, özetlenip ve yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmuş ve gerekirse durumlar arasında karşılaştırmalar yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 224). Şu şekilde ifade edilebilir; konulara göre ayrılan her bir bölümde bulgular mülakatlardan elde edilen doğrudan alıntılarla zenginleştirilmiştir. Mülakatlar sırasında çalışmaya katılanlara adlarıyla seslenilmiştir. Fakat etik çerçeve dikkate alınarak analiz ve raporlaştırma sürecinde çalışmaya katılanlara bir kod isim verilmiştir. Katılımcılar ‘K’ sembolü ile gösterilmiştir. Katılımcıları birbirinden ayırt edebilmek için numaralandırma, her

⁹Abdullah Manap, “Anne Babalarda Dijital Ebeveynlik Farkındalığının İncelenmesi”, D. Tezi, İ.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2020.

katılımcının adının baş harfi ve kadın erkek oluşlarına göre hitap kullanılmıştır. Örneğin A.H. K1 şeklinde deşifre edilmiştir.

“Strauss (1987) nitel araştırmadaki veri analiz yöntemlerinin standart hale getirilemeyeceğini ve veri analizimi standartlaştırmanın nitel araştırmacıyı sınırlandıracağını vurgulamaktadır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 237). Yani nicel yöntemlerde yapılan verilerin bir dizi sayılara dökülmesi nitel yöntemlerde pek mümkün değildir. Bu nokta nitel araştırma sürecinde elde edilen veriler sayılara döküldüğünde değer kaybetme riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Alan yazını taradığımızda veri analizinde her araştırmacı için üç temel önemli nokta vurgulanmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir; betimleme, analiz ve yorumlama (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 238). Bu nokta bu çalışmada var olan veriler betimlenmiş, analiz edilmiş ve sonrasında ise yorumlanmıştır. Yani mülakat verileri betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. “Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 239). Dolayısıyla betimsel analiz yönteminde katılımcıların cümlelerine direkt yer verilir. Alan yazında betimsel analizin üç aşamasından söz edilmiştir. Bunlar; betimleme, analiz ve yorumlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda daha geniş olarak bu durumları ele alırsak; betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması olarak görmekteyiz (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 237-240).

3.2. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın genel amacı çerçevesinde ilkokula giden çocuğu olan ailelerin dijital bağımlılığa ilişkin farkındalığını belirlemeye yönelik nitel araştırma yapılmıştır. Bu başlık altında ailelerin görüşlerine yer verilmiş ve betimsel analiz yöntemiyle doğrudan alıntılar verilerek ailelerin görüşleri analiz edilip yorumlanmıştır.

3.2.1. Demografik bilgiler

Çalışmaya 14 ebeveyn katılım sağlamıştır. Ebeveynlerden sadece 1 tanesi kadın diğer 13 tanesi erkektir. Çalışmaya katılım sağlayanlar arasında 7 tanesi ilkokul mezunu, 3 tanesi ortaokul mezunu, 3 tanesi lise mezunu ve bir tanesi de açık öğretim üniversitesi mezundur. Bu noktada 10 tane ev hanımı, 3 işçi ve bir eğitimci ile iletişim kurulmuştur. Katılımcı portföyünün böyle olmasının nedeni amaçlı bir örnekleme tercih edilmiş

olmasıdır. Bu çerçevede Uşak ilinde sosyokültürel ve sosyoekonomik olarak düşük olan mahallelerdeki iki okul tercih edilmiş ve ebeveynler rastgele seçilmiştir. Bu noktada çalışmaya katılanlar arasında 12 kişi asgari ücretle geçimini sağladığını ifade ederken bir kişi bunun altında bir rakam söylemiş bir kişi de bunun üzerinde bir rakam söylemiştir. Bu noktada katılımcıların seçilmesindeki en önemli etken ilkokula giden çocuğu olması olmuştur.

3.2.2. Ebeveynlerin dijital ortamda geçirdiği süre ve çocuklarıyla geçirdikleri zaman

Tablo 1’de görüleceği üzere; katılımcıların dijital ortamlarda geçirdikleri süreler 10 dk ile 5 saat arasında değişmektedir. Fakat katılımcılarla yapılan detaylı mülakatlarda ilk başta verdikleri sürelerle koştur olmayan paylaşımları olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada katılımcıların eksik bilgi vermesi söz konusudur. Aynı şekilde çocuklarıyla geçirdikleri zamanları 10 katılımcı yeterince vakit geçiririz şeklinde aktarırken 3 tanesi fırsat buldukça ve bir tanesi de çok az vakit geçiririz şeklinde tanımlamıştır. Bu nokta iş gücü piyasasına erişimleri olmayan ebeveynlerin çocuklarıyla daha çok vakit geçirdiklerini ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Fakat iş gücü piyasasına erişimleri olan ya da evde birçok çocuğu olan ebeveynlerin ise çocuklarıyla fırsat buldukça zaman geçirdiklerini ifade ettikleri gözlemlenmiştir.

Tablo 3.1: Ebeveynlerin dijital ortamda geçirdiği süre ve çocuklarıyla geçirdikleri zaman

Katılımcı	Ebeveynlerin Dijital Ortamda Geçirdiği Süre	Çocuklarıyla Geçirdikleri Zaman Değerlendirmesi
K1 Ş.H.	2-3 saat	Yeterince vakit geçiririz
K2 S.H.	Yarım saat- 1 saat	Fırsat buldukça vakit geçiririz
K3 M.H.	Yarım saat	Yeterince vakit geçiririz
K4 A.H.	10 ya da 15 dakika	Yeterince vakit geçiririz
K5 H.H.	4-5 saat	Yeterince vakit geçiririz
K6 S.H.	Yarım saat	Yeterince vakit geçiririz
K7 H.H.	1 saat	Yeterince vakit geçiririz
K8 C.H.	1-2 saat	Fırsat buldukça vakit geçiririz
K9 G.B.	3 saat	Çok az vakit geçiririz
K10 M.H.	2-3 saat	Yeterince vakit geçiririz
K11 D.H.	1-2 saat	Yeterince vakit geçiririz
K12 E.H.	5 saat	Yeterince vakit geçiririz
K13 V.H.	Yarım saat	Fırsat buldukça vakit geçiririz
K14 Ş.H.	1 saat	Yeterince vakit geçiririz

3.2.3. Ebeveynlerin gözüyle dijital dünya, dijital çağ, dijital zaman kelimelerinin değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular neticesinde iki uçlu veriler göze çarpmaktadır. Katılımcılar arasında bazıları her iki ucu da dile getirmiş bazıları ise sadece iyi ya da

kötü olmasından bahsetmiştir. Bu noktada görüşmelere katılan ailelerin bahsi geçen kavramlar konusunda tam net bilgilere sahip olmadıkları gözlemlenmiştir.

K1: “Çok kötü bir dönem, bir dönem zoom üzerinden sürekli ders yaptık, sürekli teknoloji ile ilgilenmenin çocuğu yorduğunu düşünüyorum.”

K4: “Dijital dünya deyince, ne düşünüyoruz, sanki çocuklarımız hiç bizi dinlemiyor da her şeyi televizyondan ya da telefondan öğreniyor gibi bir şey memnun değiliz, hiç memnun değilim.”

K12: “Çocukların hazırıcı olması, bizim zamanımızda ansiklopedi vardı, hazırıcılık, her şey hazıra döndü, çocukların geleceğini iyi görmüyorum, teknolojiye bağlı olan çocukları sonunun kötü olduğunu düşünüyorum. Dijital çağ beni korkutuyor.”

K11: “Kopukluk ve soğukluk ve uzaklık çağrıştırıyor evin içerisinde yabancılaşma çağrıştırıyor, bilgiler elimizin altında ama olmasa da olurdu.”

Yukarıdaki paylaşımlar katılımcıların dijital dünyayı kötü olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu noktada katılımcıların bazılarının dijital dünyaya olumsuz anlamlar yükledikleri ama tam olarak ne ifade ettiğini söyleyemedikleri gözlemlenmiştir.

K14: “Güzel şeyler olduğunu düşünüyorum. Uzakları yakın ediyor aslında. Mesela şu an sizinle birlikte uzak olsak da yakınız. Ailem uzakta yaşıyor onlarla her zaman görüntülü konuşuyorum. Bana iyi şeyler çağrıştırıyor.”

K8 “Artık hayatımız teknoloji oldu, telefonlar artık olmazsa olmaz oldu, iyi yönde kullanmasını bildikten sonra iyi bir şey. Çocuğum için de kullanmasını bildiği zaman iyi oluyor.”

Yukarıdaki paylaşımlar katılımcıların dijital dünyayı iyi olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu noktada katılımcıların bazılarının dijital dünyaya olumlu anlamlar yükledikleri ama tam olarak ne ifade ettiğini söyleyemedikleri gözlemlenmiştir.

K13: “Nasıl kullanırsan öyle iyi kullanırsan iyi bir şey. Yani sen iyi amaçla kullanırsan iyi olur, ama kötü de olabilir.”

K5: “Bu kelimeler bir yönden benim için güzel hayatımı kolaylaştıran bir yandan da kötüye gittiğini düşünüyorum, çocuklarımızın beyinlerini yorduğunu düşünüyorum, çocukları takip etmek çok zor, kötü niyetli kişiler var emellerini bilemiyoruz.”

Yukarıdaki paylaşımlar katılımcıların dijital dünyayı iki uçlu olarak yani iyi ve kötüyü aynı anda kast ederek değerlendirdiklerini göstermektedir. Tüm paylaşımlar analiz edildiğinde katılımcıların hiçbirinin doğru ifadeler kullanmadıkları gözlemlenmiştir.

Bu noktada çalışmaya katılım sağlayan ilkokula giden çocuğu olan katılımcıların dijital dünya hakkında bilgi sahibi olmadığı gözlemlenmiştir. Bu konuda bilgi sahibi olmamak dijital farkındalık konusunu olumsuz olarak etkilemektedir.

3.2.4. Dijital dünyanın barındırdığı riskler ve bu konudaki ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde katılımcılar dijital dünyanın barındırdığı risklerin anlık olarak farkına varmaktadır. Fakat bunun için çocuklarıyla birlikte kalıcı çözüm üretemedikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların dijital dünya hakkında bilgi sahibi olmamaları dijital dünyanın barındırdığı risklerin de farkına varamamalarına engel olmaktadır.

K4: “Mesela benim çocuğum youtubeden videolar izliyor, abuk sabuk konuşmaları olan videolar var oralardan bana istekler geliyor, aşırı şiddet içeren davranışlar sergiliyorlar videolarda, oyunlardaki şiddet unsurlarını örnek alıyor, argo konuşmaları öğreniyor, oynadığı oyunlar içerisinde olan risklerin en büyük göstergesi şiddet, arkadaşlarıyla anlaşamıyor, uzun sürekli etkisi var mı bilmiyorum, bana sürekli istekler geliyor, bakıyorum hep şiddet içeren şeyler izliyorlar.”

K5: “Çevremizden duyduğumuz kadarıyla mesajla çocukları farklı yönlere çekiyorlar, cinsel içerikler olabiliyor, bu durum çocukları kötü etkiliyor.”

K3: “Cinsel içerikli şeyler olabilir, küfürlü ya da argo konuşmalar olabilir”

K2: “Bilemiyorum, uygunsuz yerlere girenler çok oluyor, her şeyi dijital ortamda yapmamak lazım, ödev konusunda bile çocuklar için hazır bilgiler var çocukların çabalamasının önüne geçiyor.”

K7: “Bilinçaltına fark etmeden sızmalar, ondan beklemediğim kelimeler duyuyorum, korkuyorum açıkçası, çocuğumun bağımlı olmasından korkuyorum aslında, gerçek dünyadan ayıran başka dünyaya sokan bir şey. Bir ders kapsamında dilek kutusuna istediğin bir dileği söyle şeklinde bir ödevi vardı çocuğum örümcek adam olmak isteyip binalardan uçmak istediğini söyledi, çok korktum, bir yandan güzel bir hayal aslında ama onu gerçek sanması beni ürküttü.”

Yukarıdaki paylaşımlar dikkate alınarak katılımcıların bu konudaki tutumları yorumlanacak olursa şu şekilde yorumlar gün yüzüne çıkmaktadır. Katılımcılar dijital ortamların barındırdıkları risklerin etkilerini kısa ve uzun vade de olacak şekilde değerlendirememektedir. Sadece varsayımlar üzerinden ve çocuklarındaki gözlemledikleri davranışlar üzerinden bu konuda fikirlerini paylaşmışlardır. Bu nokta katılımcıların dijital dünyanın barındırdığı riskler hakkında ve bu risklerin

çocuklarının şu anki ve gelecekteki hayatına etkileri konusunda bilgi sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum da ailenin dijital farkındalığını olumsuz olarak etkilemektedir.

K10: “Telefonu yasaklarsak ders dışında vermezsek daha iyi olur bazen anneler olarak işimiz olduğun da sussun diye eline veriyoruz. Ders dışında telefonu vermemek aslında önemli, zaman zaman ben vermiyorum ama yoğun olduğumda eline veriyorum.”

K6: “Telefonu vermemek lazım. Ben de bazen zaman kısıtlaması koyuyorum. Sınır koymazsam dersleri kötü etkilenecek.”

K7: “...sadece saat olarak sınır koyuyoruz. 3 tane çocuğumuz var aslında hepsini kısıtlamak istiyoruz ama olmuyor. Yaş olarak farklılar aslında ama doğru kullanma konusunda bilgimiz yok onlara da anlatamıyoruz. En çok korkuları şarjlarının bitmesi, hepsi aslında bir birini taklit ediyor, interneti olmayan bir yere gittiğimiz de istemiyorlar, en çok kablo taşıyorlar yanlarında.”

Katılımcıların çocuklar özelinde dijital dünyanın barındırdığı riskleri bilmedikleri gözlemlenmiştir. Buna ek olarak katılımcılar arasında çocukları dijital dünyanın risklerinden korumak için sadece zaman kısıtlaması yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu durumun çocuğu var olan risklerden korumak konusunda yetersiz olduğunun da bilincinde olmadıkları aynı zamanda da zaten efektif şekilde de bu süre kısıtlamasını uygulayamadıkları bulguların yorumlanmasıyla anlaşılmaktadır.

3.2.5. Dijital dünyanın faydaları ve bu konudaki ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde pandeminin etkisiyle eğitim ortamlarının da dijital dünyaya taşınmış olmasıyla katılımcıların dijital dünya hakkında olumlu tanımlamaları olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada bazı katılımcıların dijital dünyayı sadece eğitim açısından olumlu olarak değerlendirdikleri göze çarpmaktadır. Bazı katılımcıların ise dijital dünyayı sadece iletişim aracı olması açısından olumlu olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Aynı zamanda kendi dijital farkındalıklarını oluşturamadıkları için bu nokta da çocuklara olumlu örnek oluşturamadıkları gözlemlenmiştir. Diğer yandan katılımcılar aslında eğitim ortamlarının dijital dünyaya taşınmasını kötünün iyisi olarak tanımlamaktadır. Eğitim ortamlarının dijital platforma taşınmasının çocukların çok fazla ekran başında vakit geçirmesine yol açtığını eklemişler, bu nedenle de dikkat dağınıklığı konusunda çocukları negatif yönlü etkilediklerini dile getirmişleridir. Katılımcılara çocuklarınızın

dijital dünyadan olumlu olarak faydalanması için anne/baba olarak siz neler yapmalısınız minvalinde sorular yöneltildi. Bu nokta katılımcılar bilgileri olmadıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların olumlu olarak kullanabilmek adına bilgilerinin olmaması dijital farkındalıklarını olumsuz olarak etkilemektedir. Faydalı şekilde nasıl kullanacağını bilmeyen ebeveyn bu konuda çocuğuna da örnek teşkil edemez. O nedenle çocuklar aslında risklere açık konuma gelmektedir.

K5: “Çocuk için genellikle bazı siteler var ders çalışması için, pandemiden dolayı çocukların evden çalışması gerekti, internetteki bazı siteleri öğretmenimiz tavsiye etti, eğitici şeyler vardı, bu tür siteler eğitici, aynı zamanda çocukların eğitime katılması online olarak olduğu için eğitimi destekledi.” “Bu konuda bir fikrim yok, çocukları gözlemlenmenin önemli olduğunu düşünüyorum, faydasız şeylerle uğraşıyorsa onu oradan uzaklaştıralım.”

K1: “Yararı olduğu kadar zararı da var ama pek bir yararı da yok fakat bir iletişim aracıdır.” “Bu konuda bir bilgim yok. Olumlu yanı yok. Haberleşme aracıdır, yetişkinler için yararlı ama çocuklar için zararlıdır, bir araştırma yaparsa o zaman faydalı olur.”

K6: “Çocuğun eğitime katılımını destekledi. Bazı günlerde faydalıdır. Derslerde bilemediği yerlere baksın diye eline veriyorum.” “Bu konuda fikrim yok. Ama ben de birçok şeyi bilmiyorum o nedenle derslerinde bilemediği yerlere baksın diye veriyorum.”

Yukarıdaki paylaşımlardan da anlaşılacağı üzere katılımcıların dijital ortamların olumlu yanları hakkında detaylı bilgi sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu konuda ebeveyn olarak ne yapmaları gerektiği sorulduğunda ise genelde bu konuda fikirleri olmadıklarını dile getirmişlerdir. Ebeveyn olarak ilkökul çağında çocuğa sahip olan kişilerin dijital farkındalıklarının olmadığı gözlemlenmiştir.

3.2.6. Dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin çocuklarının olumsuz örnek alacağı davranışlarının değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde bu noktada ailelerin kendilerini olumsuz olarak değerlendiremedikleri gözlemlenmiştir. Hatta görüşmelerde verdiği örneklerde ilk baştaki kurduğu cümle ile sonraki kurduğu cümle arasında çelişki olduğu gözlemlenmiştir. Ailelerin yaptıkları olumsuz davranışların farkına varmamaları dijital farkındalıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nokta kendi farkındalığı olmayan aile çocuğuna da farkındalık kazandıramamaktadır. Bazı katılımcılar da bu konuda fikirleri olmadığını dile getirmişlerdir.

K4:“Aşırı telefonla ilgilenmiyorum, hemen ben aldığım zaman zaten çocuk itiraz ediyor, neden bana izin vermiyorsun da kendin kullanıyorsun diyor. O varken kullanmamaya çalışıyorum ya da 10 dk o bakıyor, 10 dk ben bakıyorum, paylaşım yapıyoruz, çocukla başında tartışıyoruz.”

K3:“Ben elime aldığım da anne sen kullanıyorsun biz de kullanmak istiyoruz şeklinde tepki veriyorlar, genellikle birlikte kitap okumaya çalışıyoruz, abisi var o çok kullanıyor, ona da ikaz ediyorum. Kardeşlerine kötü örnek olmaması için..”

K2: “Ben de çok fazla onların göreceği şekilde dijital dünyada vakit geçirmiyorum. O nedenle olumsuz şekilde örnek almıyor.”

K6:“Bu konuda fikrim yok.”

K12:“Sürekli dijital platformda işimle ilgileniyorum sosyal çevrem çok geniş hep iletişim halindeyiz, bu iletişimi de dijital olarak kuruyoruz, instagramda modayı takip ederim, ama çocuklarıma kötü örnek olabilecek bir davranışım yok. Facebookta müftülüğün videolarını izlerim.”

Bu noktada katılımcıların paylaşımlarından yola çıkarak kendilerini olumsuz olarak değerlendiremedikleri gözlemlenmiştir. Fakat olumsuz örnek olabilecek davranışlarından mülakat esnasında bahsetmişlerdir. Bunu direkt olarak dile getiremedikleri gözlemlenmiştir. Zaten dijital dünyanın göçmenleri olan ebeveynler bu konuda kendilerini eleştirmekten çekinmektedir. Çünkü bilmedikleri bir mecra ile karşıyalardır. Bu nokta bilmedikleri için farkındalık geliştirmeleri de çok zordur. Bu durum da dolaylı olarak çocukların psikososyal durumlarını olumsuz etkilemektedir.

3.2.7. Dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin çocuklarının olumlu örnek alacağı davranışlarının değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde katılımcıların kendi davranışlarını olumlu örnek olarak anlattıkları birkaç nokta göze çarpmaktadır. Bu nokta katılımcıları kendilerinin dijital ortamlarda çeşitli konularda araştırmalar yaptıklarını, pratik bilgiler araştırdıklarını ve iletişim aracı olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çocuklar için örnek oluşturacak davranışlarının çok kısıtlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu nokta ebeveynlerin dijital farkındalıklarını olumsuz olarak etkilemektedir. Aynı zamanda kısıtlı olan olumlu örnek teşkil eden davranışların çocuklar için yararlı olmadığı gözlemlenmiştir. Bu noktada aslında aile dijital dünyada olan çok fazla bilgi içerisinde seçici davranmamakta kendisine zarar gelmeyecek şekilde araştırma yapmaktadır. Bu durum doğru kullandıklarının göstergesi değildir. Rastgele

kullandıklarının göstergesidir. O nedenle çocuk aslında bu davranışı olumlu olarak örnek almaz.

K7: “Var, araştırma yapıyorum mesela onu olumlu olarak değerlendirilebiliriz, babası şehir dışında çalışıyor o nedenle babayla görüntülü konuşuyoruz o zamanda iletişim kanalı olduğunu gösteriyorum.”

K8: “Var, araştırmalar yapıyoruz mesela, tarif araştırması yapıyorum yemek tarifi, ödev araştırması yapıyoruz haberler hava durumlarına bakıyoruz, hava durumu için o da telefona bakıyor.”

K2: “Dikkatimi çeken konularda okumayı çok severim, bu nokta çocuklar için olumlu olabilir.”

K5: “Olumlu olarak araştırma konusu olabiliyor, insanı geliştirecek şeyleri, kişisel gelişim videoları oluyor ben onları izliyorum bazen bu durum çocuğu iyi yönde etkiler bence.”

Yukarıdaki paylaşımlardan da anlaşılacağı üzere katılımcılar olumlu olarak örnek alınabilecek davranışlarını çok kısıtlı olarak tanımlamışlardır. Bu kısıtlı tanımlama katılımcıların dijital dünya hakkında bilgi sahibi olmadığını gözler önüne sermektedir. Bir konuda bilgi sahibi olmamak o konudaki farkındalığı da olumsuz olarak etkilemektedir. Ailelerin farkındalıklarının olmaması dolaylı olarak çocuklarına da farkındalık aşılama çalışmalarının önünde engel oluşturmaktadır. Bu durumda da çocuklar dijital ortamda var olan risklere açık konuma gelmektedir. Çığ gibi büyüyen bir problemle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu noktada çocukların psikososyal olarak olumsuz etkilendiğini görmekteyiz. Dijital dünyanın aslında çocuklar için birçok olumlu yanı vardır bunların başında gelen konu ise şu an yazılım çağında olduğumuzdur. Bu noktada da ailelerin bilgisiz oldukları gözlemlenmiştir. Bu neticede de çocukları doğru kullanmak amaçlı yönlendiremediklerini de görmekteyiz.

3.2.8. Çocuklarının dijital dünyayı kullanımına ilişkin ebeveynlerinin denetim ve kontrollerinin değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde ebeveynlerin dijital dünyanın kullanımına ilişkin özellikle süre yönünden kısıtlama koyduğunu görmekteyiz. Dijital dünyanın hızlı şekilde gelişmesi teknolojik aletler ve dijital dünya ile geçirilen zamanlarda artışa neden olmuştur. Günümüzde çocuklar, teknoloji aracılığıyla ödevleri için gerekli olan araştırmaları kolaylıkla yapabilmektedir. Çeşitli kaynaklara kolaylıkla ulaşabilmektedirler, meraklarını cezbeden konularda araştırmalar

yapabilmektedir. Dijital dünyanın kullanımının sağladığı faydaların yanı sıra dijital dünya birçok sosyal riski de içerisinde barındırmaktadır. Katılımcıların çocuklarını var olan risklerden koruma yönteminin sadece süre açısından olduğunu görmekteyiz. Bu noktada çocukların doğru kullanımına ilişkin bir bilgi akışı sağlanmamaktadır. Bilgi akışı sağlanmadan sadece süre kısıtlaması getirilmesi çocukların bilişsel süreçlerine zarar vermektedir.

K3: “Denetimini sürekli yanlarına giderek uyararak yapıyorum. Onunla birlikte ben de bakıyorum ne yapıyorlar diye, bazen çok saçma şeylere bakıyorlar.”

K7: “Film izlemek isterse müsaade ediyorum genelde çizgi film izliyor, bölüm bölüm yayınlanan çizgi filmlere bakıyorlar, oyun konusunda daha çok kısıtlama yapıyorum, oyun oynarken kendisinden geçebiliyor o nedenle daha çok kısıtlıyorum, gece 22 den sonra izin vermiyorum mesela. Ama her zaman takip edemiyorum, takip etmesi çok zor bence.”

K9: “Sadece zaman kısıtlaması yapıyorum, çocuktan argo kelimeler duyarsam ya da öyle video izlediğini gördüğümde onu kapatmasını istiyorum.”

K5: “Şimdi yasak koydum, okul başlamadan önce tamamen kaldırdık küçüğünki de kalktı diğerinkisi de şu an sadece televizyon izliyorlar.”

Yukarıdaki paylaşımlardan görüleceği gibi dijital dünyaya erişim konusunda katılımcıların etkili olmayan çözümleri vardır. Bu noktada da bazı katılımcıların televizyon izlemeyi dijital dünyadan saymadıkları gözlemlenmiştir. Dijital dünya deyince akıllarına sadece tablet ve akıllı telefon konusundaki kısıtlamalar gelmektedir. Aynı zamanda katılımcıların genellikle denetimi çocuk dijital dünyada vakit geçirdikten sonra yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu durum ise çocuklar için koruyucu ve önleyici bir perspektif oluşturmamaktadır. Yani çocuk karşılaşacağı sosyal riskle zaten karşılaşmış oluyor. Bu noktada aile çocuğa karşı koruyucu ve önleyici bir denetim gerçekleştirememektedir.

K11: “İlk önce ben bir odaya girer çıkarım bir anda kapıyı açarım, bir kere mesela yakaladım kızım derse giriyorum diye başka yere girmiş, sonrasında geçmişten girdiği yerlere bakarım.”

K14: “Oynarken yanına oturuyorum bakıyorum, süre konusunda aştığında uyarıyorum, ödevini hatırlatıyorum ya da yemek zamanını hatırlatıyorum.”

K4: “Şifre koyuyorum, zaman kısıtlaması, önce kendim izliyorum aynı videoyu eğer beğenmezsem izletmiyorum youtubeden abonelikten çıkartıyorum.”

Bir grup katılımcının ise çocuk dijital dünyada aktifken sadece uyarıcı rolü üstelendiğini görmekteyiz. Bu noktada çocuk temel yaşamsal fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Bu durum ise çocukta özdenetim becerisinin kazanımının önüne geçmektedir. Aynı zamanda ailelerin sadece yasak koyarak denetim yapmaya çalıştıkları çocukları yine doğru kullanım konusunda yönlendirmedikleri gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise çocukları dijital dünyada kontrol etmenin zor olduğunu ifade etmiştir. Çocuklara yasak koyarak dijital dünyanın kullanımının kısıtlanması çocuk gözünden dijital mecrayı çekici kılmaktadır. Bu noktada çocuk kendisine çekici gelen mecraya girebilmek için zaman kollamaktadır. Bu nokta ailenin aslında çocuğa dijital farkındalık kavramını aşılması gerekmektedir. Fakat ailelerin kontrol ve denetim yaparken bunu yapamadıkları gözlemlenmiştir.

3.2.9. Ebeveynler dijital dünyada aktifken çocukları iletişime geçmeye çalıştığında çocuklarıyla aralarındaki etkileşimin değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde iki uçlu sonuçlara erişilmiştir. Bu noktada erişilen iki uçlu sonuçlar iki farklı yorumlamayı beraberinde getirmektedir. Bazı katılımcılar bu noktada çocukla iletişimde kalmaya çalıştıklarını bazı katılımcılar ise çocuklarıyla olan iletişimlerini önceleyemediklerini ifade etmiştir.

K3: “Telefonu bırakıp çocuğumla ilgileniyorum, konuşma yaparken biraz müsaade istiyorum, sosyal medyada gezinirken hemen bırakıp çocuğumla iletişim kuruyorum çocuğumdan önemli değil, oradaki akışa sonrada bakabilirim.”

K7: “O gün çok yorgunsam yanıma gel diyorum, ya da ben onun yanına gidiyorum o benimle iletişime geçmeye çalıştığında mutlaka hemen ona dönüyorum, telefonla konuşurken ama ondan müsaade alıyorum.”

K13: “Telefona o kadar bakmıyorum, örgü ya da yemek videoları bakıyorum. Çocukları önceliyorum.”

Yukarıdaki paylaşımlarda katılımcılar arasındaki 3 kişi dijital dünyada aktifken çocukları iletişime geçmeye çalıştığında çocuklarla iletişimde kaldıklarını ifade etmiştir. Aynı zamanda çocukları öncelediklerini de eklemiştir. Bu katılımcıların çocuklarıyla iletişimde kalmaları çocukları için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu noktada aile dijital dünyadaki akışa kendisini kaptırmamakta çocuğuyla iletişim halinde kalarak onun ihtiyaçlarını öncelendirmektedir.

K1: “Biriyle sohbet halindeyken geldiyse kızarım, çocuklardan kaçıp kullanmak zorunda kalıyorum, ama genellikle telefonu bırakıp ilgilenirim.”

K8: “Dersle ilgili beni çağırdığında gidiyorum ama onun dışında ondan bir müsaade istiyorum. Neticede ben de yoruluyorum kendime zaman ayırmak istiyorum. Ben dizi film izliyorsam eğer o zaman beni çağırırsa gitmiyorum yanına.”

K9: “Telefonla konuştuğum zaman ona tepkiyle karşılık veriyorum, yüksek perdeden tepki gösteriyorum sözlü, ama telefonla başka bir konuda ilgilenirken kendisine cevap veriyorum, fakat yine telefona bakıyorum o esnada ama iletişime geçmeye de çalışıyorum.”

K10: “Çocuğum beş dk da ben bakayım falan oluyor, bazen onunla iletişim kurmuyorum, önceliğim telefon olabiliyor. Aslında bu kötü bir davranış farkındayım ama bazen yapıyorum.”

K12: “Bazen diyorum ki çocuğum sus bir dk. müsaade eder misin? Bir yandan üzmem istemiyorum. Ama telefonla konuştuğumu biliyor, derslerine destek olmamı bekliyor köşede ama benimde telefonla çok işim oluyor o nedenle bazen çocukla ilgilenemiyorum. Çocuğu önceleyemiyorum.”

K14: “Telefon sırası bende diyorum siz çok oynadınız sıra bende diyorum.”

Yukarıdaki paylaşımlar, katılımcılar arasında çoğunluk olarak kendileri dijital dünyada aktifken çocuklarıyla iletişimde kalamadıklarını göstermektedir. Bu noktada aileler sanal dünyadaki aktifliklerini incelemekte ve o anlık çocuğun iletişim ihtiyacına cevap vermemektedir. Bu noktada aileler çocuklarına olumsuz olarak örnek oluşturduklarının farkında değildir. Bazı veliler dijital dünyanın kullanımında çocukla kendisini kıyaslamaktadır. Bu durumda çocuk da dijital dünya hakkında daha çekici fikirler oluşmasını tetiklemektedir. Anlık çocuğun iletişim ihtiyacının karşılanmaması çocuğun psikososyal durumunu olumsuz olarak etkilemektedir.

3.2.10. Bütün aile üyeleri evdeyken dijital dünyanın kullanım amacının ve şeklinin değerlendirilmesi

Görüşmelerden yapılan bulgular değerlendirildiğinde aile üyelerinin tümünün evde olduğu zamanlarda örneğin pandemi şartları gibi teknolojinin genellikle eğitime erişim amaçlı kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise telefon ve tablette aktif olmayıp sadece TV izlediklerini dile getirmiştir. Bu noktada danışanların TV izlemeyi dijital dünyada aktif olmak olarak değerlendirmedikleri gözlemlenmiştir. Bazen de internetten film açıp izlediklerini ifade etmişlerdir. Aynı şekilde bu durumu da dijital

dünyada aktif olmak olarak değerlendirmedikleri gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar birlikte sosyal medyada, internette ya da TVde bir şeyler izlemeyi çocuklarıyla sosyalleşmek olarak değerlendirmiştir.

K1: “Genellikle ders amaçlı kullandık, bir aradayken televizyon izleyip oyun oynuyorlardı, telefon ve tablet kalkıyordu.”

K8: “Çok sık kullanıyorduk, pandemide 3 ay evde kaldık babasının da benimde fabrikalarımız kapandı, çocuk canlı derse giriyordu, sonra ödev yapıyordu sonra alıyordu eline oyun falan oynuyordu.”

K9: “Uzun süreli kullanılıyor, genelde sosyal ağlarda vakit geçiriyoruz, çocuk da daha çok video izleyip oyun oynadı.”

K7: “Herkes ihtiyacına göre eline alıp bakıyor telefonu, herkesin kendi telefonu ya da tableti var.”

K10: “...genelde babamız çok kullanıyor 13 yaşındaki oğlum odasına kapanıp sürekli odasında ne yaptığını bilemiyoruz. Akşamları sohbet etmeyip herkes teknolojik aletlere bağlanıyor, gün boyu ne yapılıyor bilinmiyor, gün sonu aramızda sohbet edemiyoruz, sürekli kişilerin ne yaptıklarını internette takip ediyoruz.”

K11: “Şöyle diyeyim, oğlum birinci sınıf dersini yaptıysa, sınavdan yüksek puan getirdiyse o zaman ona telefon veririm ama uzun süre değil eşim işten sabah gelir ikinci vaktine kadar uyur sonrasında akşam yemeği yenir ve ailecek vakit geçiririz. Yani akşam olunca hep birlikte çerezlerimizi alırız ve bir film seçip onu izleriz. Akşam saatin kimse eline telefon alıp da bireysel zaman geçirmez.”

K12: “Akşamları genelde evde beraberken çay içip dizi izleriz, dersler bittiyse dersler bitmediyse ders yapılır. Büyük kızım odadan çıkmaz. Uyumadan yarım saat önce küçük kızımınla instagramda yemek tarifleri bakarız.”

Katılımcıların yukarıdaki paylaşımları incelendiğinde; kendilerinin ve çocuklarının akşamları ya birlikte ya da herkesin bireysel olarak dijital dünyada aktif olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada aslında dijital dünyada kontrolsüz ve süresiz bir aktiflik söz konusudur. Genellikle tüm aile üyelerinin akşamları evde olduğu dikkate alınırsa uyku saatine kadar çocukların ya da ailelerin dijital dünyada aktif oldukları gözlemlenmiştir. Bazı durumlarda ise aileler dijital dünyayı ödül olarak kullanmaktadır. Bu durum çocuğun psikososyal gelişimini olumsuz etkilemekte çocuk için dijital dünyayı çekici kılmaktadır. Ailelerin dijital dünyayı kendilerinin de kontrolsüz kullanmaları çocukları için olumsuz örnek teşkil etmektedir. Bu noktada ailelerin dijital farkındalıklarının olmadığı hipotezi desteklenmektedir. Ailenin dijital

farkındalığının olmaması çocuğu dijital dünyanın riskleriyle baş başa bırakmasını tetiklemektedir. Bu noktada çocuk riske açık hale gelmektedir.

3.2.11. Ebeveynlerin dijital farkındalıklarının değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular dijital farkındalık konusunda iki uçlu sonuçları gözler önüne sermektedir. Katılımcılar arasında direkt olarak sorulunca dijital farkındalık kelimesini doğru olarak açıklayan kimse olmamıştır. Hatta bazıları hiç böyle bir kelime duymadığını da eklemiştir. Bazıları ise duyduğunu ama açıklayamayacağını dile getirmiştir. Genel olarak mülakatlarda dijital farkındalık kelimesi görüşmeleri daha efektif geçebilmesi için katılımcılara aktarılmıştır. Kelimenin anlamı aktarıldıktan sonra hala tam olarak ne ifade ettiğini bilmeyen kişiler olduğu gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise kelimenin tanımı kendilerine aktarıldıktan sonra örnek teşkil edebilecek kendilerinden örnekler vermiştir. Bu nokta bazı ailelerin aslında dijital farkındalıklarının olduğunu göstermektedir.

K9: “Dijital farkındalık kelimesini hiç duymadım. *Dijital farkındalık kelimesi açıklandı*, dijital sunumlardan kopmaması gerektiğini düşünüyorum, faydalı bir uygulama çıktığında onu takip etmesi gerekiyor, Yaşantımı kolaylaştıracak uygulamaları kullanıyorum, gerekli teknolojiyi kullanıyorum, uygulamaları ve cihazları kullanıyorum.”

K12: “Dijital farkındalık kelimesini duydum ama açıklayamam *dijital farkındalık kelimesi açıklandı*. Araştırma yapıyoruz. Mesela çocuklarımla bir sahabe hayatı peygamber hayatı araştırıyoruz. Bu şekilde çocukların da farkındalıklarının arttığını düşünüyorum. Doğru kullanmayı göstermiş oluyorum.”

K14: “Dijital farkındalık kelimesini duymadım. *Dijital farkındalık kelimesi açıklandı*. Kendimize yarayacak bir şeyler bakarız, yemek tarifleri hava durumu gibi. Google’den araştıracağımız bir şey olduğunda araştırıyoruz, sosyal medyadan arkadaşlarımıza bakıyoruz.”

Yukarıdaki paylaşımlar bazı katılımcıların dijital farkındalık kelimesini karşılayacak şekilde kendi hayatlarında dijital dünyayı kullandıklarını göstermektedir. Bu noktada yine dijital farkındalık kelimesini duymadıkları göze çarpmaktadır. Fakat dijital farkındalık kelimesi açıklandıktan sonra katılımcılar buna örnek teşkil edebilecek davranışları örnek olarak anlatabilmişlerdir. Bu durum bazı katılımcıların dijital farkındalıklarının yüksek olduğunu göstermektedir. Fakat bu farkındalık seviyesi de bu durumu çocuklarına aktarabilecek düzeyde olduklarını desteklememektedir. Kendi

farkındalıkları yüksek olsa da bunu çocukla olan ilişkisine entegre etmedikçe çocuğa bu farkındalığı kazandıramayacaktır.

K1: “Dijital farkındalık hakkında bilgim yok. Ama çocuğumun ölçülü olarak kullanmasını destekliyorum.”

K3 “Dijital farkındalık kelimesini duydum, iletişim sanırım, farkındalık ise fazla kullanmamak şeklindedir. Eğitim olabilir, zararlarından ve faydalarından bahsedilebilir. Doğru kullanmayı anlatabilirler.”

K7: “Dijital farkındalık kelimesi bana kuşakların çatışması gibi geliyor. *Dijital farkındalık kelimesi anlatıldı.* Çocukların yerinde ve doğru kullanması interneti çok zor, oyun oynarken bir anda farklı şeyler açılıyor, önüne geçilemez gibi sanki aktiviteler olması lazım, ama aktivite edinmesi çok zor. Oyun evi olması lazım bence. Genç nesiller olsa oyun evinde ev ödevlerini yapsalar, sonra oyun oynasalar zekâ oyunları falan.”

K8: “Dijital farkındalık kelimesini duymadım, *dijital farkındalık anlatıldı,* saat kısıtlaması gerekiyor, toplum içerisinde iletişimi aktif tutmak gerekiyor, ben yaparsam çocuğum da yapacak o nedenle önce benim yapmam lazım.”

K10: “Dijital farkındalık kelimesini hiç duymadım. *Dijital farkındalık açıklandı,* özellikle eşim Facebook’a çok bağlı, süre kısıtlaması koymaktan bahsediyorum.”

K11: “Dijital farkındalık kelimesini hiç duymadım. Dijital farkındalık kelimesi açıklandı. Dijital dünyanın olumsuz yanlarını bilsek o zaman farkındalık geliştirebiliriz. Sana neler getirdiğinin farkına varsan arana mesafe koyarsın ben zaten çok karşıyım. En başından beri dijital dünyaya karşıyım o nedenle hiçbir sosyal medya hesabım yok Whatsapp’ı de iletişim amaçlı indirdim çocukların okul gruplarına dâhil olabilmek için.”

Yukarıdaki paylaşımlarda katılımcıların birçoğunun dijital farkındalık kelimesini duymadığını, açıklanmasına rağmen anlamadıkları, bu kelimeye örnek teşkil edecek kendi yaşantılarından örnekler veremedikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların dijital farkındalığa örnek teşkil etmesi için söyledikleri durumlar dijital farkındalık kelimesini karşılamamaktadır. Bu noktada katılımcılar dijital farkındalık olarak süre kısıtlamasını, dijital dünyadan tamamen uzaklaşmayı ya da dijital dünyanın yerine bir şey koymayı dile getirmişlerdir. Bu durum katılımcıların dijital farkındalıklarının olmadığını ve dijital farkındalık alanında bilgi eksiklerinin olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda katılımcıların kendi dijital farkındalıklarının olmaması demek bunu da çocuklarına aktaramayacakları demektir. Paylaşımlardan yola çıkarak katılımcıların dijital farkındalıklarının olmadığı hipotezi ve çalışmanın genel sorusunun mantığını oluşturan ilkokula giden çocuğu olan ailelerin dijital farkındalıklarının belirlenmesi

konusundaki araştırmacının olumsuz hipotezini de desteklenmektedir. Dijital farkındalık kelimesi açıklanmasına rağmen katılımcıların bu konuda bilgi sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların bu konuda bilgi düzeylerinin çok düşük olması, dijital farkındalık geliştirmemiş olmamaları gibi sosyal risklerin, sahip oldukları çocukların da sosyal risklerle karşı karşıya kalma ihtimalini arttırmaktadır. Bu noktada savunmasız olan çocuk risklere daha da açık konuma gelmektedir. Aile de bu durumda bilgisiz ve bilinçsiz olursa çocuk bu noktada sanal dünyada yapayalnız kalmakta ve karşılaştıkları riskleri fark edememekte aynı zamanda da bu durum çocuğun ileriki yaşamında da bir sorun silsilesini de beraberinde getirmektedir.

3.2.12. Dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin yaşadıkları bilgi eksikliklerinin değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgulardan ebeveynlerin bu konuda bilgileri olmadığı kanısına varılmıştır. Bu minvalde sorulan soruya katılımcıların birçoğu bu konuda bilgim yok şeklinde cevap vermiştir. Birkaçı ise bu konuda bilgi eksikliğini analiz edebilmiş ve bu konuya ilişkin cevaplar vermişlerdir.

K7: “Yetersizlik, yani bilgi eksikliğimiz var. Nerede nasıl kullanabileceğimi bilmiyorum, telefon elimde ama gerekli yerlere giremiyorum, mesela e devlet ve e nabız a giremiyorum, mesela bankacılık işlemlerimi yapma noktasında bilgi eksikliğim var, nasıl güvenli sitelere girip çıkabilirim şeklinde bir bilgiye ihtiyacım var.”

K9: “Bilgi eksikliğimiz var uygulamaları tanımakta güçlük çekiyoruz ve endişe duyuyoruz.”

K6: “Dijital dünyaya yabancı olduğum için aslında birçok bilgiye ihtiyacım var, çocuğum ve benim için faydalı olacak şekilde öğrenmek isterim. Ama tam olarak neye ihtiyacım olduğunu bilmiyorum. Çünkü zaten yabancı olduğum bir dünya.”

K1: “Çocukların dijital dünyayı nasıl kullanması, ne şekilde, ne kadar sürede kullanması gerekiyor gibi bilgilere ihtiyaç duyuyorum açıkçası çünkü Bir sene boyunca çocukların teknoloji kullanması, o şekilde ders görmesi beni de etkiledi. Bu konuda kendimi bazen eksik hissettim.”

K12: “Benim bu konuda şu an aklıma hiçbir şey gelmiyor, büyük kızım teknoloji kullanımına ilişkin çok iyi bilgi sahibi, eşim de biliyor o konuda bana destek oluyorlar.”

K10: “Mesela, dolandırıcılıklar falan oluyor ya instagram hesabım çalındı, güvenlikle ilgili bilgileri bilmek benim işimi kolaylaştırır diye düşünüyorum.”

Yukarıdaki paylaşımlardan anlaşılacağı üzere katılımcıların bazıları bilgi eksikliklerini analiz edebilmiştir. Bu noktada nerede, nasıl kullanacaklarını bilmediklerini, gerekli yerlerde faydalı kullanımı bilmediklerini, uygulamaları tanımakta zorlandıklarını, yabancı oldukları dünyaya ayak uydurmakta zorlandıklarını, dolandırıcılık konusunda, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcıların ise bilgi eksiklikleri için çocuklarından ya da eşlerinden destek aldığını gözlemlemekteyiz. Bir katılımcı hipotezi negatif yönlü destekleyici nitelikte bir paylaşımda bulunmuştur. Çocuklarının dijital dünyayı nasıl kullanması gerektiği, ne kadar kullanması, ne şekilde kullanması gerektiğini bilmediği o nedenle de çocuklarına bu konuda destek olamadığını ifade etmiştir. Bu paylaşımdan anlaşılıyor ki katılımcılar arasında sadece bir katılımcının dijital farkındalığı yüksektir. Bu noktada çalışmanın konusunu oluşturan, ilkokula giden çocuğu olan ailelerin dijital farkındalıklarının olmadığı hipotezi desteklenmiştir. Bu noktada aslında çalışma keşifsel bir çalışmadır. Bütün bulgular neticesinde ailelerin dijital farkındalıkları olmadığı hipotezi keşfedilmiştir.

3.2.13. Dijital farkındalık konusunda sosyal hizmet biliminin çalışmalarına ilişkin ebeveynlerin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi

Görüşmelerden elde edilen bulgular katılımcılara bu minvalde sorulan sorulara cevap veremediklerini göstermiştir. Bu noktada katılımcılar öncelikle sosyal hizmet bilimini bilmediklerini sonrasında ise dijital farkındalık kelimesine yabancı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda yaşanan bilgi eksiklikleri katılımcıların dijital farkındalıklarını olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda doğru bilgiye doğru kanaldan ulaşmalarının önüne geçmektedir.

K2:” Açıkçası, sosyal hizmet ne demek daha önce duymadım, aklıma sadece huzurevleri falan geliyor.”

K7: “Bu konuda bilgim yok, sosyal hizmeti de bilmiyorum.

K9: “Yani bilemiyorum, dijital farkındalık konusu sosyal hizmetin alanına girer mi? Sanki sosyal hizmet kimsesiz çocuklarla ilgileniyor.”

K12: “Şöyle ki daha önce dijital farkındalığı duymadım, sosyal hizmeti de duymadım. Bilmiyorum.”

Yukarıdaki paylaşımlardan katılımcıların bu konuda fikirleri olmadığı gözlemlenmektedir. Katılımcılar dijital farkındalık konusunda bilgi sahibi olmadıkları

için sosyal hizmet biliminin bu alandaki çalışmalarına da hâkim değildir. Aynı zamanda sosyal hizmet bilimi de toplum tarafından tanınmamaktadır. Toplum tarafından tanınmaması da dijital farkındalık alanında yaptığı çalışmalar hakkındaki bilinirliği de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada katılımcıların dijital farkındalıklarının olmadığı kanısı desteklenmektedir. Dijital farkındalık alanında gerek aile ve sosyal hizmetler il müdürlükleri gerekse Yeşilay Kurumu alışmalar yürütmektedir. Aynı zamanda rehberlik araştırma merkezlerinde sosyal çalışmacıların da içerisinde bulunduğu ekip çalışması yapılarak dijital farkındalık alanında çalışmalar yapılmaktadır. Fakat aileler bu konuda bilgi sahibi değillerdir. Aynı zamanda okul sosyal hizmeti kapsamında bazı pilot uygulama olan okullardaki sosyal çalışmacıların problem gördükleri takdirde bu konuda çalışmalar yapabilmektedirler. Fakat ailelerin bu konulara ilişkin bilgileri yoktur. Bu durumdaki bilgisizlik farkındalık konusunu olumsuz olarak etkilemektedir.

4.TARTIŞMA

Alan yazında araştırma modeline göre teknoloji bağımlılığını ele alan Kandell kişilerin internet ve sanal ortamı, var olan yaşamlarından uzaklaşmak, yaşamlarındaki problemleri ötelemek/ertelemek, bilinçlerini farklı noktaya çekmek için kullanım gösterdiklerini vurgulamıştır. Kandell'in çalışmasında özellikle altını çizmek istediği durum; kişilerin var olan yaşamdan kaçış amacıyla kullandığı internet aracının aslında problemleri ötelediğidir. Fakat dijital bağımlılık özelinde araştırma modeli bu çalışmaya temel oluşturacak model değildir. Fakat dijital bağımlılıkla ilişkisi kurulması gereken bir konudur. Çalışma kapsamında ailelerin genelde çocuklarının dijital ortamlarda sürekli vakit geçirdiklerini dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Bu noktada çocuğun yaşamında var olan problemle dijital ortamı kullanma arasında bir ilişki gözlemlenmemiştir. Çalışma kapsamında çocukların yaşadıkları ya da yaşaması muhtemel diğer sosyal problemler dile getirilmemiştir. Fakat bu konuda alan yazında incelenmesi gereken bir konudur.

Dijital bağımlılığı kuramsal çerçeveye oturtabilmek adına Scott Caplan sosyal etkileşim modelini ortaya atmıştır. Bu modele göre; dijital aletlerin kişilerin psikolojik sorunlarını ortaya çıkartma noktasında güdüleyici bir yapıda olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle dijital dünyada gerçekleşen iletişim ve etkileşimin yüz yüze yapılan iletişim ve etkileşime tercih edildiğini dolayısıyla bireylerin dijital ortamda kendilerini daha huzurlu, daha rahat, daha iletişime açık hissettiğini vurgulamıştır. Ancak dijital dünyada aktif olan kişinin var olan hayattan uzaklaşması beraberinde yeni sosyal sorunları meydana getirmiştir. Bireyin ev, iş, okul ve sosyal hayatını da negatif yönlü etkilemektedir. Bir sorun silsilesinin meydana gelmesine neden olmaktadır. Caplan bu sorun silsilelerini bilişsel davranışçı modelle de açıklamaya gayret etmiştir. Bireyin sosyal olarak yüz yüze iletişim kurarken karşılaştıkları sorunların çözümü olarak dijital dünyadaki iletişimi seçtiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın sonuçlarını ve günümüz şartlarını gözden geçirecek olursak; çocukların mecburen dijital ortamda sosyalleştiklerini görmekteyiz. Eğitim ortamlarının da dijital dünyaya kayması çocukları dijital dünyaya mecbur kılmıştır. Bu nedenle çocukların sürekli dijital ortam aracılığıyla akranlarıyla etkileşim kurdukları gözlemlenmektedir.

Dijital dünyanın kullanım bozukluğuna ilişkin alan yazında teorik yaklaşımların çok az olduğunu gözlemlemekteyiz. Bunun böyle olmasının nedenini ise diğer konulara kıyasla görece dijital bağımlılık alanının yeni olmasıdır. Bu nedenle teorik bir alt yapısının oluşmadığını görmekteyiz. Fakat var olan teorik yaklaşımların da dile getirdiği gibi dijital dünyanın kullanımı beraberinde birçok sosyal sorunu getirmektedir. Bu sosyal sorunlara karşı en dirençsiz olan kesim ise çocuklardır. Bu nedenle çocukların bu sosyal sorunlara karşı dirençli hale getirilmesi gerekmektedir. O nedenle sosyal hizmet biliminin uygulama alanı bu nokta önem arz etmektedir. Sosyal hizmetin uygulama alanlarından olan bağımlılık alanı ve çocuk alanı kesiştirilerek oluşması muhtemel yeni sosyal sorunların önüne geçilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet bilimi bunu doğrudan çocukla çalışarak ya da dolaylı olarak aile ile çalışarak yapabilir. Bu noktada geniş bir perspektif oluşturulması da toplumun sosyal risklere karşı korunmasını sağlayacaktır. O nedenle makro yaklaşımın bu noktada kullanılması gerekmektedir. Makro sosyal hizmet yaklaşımıyla toplumun her kesimiyle dijital bağımlılık alanında çalışılabilir. Bu çalışma farkındalık çalışmaları ile yürütülebilir. Bu çalışma yöntemi de dolaylı olarak çocukların korunmasını sağlayacaktır.

Sosyal hizmet kuramlarından sistem kuramıyla çalışmanın konusunu açıklayacak olursak; “Sistemin parçaları birbirine bağlı ve karşılıklı bağımlıdır.” (Tearter, 2015: 30). Sistem kuramının varsayımlarından olan bu cümleyi aileye uyarlayacak olursak; aile bir sistemdir. Aile üyeleri sistemin parçalarıdır. Bu parçalar ise birbirine bağlıdır ve karşılıklı olarak bağımlıdır. Bu durumda eğer aile üyelerinden birinin bir sosyal riskle karşı karşıya kalması tüm ailenin dengesini ve bütünselliğini etkileyecektir. O nedenle ailenin dengesinin ve bütünselliğinin bozulmaması için koruyucu ve önleyici perspektifle sosyal sorunlara yaklaşılması gerekmektedir. Bu perspektifle bakıldığında ailenin var olan ya da oluşması muhtemel sosyal sorunların farkına varması dijital bağımlılık riskini azaltacaktır. Bu noktadan çalışmanın sonuçları irdelenecek olursa; aile üyelerinden herhangi birinin internet kullanımındaki bozukluk diğer aile üyelerini de etkileyecektir. Çalışmanın görüşmeleri gerçekleştirilirken birkaç aile evde sadece ilkokula giden çocuğunun değil aynı zamanda evdeki baba figürünün ve kardeş figürünün dijital dünyayı aşırı kullandığını dile getirmiştir. Buradan çıkarılabilecek bir başka sonuç ise; kullanım bozukluğunun öğrenme teorisine bağlı olarak

öğrenilmesidir. Evde herhangi bir bireyin dijital dünyayı aşırı kullanımı diğer aile üyeleri için olumsuz örnek teşkil etmektedir.

Ekolojik yaklaşım ise tıpkı sistem kuramı gibi bireyin çevresiyle olan etkileşimine odaklanır. Bu bağlamda değerlendirilen çevre ise psikolojik, sosyolojik dengeyi içeren çevredir. Ekolojik yaklaşım bireyler ile sosyal ve fiziksel çevreleri arasındaki bozuk iletişimi vurgulayarak ve kavramsallaştırılarak sağaltımı ve reformu bağdaştırarak kullanır. Dijital bağımlılık özelinde ekolojik yaklaşım ele alınacak olursa aile içerisindeki çocukların dijital ortamlardaki riskle karşılaşmaları ailesi ya da sosyal çevresi ile olan ilişkisini etkileyecektir. Bu nedenle ekolojik yaklaşım bireyin çevresi ile olan etkileşimine odaklanarak hem bireyin sosyal iyilik halini hem de bozulan iletişimi düzeltmeyi hedefler. Fakat çocukların hem sosyal çevreleri ile hem de aileleri ile sosyal ilişkilerinin bozulmaması adına koruyucu ve önleyici perspektifle ekolojik yaklaşım dijital bağımlılık alanında uygulanabilir.

Güçlendirmenin üç farklı düzeyde kendisini ortaya koyduğunu görmekteyiz. Bu üç düzey kişisel, kültürel ve yapısal olarak özetlenebilir. Kişisel güç derken psikolojik sağlamlılıktan ve psikolojik olarak güçlenmekten bahsedilmektedir. Kültürel yani söylemsel olarak güçlenmek ise kullandığımız dilin daha güçlendirici olarak içerisinde yaşadığımız kültürü olumlu yönde etkilemesi olarak ele alınmaktadır. Yapısal olarak güçlendirme ise toplumun bir konudaki bilincinin arttırılması olarak ele alınabilir (Thompson, 2016: 42). Bu bağlamda dijital bağımlılık konusu bu çalışmanın amacı kapsamında ele alınacak olursa ailelerin farkındalıklarının arttırılması toplumun yapısal olarak güçlenmesini sağlamaktadır. Bu noktada toplumla çalışma yöntemiyle makro bakış açısını kullanarak güçlendirme perspektifiyle ailelerin bu konudaki farkındalıkları arttırılabilir. Çalışmanın sonuçlarına göz atılacak olursa; çalışmanın mülakatları yapılırken ailelerin dijital dünyaya ilişkin bilgilerinin olmadıkları gözlemlenmiştir. Bilgi düzeylerinin düşük olması farkındalık düzeylerini de doğru orantılı şekilde etkilemektedir. Görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde katılımcılar dijital dünyanın barındırdığı risklerin anlık olarak farkına varmaktadır. Fakat bunun için çocuklarıyla birlikte kalıcı çözüm üretemedikleri gözlemlenmiştir. Katılımcıların dijital dünya hakkında bilgi sahibi olmamaları dijital dünyanın barındırdığı risklerin de farkına varamamalarına engel olmaktadır. Katılımcılar dijital ortamların barındırdıkları risklerin etkilerini kısa ve uzun vade de olacak şekilde

değerlendirememektedir. Sadece varsayımlar üzerinden ve çocuklarındaki gözlemledikleri davranışlar üzerinden bu konuda fikirlerini paylaşmışlardır. Bu nokta katılımcıların dijital dünyanın barındırdığı riskler hakkında ve bu risklerin çocuklarının şu anki ve gelecekteki hayatına etkileri konusunda bilgi sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum da ailenin dijital farkındalığını olumsuz olarak etkilemektedir. Katılımcıların çocuklar özelinde dijital dünyanın barındırdığı riskleri bilmedikleri gözlemlenmiştir. Buna ek olarak katılımcılar arasında çocukları dijital dünyanın risklerinden korumak için sadece zaman kısıtlaması yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu durumun çocuğu var olan risklerden korumak konusunda yetersiz olduğunun da bilincinde olmadıkları aynı zamanda da zaten efektif şekilde de bu süre kısıtlamasını uygulayamadıkları bulguların yorumlanmasıyla anlaşılmaktadır. Güçlendirme yaklaşımıyla konuyu ele alacak olursak; ailelerin bu konuya ilişkin bilgi sahibi olmamaları onların güçlenmesini gerektirmektedir. Güçlendirme yaklaşımının çok boyutlu yapısıyla hem aile üyelerinin tek tek hem de toplumun güçlenmesi sağlanabilir. Bunu yaparken politikalardan destek almak yürütülen yaklaşımının zeminini sağlamlaştıracaktır. O nedenle güçlendirme yaklaşımının politik zemine de taşınması gerekmektedir. Politikalar oluşturulurken dijital bağımlılık özelinde ailelerin ve toplumun güçlenmesi için yeni uygulamalar yapılması gerekmektedir.

5.SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, koruyucu önleyici sosyal hizmet perspektifinden dijital bağımlılıkta ailenin farkındalığının belirlenmesi keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu noktada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır ve nitel bulgulara erişilmiştir. Nitel bulgular betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Analizler sonucunda çıkan sonuçlar bu başlık altında ele alınmıştır.

Koruyucu ve önleyici sosyal hizmet perspektifinden dijital bağımlılıkta ailelerin farkındalıklarının belirlenmesi, ailelerin dijital dünyanın risklerine yönelik farkındalıkları, ailelerin dijital dünyanın faydalarına ilişkin farkındalıkları, dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin çocuklarının olumlu ya da olumsuz örnek alabilecek davranışları, çocuklarının dijital dünyayı kullanımına ilişkin ebeveynlerin denetim ve kontrol yolları, ebeveynlerin dijital farkındalıkları, dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin yaşadıkları bilgi eksiklikleri, dijital farkındalık konusunda sosyal hizmet biliminin çalışmalarına ilişkin ebeveynlerin bilgi düzeyleri minvalinde sorulan sorulara alınan cevaplar çerçevesinde çalışmanın sonuçları değerlendirilecektir.

Ailelerin dijital dünyanın risklerine yönelik farkındalıklarını analiz edebilmek amacıyla sorulan sorulardan şu şekilde sonuçlar çıkarılmıştır: Çalışmanın sonucunda katılımcılar dijital dünyanın barındırdığı risklerin anlık olarak farkına vardıkları gözlemlenmiştir. Fakat bunun için çocuklarıyla birlikte kalıcı çözüm üretemedikleri göze çarpmaktadır. Katılımcıların dijital dünya hakkında bilgi sahibi olmamaları dijital dünyanın barındırdığı risklerin de farkına varmalarına engel olmaktadır.

Katılımcılar dijital ortamların barındırdıkları risklerin etkilerini kısa ve uzun vade de olacak şekilde değerlendirememektedir. Sadece varsayımlar üzerinden ve çocuklarındaki gözlemledikleri davranışlar üzerinden bu konuda fikirlerini paylaşmışlardır. Bu nokta katılımcıların dijital dünyanın barındırdığı riskler hakkında ve bu risklerin çocuklarının şu anki ve gelecekteki hayatına etkileri konusunda bilgi sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu durum da ailenin dijital farkındalığını olumsuz olarak etkilemektedir.

Ailelerin dijital dünyanın faydalarına ilişkin farkındalıklarını keşfedebilmek amacıyla sorulan sorulardan şu şekilde sonuçlar çıkarılmıştır: Çalışmanın sonucunda pandeminin etkisiyle eğitim ortamlarının da dijital dünyaya taşınmış olmasıyla

katılımcıların dijital dünya hakkında olumlu tanımlamaları olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada bazı katılımcıların dijital dünyayı sadece eğitim açısından olumlu olarak değerlendirdikleri göze çarpmaktadır. Bazı katılımcıların ise dijital dünyayı sadece iletişim aracı olması açısından olumlu olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Aynı zamanda kendi dijital farkındalıklarını oluşturamadıkları için bu nokta da çocuklara olumlu örnek oluşturamadıkları gözlemlenmiştir. Diğer yandan katılımcılar aslında eğitim ortamlarının dijital dünyaya taşınmasını kötünün iyisi olarak tanımlamaktadır. Eğitim ortamlarının dijital platforma taşınmasının çocukların çok fazla ekran başında vakit geçirmesine yol açtığını eklemişler, bu nedenle de dikkat dağınıklığı konusunda çocukları negatif yönlü etkilediklerini dile getirmişleridir. Katılımcılara çocuklarının dijital dünyadan olumlu olarak faydalanması için anne/baba olarak siz neler yapmalısınız minvalinde sorular yöneltili. Bu nokta katılımcılar bilgileri olmadıklarını ifade etmiştir. Katılımcıların olumlu olarak kullanabilmek adına bilgilerinin olmaması dijital farkındalıklarını olumsuz olarak etkilemektedir. Faydalı şekilde nasıl kullanacağını bilmeyen ebeveyn bu konuda çocuğuna da örnek teşkil edemez. O nedenle çocuklar aslında risklere açık konuma gelmektedir

Çalışma sonucunda katılımcıların dijital ortamların olumlu yanları hakkında detaylı bilgi sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir. Bu konuda ebeveyn olarak ne yapmaları gerektiği sorulduğunda ise genelde bu konuda fikirleri olmadıklarını dile getirmişleridir. Ebeveyn olarak ilkökul çağında çocuğa sahip olan kişilerin dijital farkındalıklarının olmadığı gözlemlenmiştir.

Dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin çocuklarının olumlu ya da olumsuz örnek alabilecek davranışlarını analiz etmek amacıyla sorulan sorulardan şu şekilde sonuçlar elde edilmiştir: Çalışmanın neticesinde ailelerin kendilerini olumsuz olarak değerlendiremedikleri gözlemlenmiştir. Fakat olumsuz örnek olabilecek davranışlarından mülakat esnasında bahsetmişlerdir. Bunu direkt olarak dile getiremedikleri gözlemlenmiştir. Hatta görüşmelerde verdiği örneklerde ilk baştaki kurduğu cümle ile sonraki kurduğu cümle arasında çelişki olduğu gözlemlenmiştir. Ailelerin yaptıkları olumsuz davranışların farkına varmamaları dijital farkındalıklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nokta kendi farkındalığı olmayan aile çocuğuna da farkındalık kazandıramamaktadır. Bazı katılımcılar da bu konuda fikirleri olmadığını dile getirmişlerdir. Zaten dijital dünyanın göçmenleri olan ebeveynler bu konuda

kendilerini eleştirmekten çekinmektedir. Çünkü bilmedikleri bir mecra ile karşıyalardır. Bu nokta bilmedikleri için farkındalık geliştirmeleri de çok zordur. Bu durum da dolaylı olarak çocukların psikososyal durumlarını olumsuz etkilemektedir.

Çalışmanın neticesinde katılımcıların kendi davranışlarını olumlu örnek olarak anlattıkları birkaç nokta göze çarpmaktadır. Bu nokta katılımcıları kendilerinin dijital ortamlarda çeşitli konularda araştırmalar yaptıklarını, pratik bilgiler araştırdıklarını ve iletişim aracı olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların çocuklar için örnek oluşturacak davranışlarının çok kısıtlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu nokta ebeveynlerin dijital farkındalıklarını olumsuz olarak etkilemektedir. Aynı zamanda kısıtlı olan olumlu örnek teşkil eden davranışların çocuklar için yararlı olmadığı gözlemlenmiştir. Bu noktada aslında aile dijital dünyada olan çok fazla bilgi içerisinde seçici davranmamakta kendisine zarar gelmeyecek şekilde araştırma yapmaktadır. Bu durum doğru kullandıklarının göstergesi değildir. Rastgele kullandıklarının göstergesidir. O nedenle çocuk aslında bu davranışı olumlu olarak örnek almaz. Ailelerin farkındalıklarının olmaması dolaylı olarak çocuklarına da farkındalık aşlamalarının önünde engel oluşturmaktadır. Bu durumda da çocuklar dijital ortamda var olan risklere açık konuma gelmektedir. Çığ gibi büyüyen bir problemle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu noktada çocukların psikososyal olarak olumsuz etkilendiğini görmekteyiz. Dijital dünyanın aslında çocuklar için birçok olumlu yanı vardır bunların başında gelen konu ise şu an yazılım çağında olduğumuzdur. Bu noktada da ailelerin bilgisiz oldukları gözlemlenmiştir. Bu neticede de çocukları doğru kullanmak amaçlı yönlendiremediklerini de görmekteyiz.

Çocuklarının dijital dünyayı kullanımına ilişkin ebeveynlerin denetim ve kontrol yollarını keşfetmek amacıyla sorulan sorulardan şu şekilde neticeler elde edilmiştir: Çalışmanın sonucunda ebeveynlerin dijital dünyanın kullanımına ilişkin özellikle süre yönünden kısıtlama koyduğunu görmekteyiz. Dijital dünyanın hızlı şekilde gelişmesi teknolojik aletler ve dijital dünya ile geçirilen zamanlarda artışa neden olmuştur. Günümüzde çocuklar, teknoloji aracılığıyla ödevleri için gerekli olan araştırmaları kolaylıkla yapabilmektedir. Çeşitli kaynaklara kolaylıkla ulaşabilmektedirler, meraklarını cezbeden konularda araştırmalar yapabilmektedir. Dijital dünyanın kullanımının sağladığı faydaların yanı sıra dijital dünya birçok sosyal riski de içerisinde barındırmaktadır. Katılımcıların çocuklarını var olan risklerden koruma

yönteminin sadece süre açısından olduğunu görmekteyiz. Bu noktada çocukların doğru kullanımına ilişkin bir bilgi akışı sağlanmamaktadır. Bilgi akışı sağlanmadan sadece süre kısıtlaması getirilmesi çocukların bilişsel süreçlerine zarar vermektedir.

Araştırmanın neticesinde dijital dünyaya erişim konusunda katılımcıların etkili olmayan çözümleri vardır. Bu noktada da bazı katılımcıların televizyon izlemeyi dijital dünyadan saymadıkları gözlemlenmiştir. Dijital dünya deyince akıllarına sadece tablet ve akıllı telefon konusundaki kısıtlamalar gelmektedir. Aynı zamanda katılımcıların genellikle denetimi çocuk dijital dünyada vakit geçirdikten sonra yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu durum ise çocuklar için koruyucu ve önleyici bir perspektif oluşturmamaktadır. Yani çocuk karşılaşacağı sosyal riskle zaten karşılaşmış oluyor. Bu noktada aile çocuğa karşı koruyucu ve önleyici bir denetim gerçekleştirememektedir.

Araştırmanın sonucunda bir grup katılımcının ise çocuk dijital dünyada aktifken sadece uyarıcı rolü üstelendiğini görmekteyiz. Bu noktada çocuk temel yaşamsal fonksiyonlarını yerine getirememektedir. Bu durum ise çocukta özdenetim becerisinin kazanımının önüne geçmektedir. Aynı zamanda ailelerin sadece yasak koyarak denetim yapmaya çalıştıkları çocukları yine doğru kullanım konusunda yönlendirmedikleri gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise çocukları dijital dünyada kontrol etmenin zor olduğunu ifade etmiştir. Çocuklara yasak koyarak dijital dünyanın kullanımının kısıtlanması çocuk gözünden dijital mecraı çekici kılmaktadır. Bu noktada çocuk kendisine çekici gelen mecraya girebilmek için zaman kollamaktadır. Bu durum da ailenin aslında çocuğa dijital farkındalık kavramını aşılması gerekmektedir. Fakat ailelerin kontrol ve denetim yaparken bunu yapamadıkları gözlemlenmiştir.

Ebeveynlerin dijital farkındalıkları ve dijital dünyanın kullanımına ilişkin ebeveynlerin yaşadıkları bilgi eksiklikleri minvalinde sorulan sorular neticesinde şu şekilde sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın sonucunda katılımcıların dijital dünyayı nerede, nasıl kullanacaklarını bilmediklerini, gerekli yerlerde faydalı kullanımı bilmediklerini, uygulamaları tanımakta zorlandıklarını, yabancı oldukları dünyaya ayak uydurmakta zorlandıklarını, dolandırıcılık konusunda, güvenli internet kullanımı hakkında bilgi sahibi olmadıklarını gözlemlemekteyiz. Bazı katılımcıların ise bilgi eksiklikleri için çocuklarından ya da eşlerinden destek aldığını gözlemlemekteyiz. Bir

katılımcı hipotezi negatif yönlü destekleyici nitelikte bir paylaşımda bulunmuştur. Çocuklarının dijital dünyayı nasıl kullanması gerektiği, ne kadar kullanması, ne şekilde kullanması gerektiğini bilmediği o nedenle de çocuklarına bu konuda destek olamadığını ifade etmiştir. Bu paylaşımdan anlaşıyor ki katılımcılar arasında sadece bir katılımcının bilmediği yönündeki dijital farkındalığı yüksektir. Bu noktada çalışmanın konusunu oluşturan, ilkokula giden çocuğu olan ailelerin dijital farkındalıklarının olmadığı hipotezini desteklenmiştir. Bu noktada aslında çalışma keşifsel bir çalışmadır. Bütün bulgular neticesinde ailelerin dijital farkındalıkları olmadığı hipotezi keşfedilmiştir.

Katılımcıların çocuklar özelinde dijital dünyanın barındırdığı riskleri bilmedikleri gözlemlenmişti. Buna ek olarak katılımcılar arasında çocukları dijital dünyanın risklerinden korumak için sadece zaman kısıtlaması yaptıkları gözlemlenmiştir. Bu durumun çocuğu var olan risklerden korumak konusunda yetersiz olduğunun da bilincinde olmadıkları aynı zamanda da zaten efektif şekilde de bu süre kısıtlamasını uygulayamadıkları bulguların yorumlanmasıyla anlaşılmaktadır.

Dijital farkındalık konusunda sosyal hizmet biliminin çalışmalarına ilişkin ebeveynlerin bilgi düzeylerine ilişkin sorular çerçevesinde şu şekilde sonuçlar elde edilmiştir: Çalışmanın sonucunda katılımcıların öncelikle sosyal hizmet bilimini bilmedikleri sonrasında ise dijital farkındalık kelimesine yabancı oldukları gözlemlenmiştir. Bu konuda yaşanan bilgi eksiklikleri katılımcıların dijital farkındalıklarını olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda doğru bilgiye doğru kanaldan ulaşmalarının önüne geçmektedir.

Katılımcılar dijital farkındalık konusunda bilgi sahibi olmadıkları için sosyal hizmet biliminin bu alandaki çalışmalarına da hâkim değildir. Aynı zamanda sosyal hizmet bilimi de toplum tarafından tanınmamaktadır. Toplum tarafından tanınmaması da dijital farkındalık alanında yaptığı çalışmalar hakkındaki bilinirliği de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada katılımcıların dijital farkındalıklarının olmadığı kanısı desteklenmektedir. Dijital farkındalık alanında gerek aile ve sosyal hizmetler il müdürlükleri gerekse Yeşilay Kurumu çalışmalar yürütmektedir. Aynı zamanda rehberlik araştırma merkezlerinde sosyal çalışmacıların da içerisinde bulunduğu ekip çalışması olacak şekilde dijital farkındalık alanında çalışmalar yapılmaktadır. Fakat aileler bu konuda bilgi sahibi değildirler. Aynı zamanda okul sosyal hizmeti

kapsamında bazı pilot uygulama olan okullardaki sosyal çalışmacıların problem gördükleri takdirde bu konuda çalışmalar yapabilmektedirler. Fakat ailelerin bu konulara ilişkin bilgileri yoktur. Bu durumdaki bilgisizlik farkındalık konusunu olumsuz olarak etkilemektedir.

Sosyal hizmetin koruyucu ve önleyici çalışma bireylerin, grupların dolaylı yoldan toplumun yaşam kalitesini düşürebilme tehlikesi olan sosyal sorunları önceden belirleme ve ona uygun hizmet modeli geliştirmedir. Günümüz şartları değerlendirildiğinde anlaşıyor ki; dijital bağımlılık ilerleyen zamanlarda bireylerin ve özellikle toplumun yaşam kalitesini olumsuz etkileyecektir. Bu bağlamda sosyal hizmet koruyucu ve önleyici rolüyle teknoloji bağımlılığını önleyici, çocuklar başta olmak üzere tüm aile bireylerini koruyucu olması gerekmektedir. Bu noktada doğrudan aileleri bilgilendirmek, farkındalıklarını arttırmak dolaylı olarak çocuklara da etki edecektir.

Bu bağlamda bakıldığında günümüz şartları göz önünde tutularak denilebilir ki; dijital bağımlılık noktasında ilkokul çağındaki çocukların korunmaya ihtiyacı vardır. Bir başka deyişle ilkokul çağındaki çocuklar ve aileleri dijital bağımlılık ve dijital farkındalık noktasında bilgilendirilmelidir. Çocuklara yönelik farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Ama dijital bağımlılık diğer bütün bağımlılıklar gibi biyo-psiko-sosyal bir olgudur. Yani çok boyutludur. Sosyal hizmet disiplini de sosyal sorunları çok boyutlu şekilde ele almaktadır. Bu nedenle koruyucu ve önleyici sosyal hizmet uygulamaları dijital bağımlılığının önlenmesinde ciddi rol oynamaktadır. Sosyal hizmet, bireyi onu kuşatan çevresiyle ele alarak bireyin sosyal iyilik halini artırmayı kendine amaç edinir. Öyle görünüyor ki dijital bağımlılık okul sosyal hizmetinin uygulama alanlarından birisidir. Bu bağlamda okul sosyal hizmeti hem koruyucu ve önleyici şekilde hem de problem çözücü şekilde yürütülürse okul ikliminin üzerinde olumlu etkisi olacaktır. Çalışmaya ilişkin somut öneriler aşağıdaki gibi verilmiştir.

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlara dayalı olarak koruyucu ve önleyici sosyal hizmet perspektifiyle öneriler sunulmuştur:

1. Dijital bağımlılık konusunda ailelere çocuklarını korumak ve kollamak için görevler düşmektedir. Bu noktada aileler daha araştırmacı olmalıdır.
2. Aynı zamanda aileler gelişen ve değişen çağa ayak uydurmak için kendilerini geliştirmelidir.

3. Ailelerin çocuklarıyla açık iletişimde olmaları gerekmektedir.
4. Alan yazında görülüyor ki sevgi ve ilgi ihtiyacı karşılanan çocukların dijital dünyada daha az zaman geçirmektedir. Bu noktada aileler çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını karşılamalıdır.
5. Okul sosyal hizmeti kapsamında okullarda çocuklara “Hayır Diyebiliyorum” eğitimleri verilmelidir.
6. Okullarda, okul sosyal hizmeti kapsamında Dijital Bağımlılık Eğitimi düzenlenmelidir.
7. Çocuklara zaman yönetimi öğretilmelidir. (Hayat Bilgisi dersleri kapsamında anlatılabilir.)
8. Çocuklar İnterneti Doğru Kullanma eğitimleri ile desteklenmelidir.
9. Çocuk–Aile–Okul üçgeninde işbirlikçi davranılarak, ailelere de seminerler ve eğitimler verilmelidir. Bu sayede çocuğun okulda aldığı eğitimler ev ortamında pekiştirilmelidir.
10. Okul sosyal hizmeti kapsamında çocuklara “temel yaşam becerileri ve sağlıklı yaşam tarzları” konusunda bilgilendirmeler yapılmalı ve çocuklar yönlendirilmelidir.
11. Okul sosyal hizmeti kapsamında; öğretmenler ve idarecilere yönelik dijital bağımlılık konusunda farkındalık çalışmaları yapılmalıdır.
12. Dijital bağımlılığın çok boyutlu yapısı göz önüne alınarak eğitim uygulayıcısı olarak farklı uzmanlık alanına sahip kişilerden destek alınmalıdır.
13. Okullarda okul sosyal hizmeti birimi kurulmalı ve dijital bağımlılık konusunda ekip olarak çalışılmalıdır.
14. Dijital bağımlılık çok boyutludur, bu nedenle çocuklar çok yönlü desteklenmelidir.
15. Çocuklara boş zamanlarını değerlendirebilmeleri için planlar yapılmalı ve bu planlar okul- aile işbirliği ile takip edilmelidir.
16. Çalışma sonucunda görülüyor ki alan yazında sosyal hizmet perspektifiyle yürütülen çalışma sayısı azdır. Bu noktada alan yazındaki akademisyenlerin dijital bağımlılık alanında daha fazla çalışması gerekmektedir.
17. Çalışma sonucunda annelerin çalışmaya daha çok katılım sağladıkları gözlemlenmiştir. Bu çalışmanın sorularıyla çalışma babalarla da yürütülebilir. Eğer babalarla da çalışma yürütülürse o zaman tam olarak ailenin farkındalığını ele alabiliriz.

KAYNAKÇA

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu. (2005, 07 05). Ankara : Resmi Gazete.

Aktürk, İ. (2019). Bağımlılık ve Sosyal Hizmet. İ. Aktürk , Ö. F. Bozdoğan, G. Çuhacı , K. Ögel, G. M. Şimşek, & N. Tokluoğlu içinde, *Bağımlılıkta Sosyal Hizmet Uygulamaları* (s. 65-78). İstanbul: Yeşilay Yayınları.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma*

Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-5* (Cilt 5 ed.). Arlington: American Psychiatric Publishing.

Ansiklopedi, V. Ö. (2021, 4 21). Uşak İli. 12 9, 2021 tarihinde [https://tr.wikipedia.org/wiki/U%C5%9Fak_\(il\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/U%C5%9Fak_(il)) adresinden alındı.

Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi . *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 55-67. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/115179> adresinden alındı

Aydoğmuş K., Baltaş A., Baltaş Z., Davaslıgil Ü, Güngörmüş O., Konuk E., Korkmazlar, Ü. Köknel Ö., Navaro, L., Oktay, A., Razon, N., Yavuzer, (2006) H., Ana-Baba Okulu, Remzi Kitabevi, İstanbul

Balcı, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (12. Baskı b.). Ankara, Türkiye: Pegem Akademi.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı

Üzerine Kavramsal Bir İnceleme . Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 7 (1) , 231-274 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bitlissos/issue/38061/399955>,

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi. (1989,11 20).

Büyüköztürk, Ş., Akgün, E., Karadeniz, Ş., Demirel, F., & Kılıç, E. (2014). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.

Carl J. Dunst, K. B. (2002). Family-Oriented Program Models and Professional Helpgiving. *Family Relations*, 221-229.

Caplan S., (2005). A Social Skill Account of Problematic Internet Use. *Journal of Communication*

DOI: 10.1111/j.1460-2466.2005.tb03019.x.

Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve Refah Devleti*. İstanbul , Bağcılar, Türkiye: Açılım Kitap Pınar Yayınları.

- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Cüceloğlu Doğan, (2017), *Geliştiren Anne- Baba*, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Danış, M. Z., & Kara, H. Z. (2016). Sosyal Hizmette Problem Çözme Yaklaşımı. *International Journal of Social Science*, III(45), 1-10. doi:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3352
- Dinç, M. (2019, 11 17). *Teknolojiye Bağımlı Yaşamamak İçin*. İstanbul: Türkiye Yeşilay Cemiyeti. 11 17, 2019 tarihinde alındı
- Duenas, J. (2012). Recommendations for Implementation. *Effective Practice in Providing Family Support*, 24.
- Duman, N. (2000). Ankara liselerinde çeteye katılma potansiyeli olan öğrenci grupları ve okul
- Sosyal hizmeti. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ektiricioğlu, C., Arslantaş, H., & Yüksel , R. (2018). Ergenlerde Çağın Hastalığı: Teknoloji Bağımlılığı. *1.Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresi*. Burdur: 1.Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yaşam Kongresi.
- Göç, B. (2019, Haziran 18). Teknoloji Bağımlılığının Nedenleri, Zararları ve Önleme Yolları. *Teknoloji Bağımlılığının Zararları*. İstanbul, İstanbul, Türkiye: Mentalup. Aralık 5, 2021 tarihinde [https://www.mentalup.net/blog/teknoloji-bagimlilik](https://www.mentalup.net/blog/teknoloji-bagimlilik adresinden alındı) adresinden alındı
- Güçlü, G. (2015, 6). Yaşam Boyu Öğrenme Argümanı Olarak Teknoloji Bağımlılığı ve Yaşama Yansımaları. *Yaşam Boyu Öğrenme Argümanı Olarak Teknoloji Bağımlılığı ve Yaşama Yansımaları*. Sivas, Türkiye: Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü . 11 18, 2019 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı
- Günalp A. , (2007), Farklı Anne Baba Tutumlarının Okulöncesi Eğitim Çağındaki Çocukların
- Özgüven Duygusunun Gelişimine Etkisi Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Güneş, S. (2008). *İnternet Kullanımı ve Aile Araştırması* . T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları Dizgi Baskı İsmat Matbaacılık.
- IFSW. (2014, 8 7). Sosyal Hizmet Nedir? Ankara, Türkiye. 5 11, 2021 tarihinde <https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/> adresinden alındı
- İslamoğlu, A. H., & Alnıaçık, Ü. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Kahraman Güloğlu, F., Genç , Y., Çöpoğlu, M., Karataş, Z., Abay, A. R., Cihan, A., . . . Küçük, M. (2020). *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet*. (M. Serdar, Dü.) Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kandır, Y. D. D. A. & Alban, U. Y. (2008). Okul Öncesi Dönemde Sosyal-Duygusal Gelişime
- Anne-Baba Davranışlarının Etkisi . Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi , 14 (14) , 33-38 . Retrieved from [HYPERLINK "https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21109/227348"](https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21109/227348)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21109/227348>
- Karadağ, E., & Burcu, K. (2019). Öğretmen Görüşlerine Göre Öğrencilerdeki Teknoloji Bağımlılığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 101-117.
- Karasar, N. (2019). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* . Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kılıçgün, M. (2015). Çocuk Haklarına Yönelik Ebeveyn Tutumları ile Ebeveynlik Roller
- Arasında İlişki . Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal , Uluslararası Katılımlı 3. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongre Kitabı , . Retrieved from [HYPERLINK "https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbfd/issue/7893/103914"](https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbfd/issue/7893/103914)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbfd/issue/7893/103914>
- Küçükvardaroğlu, M. (2019). Bilişim Çağında Teknoloji Bağımlılığı ve Dijital İstila Üzerine Bir Araştırma. *Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Lichtman, M. (2006). Qualitative research in education a users' guide. ThousandOaks, CA: Sage.
- Manap, A. (2020). Anne Babalarda Dijital Ebeveynlik Farkındalığının İncelenmesi. *Doktora Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Mustafaoğlu, R., & Yasacı, Z. (2018). Dijital Oyun Oynamanın Çocukların Ruhsal ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri. *Bağımlılık Dergisi-Journal of Dependence*, 19(3), 51-58.
- Ögel, K. (2010). *Sigara alkol ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi ve Önleme*.
İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Özüçelik, D. N., Yaşilkayalı, E., Altun , F., Öksüz, S., Irmak, H. S., Cenikli , B., & Arıcı, A. (2010). *Okul Sosyal Hizmeti*. (T. Artan, Dü.) İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyal Hizmet Lisans Tamamlama Programı.

http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/okulsosyalhizmeti.pdf
adresinden alındı

Özütmete, E. (2010). Sosyal Refah ve Sosyal Hizmetler. Ankara.
<https://akademiksunum.com/index.jsp?modul=document&folder=c9870d1cec5192399ce9e1b1edece4ec7a141733> adresinden alındı

Projesi, S. Z. (2019). Siber Zorbalık Nedir? Türkiye. 12 06, 2021 tarihinde
<https://siberzorbalik.com.tr/siber-zorbalik-nedir/> adresinden alındı.

Robert Holzmann, S. J. (2001). Social Risk Management: A New Conceptual.
International Tax and Public Finance, 529-556.

Sheafor, B. W., & Horejsi, C. J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulamaları Temel Teknikler ve İlkeler* (1.Baskı b.). (D. B. Çiftçi, Dü., A. Bilgen , B. Kaynarkaya , D. Gülmez, D. Baran Çiftçi, S. E. Türközü, F. Çoban , . . . Y. S. Oğuz, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.

Songur, A., Yılmaz, C., Kaynak İltar, E., Eke, E., Apak, F., Tezel Şahin, F., . . . Gazali Demirtaş, Z. (2019). *Dijital Çocukluk ve Dijital Ebeveynler Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı*. (H. H. Aygöl, & E. Eke, Dü) Ankara: Nobel Yayınları.

Sosyal Risk Haritası Kitap Taslağı. (2011). Samsun İlinin Sosyal Risk Oluşturulması.
adresinden 01.10.2020 tarihinde alındı.

Sunal, O. (2009). Çocuğa Yönelik Sosyal Politika. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Stake, R. E. (1995). The art of case study research . Thousand Oaks, CA: Sage.

Şen, N.B. (2021, Temmuz)., *Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmet Perspektifinden Çocuklardaki Dijital Bağımlılık*, International Multı – Disciplinary Children's Studies Congress sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi: https://2dc40e33-085f-40e0-8172-9a1f898c1942.filesusr.com/ugd/d0a9b7_2e9ee4d3af454e6eab405b0a0748b3bc.pdf?fbclid=IwAR1bKF5c1RCY8R1T1xI4rVBRmrkHeZİley7tyEeFOAS0BspSENA8jJ6h4rg.

Tarhan, N., & Nurmedov, S. (2015). *Bağımlılık Sanal veya Gerçek*. İstanbul, Fatih, Türkiye: Timaş Yayınları.

Tearter, B. (2015). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri*. İstanbul: Nika Yayınları.

Tezcan M. (2012), Çocuk Sosyolojisi, Anı Yayıncılık, Ankara

TDK. (2019). <https://sozluk.gov.tr/>. Ankara , Kavaklıdere, Türkiye. 12 5, 2019 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.

Thompson N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. Ankara: Nika Yayınevi.

Turner, F.J. (2005). Encyclopedia of Canadian Social Work. Waterloo, ON, CAN: Wilfrid Laurier University Press.

TÜİK. (2020, 08 25). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması. 05 16, 2021 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679) adresinden alındı.

Yaman, Ö. M., & Karaman, H. (2020). Bağımlılığın Sosyal Yansımaları. M. Tosun, M. Dinç, M. Şimşek, Gökmen Elif, İ. Kasatura, T. Topçuoğlu, . . . K. Özcan , & S. Zavalı (Dü.) içinde, *Sosyal Hizmet ve Bütün Yönleriyle Bağımlılık El Kitabı* (s. 253-268). Ankara: Grafik yayınları.

Yavuzer H., (2007), Ana Baba ve Çocuk, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yavuzer H., (2016), Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yeşilay. (2019, 11 17). Teknoloji Bağımlılığı. İstanbul, Eminönü, Türkiye. 11 17, 2019 tarihinde alındı

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.

Yıldırım, A., & Şimşek , H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Y. (2019). Dijital Yerlileri Tehdit Eden Teknoloji Bağımlılığı ve Siber Zorbalık Tehlikeleri. H. H. Aygöl, & E. Eke içinde, *Dijital Nesillerin Teknoloji Bağımlılığı* (s. 61-86). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara : Nika Yayınevi.

<https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey/> 16.01.2020

<https://www.ifsw.org/tr/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> . (18.03.2020).

([https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2013-13569/](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2013-13569/) 11.12.2021.)

(<http://talataksu.blogcu.com/piaget-in-bilissel-gelisim-donemleri/49128/> 10.01.2021).

EKLER

EK.1 AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

T.C

YALOVA ÜNİVERSİTESİ İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU

AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya adresinden ve numaralı telefonda ulaşabilirsiniz.

“Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu”ndaki tüm açıklamaları okudum. Bana, konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen kişi tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi ve kendi isteğime bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.

.../.../....

Açıklamaları Yapan Araştırmacının Adı / Soyadı / İmzası
Gönüllünün Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekliyse Olur İşlemine Tanık Olan Kişinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekliyse Yasal Temsilcinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih

EK.2 AİLE KİŞİSEL BİLGİ FORMU

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu form bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere araştırmacı tarafından tasarlanmıştır. Toplanan veriler yüksek tezi kapsamında değerlendirilecektir. Soruları samimi ve içtenlikle cevapladığınız için teşekkür ederim.

Yaşadığınız şehir:.....

Cinsiyetiniz: 1. Kadın () 2. Erkek ()

Yaşınız:.....

En son bitirdiğiniz okul: 1.İlkokul () 2.Ortaokul () 3.Lise () 4.Üniversite () 5.Lisansüstü ()

Ailenizin Aylık Toplam Geliri: 1. 0-1000tl() 2. 1001-2000tl() 3. 2001-3000tl() 4. 3001-4000tl()
5. 4001-5000tl() 6. 5001-6000tl() 7. 6001-7000tl() 8. 7001-8000tl() 9. 8001-9000tl() 10. 9000-10000tl() 11. 10.001 tl ve üzeri()

Mesleğiniz: 1. Ev hanımı() 2. Eğitimci() 3. Sağlık Personeli() 4. Memur() 5. İşçi()

6. Serbest Meslek() 7. Diğer:

Sahip olduğunuz Çocuk Sayısı:.....

Ne kadar süredir akıllı telefon veya tablet kullanıyorsunuz?:

1. 1yıl() 2. 2-4yıl() 3. 5-7yıl() 4. 8 yıl ve üzeri()

Akıllı telefon veya tabletinizle geçirdiğiniz süre günde ortalama kaç saatinizi alır:

Lütfen akıllı telefon/tablet kullanımınız sırasında zamanınızı ne şekilde değerlendirdiğinizi Sıklık durumuna göre işaretleyiniz.

a) Haberleri takip ediyorum 1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

b) Makale, Köşe yazısı okuyorum 1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

c) Sosyal medyada (facebook,twitter, instagram vb) geziniyorum

1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

d) Bankacılık işlemleri için kullanıyorum (para transferi, fatura ödeme vb.)

1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

e) Alışveriş yapıyorum 1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

f) İşimle ilgili faaliyetleri takip ediyorum 1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

g) Pratik bilgiler araştırıyorum (ev işleri, günlük işler, yemek tarifleri, araba özellikleri vb.)

1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

i) Oyun oynuyorum 1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

j) Film/Dizi izliyorum 1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

EK.3 İLKOKUL ÖĞRENCİSİ ÇOCUĞA İLİŞKİN KİŞİSEL BİLGİ FORMU

İLKOKUL ÖĞRENCİSİ OLAN ÇOCUĞUNUZA İLİŞKİN BİLGİLER

Lütfen aşağıdaki soruları sadece "İlkokul Öğrencisi Olan Çocuğunuzu" düşünerek yanıtlayınız.

İlkokul öğrencisi olan çocuğunuzun cinsiyeti: 1. Kız Çocuğu () 2. Erkek Çocuğu ()

Sınıf Düzeyi: 1. Sınıf () 2. Sınıf () 3. Sınıf () 4. Sınıf ()

Çocuğunuzun kendine ait akıllı telefonu var mı? 1. Var () 2. Yok ()

Çocuğunuzun kendine ait tableti var mı? 1. Var () 2. Yok ()

Çocuğunuzla geçirdiğiniz zamanın sıklığını nasıl değerlendirirsiniz?

1. Hiç vakit geçiremeyiz ()

2. Çok az vakit geçiririz ()

3. Fırsat buldukça vakit geçiririz ()

4. Yeterince vakit geçiririz ()

İlkokul öğrencisi olan çocuğunuzun akıllı telefon veya tablet kullandığı sırada zamanını ne şekilde değerlendirdiğini Sıklık durumuna göre işaretleyiniz.

a) İnternette Video veya Çizgi film izler

1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

b) Oyun oynar

1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

c) Sosyal ağlarda gezinir (Instagram, Facebook, Twitter, Snapchat vb.)

1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

d) Ödev, eğitim amaçlı kullanır

1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

e) Hangi amaçla kullandığını bilmediğim zamanlar olur

1. Her Zaman () 2. Bazen () 3. Hiçbir Zaman ()

EK.4 MÜLAKAT SORULARI

Bu görüşme bilimsel bir çalışma amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda bazı sorular yönelteceğim. Size yönelteceğim sorular, hem sizin hem de çocuğunuz açısından dijital teknolojileri (akıllı telefon, tablet, bilgisayar, televizyon gibi) kullanım durumlarınıza ilişkin görüşlerinize ve davranışlarınıza cevap arar nitelikte olacak. Görüşmelerimizi bilimsel yöntemlere uygun bir şekilde analiz edebilmem gerekçesiyle kaydedeceğim. Gizlilik ilkesine bağlı kalacağıma kendi adıma söz veriyorum. Analizler bittikten sonra ses kayıtları imha edilecektir. Aklınıza takılan herhangi bir soru var mı?

1. Bir anne/baba gözüyle baktığınızda Dijital dünya, dijital çağ, dijital zaman ve benzeri kelimeler hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Sizce dijital ortamlar çocuğunuz için ne tür riskler barındırıyor?
3. Ebeveyn ne yaparsa çocuk internetin risklerinden korunmuş olur? Siz neler yapıyorsunuz?
4. Sizce dijital ortamların çocuğunuz için ne tür faydaları var? (eğitim, teknoloji, kolaylık vb)
5. Ebeveyn ne yaparsa çocuk dijital dünyanın olumlu yanlarından faydalanmış olur? Siz neler yapıyorsunuz?
6. Çocuğunuzla dijital teknolojiler aracılığı ile hangi amaçlarla, hangi durumlarda, hangi zamanlarda ve hangi uygulama araçlarıyla iletişime geçiyorsunuz?
7. Çocuğunuzun sizi olumsuz örnek alacağı (akıllı telefon, tablet, pc kullanırken) davranışlarınız var mıdır?Örneğin..
8. Çocuğunuzun sizi olumlu örnek alacağı (akıllı telefon, tablet, pc kullanırken) davranışlarınız var mıdır?Örneğin...
9. Bir ebeveynin kendi dijital farkındalığını arttırması için neler yapması gerekiyor? Siz neler yapıyorsunuz?
10. Dijital teknolojilerin kullanımına ilişkin anne babaların En çok ihtiyaç duyduğu bilgi eksiklikleri sizce nelerdir? Sizin ihtiyaç duyduğunuz nedir?
11. Dijital ortamlarda etik davranışlar sizce nelerdir?
12. Sizce çocuğunuzun akıllı telefon veya tablet kullanırken kontrol veya denetimimize ilişkin sınırlılıklarınız olmalı mı? Çocuğunuzun mahremi olmalı mı? Hangi durumlarda ne şekilde hangi sınırlarla olmalı?
13. Çocuğunuzun ve sizin sosyal ağ hesabınız var mı? Birbirinizi takip ediyor musunuz? Takip etmenin dışında karşılıklı beğeni, paylaşım, yorum yapma vb davranışlarınız oluyor mu?
14. Aile üyeleri evdeyken akıllı telefon, tablet vb ne sıklıkta kullanılır? Ne şekilde kullanılır? Hangi amaçlarla kullanılır?
15. Siz telefon veya tabletle uğraşırken çocuğunuz sizinle iletişime geçmeye çalıştığında çocuğunuza ne tür tepkiler veriyorsunuz?
16. İnternette okuduğunuz haberlerin ya da izlediğiniz videoların doğruluğunu sorguluyor musunuz? Evetse bunun için neler yapıyorsunuz?
17. Çocuğunuz akıllı telefon-tablet kullanırken kontrol ve denetim adına neler yapıyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Nur Banu ŞEN, 2018 yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Lisans bölümünden mezun oldu. 2020 yılının Kasım ayında başladığı İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı'ndaki sosyal hizmet uzmanı görevine halen devam etmektedir. İşbu tez çalışmasıyla Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalında Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmuştur.

ID: <https://orcid.org/0000-0002-8971-8865>

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Şen, N.B. (2021, Temmuz)., *Koruyucu ve Önleyici Sosyal Hizmet Perspektifinden Çocuklardaki Dijital Bağımlılık*, International Multi – Disciplinary Children's Studies Congress sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi: https://2dc40e33-085f-40e0-8172-9a1f898c1942.filesusr.com/ugd/d0a9b7_2e9ee4d3af454e6eab405b0a0748b3bc.pdf?fbclid=IwAR1bKF5c1RCY8R1T1xI4rVBRmrkHeZiley7tyEeFOAS0BspSENA8jJ6h4rg.